

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 14 ліпеня 1989 г. № 28 (3490) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

АДРАС СВЯТА—ВЯЗЫНКА...

Вершы чытае Уладзімір ПАЎЛАЎ.

9 ліпеня ў Вязынцы, на радзіме Янкі Купалы, 107-я гадавіна з дня нараджэння народнага песняра была адзначана традыцыйным святam паззіі. Гучалі беларускія народныя песні, якія так любіў паэт, а таксама песні на яго словы.

У свяце ўдзельнічалі паэты Мікола Аўрамчык, Сяр-
«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

гей Законнікаў, Паўлюк Прануза, Уладзімір Паўлаў, Ніна Загорская, Людміла Паўлікава, Васіль Жуковіч, Віктар Шніп, Генадзь Тумаш.

На свяце прагучала і слова Купалы. Актрыса Г. Дзя-гілева прачытала вершы «Бацькаўшчына», «Забытая скрыпка», «Я не сокал зорнавокі», публіцыстычны ар-

тыкул «Ці маем мы права выракацца роднай мовы». Выступалі ансамбль беларускай песні «Купалінка», калектыў «Жарты» пад кіраўніцтвам заслужанай ар-тысткі БССР В. Шутавай.

Т. ГАМБАЛЕЎСКАЯ.
Фота А. КАЛЯДЫ.

УПЕРШЫНЮ Ў ГІСТОРЫІ

У рэспубліканскім Доме кінематаграфістаў адбылося падпісанне дагавора аб міжнацыянальным культурным супрацоўніцтве паміж міністэрствамі культуры БССР і РСФСР на 1989—1990 гады. Асноўнымі мэтамі яго з'яўляецца прапаганда лепшых дасягненняў нацыянальных культур, выхаванне сродкамі мастацтва народаў нашых рэспублік у духу дружбы і ўзаемнай павагі. У плане сумесных культурных мерапрыемстваў на гэтыя гады — правядзенне Свята славянскай пісьменнасці з удзелам дзеячаў літаратуры, культуры і мастацтва дзвюх рэспублік у Полацку і Смаленску, адкрыццё ў Маскве выстаўкі, прысвечанай жыццю і творчасці Я. Купалы, і ў Мінску кніжнай выстаўкі са збору Дзяржаўнай публічнай бібліятэкі імя М. Салтыкова-Шчадрына, Дзяржаўнай публічнай гістарычнай біблія-

тэкі.
— У гісторыі нашых народаў такі дагавор мы падпісваем упершыню, — падкрэсліў у сваім выступленні міністр культуры БССР Я. К. Вайтовіч. — Гэта яшчэ раз сведчыць аб трывалых сувязях нашых народаў, народаў братоў і суседзяў.

Дагавор падпісалі міністр культуры РСФСР Ю. С. Мясленцёў і міністр культуры БССР Я. К. Вайтовіч. На ўрачыстай цырымоніі прысутнічалі старшыня праўлення СП БССР М. Танк, сакратары СП БССР А. Жук і В. Зуёнак, народны мастак СССР М. Савіцкі, першы сакратар Саюза мастакоў БССР С. Тарбунова, намеснік старшыні праўлення Саюза кампазітараў БССР У. Дарохін, старшыня Саюза мастакоў РСФСР В. Сідараў, намеснік старшыні Саюза кампазітараў праўлення Саюза кампазітараў РСФСР К. Волкаў. Наш кар.

Таварыства «Беларусы Сібіры»

Нядаўна адбыўся арганізацыйны сход Новасібірскага аддзялення культурнага таварыства «Беларусы Сібіры». Падобныя таварыствы ўжо створаны і дзейнічаюць у Маскве, Ленінградзе, Рызе, Таліне, Вільнюсе і іншых гарадах Савецкага Саюза. Настала чарга і Сібіры, бо тут, па самых сціплых падліках, жыве больш за 200 тысяч беларусаў, і больш чым 10 тысяч жыве ў Новасібірску.

Асноўная мэта таварыства «Беларусы Сібіры» — духоўныя сувязі са сваёй гістарычнай радзімай, паглыбленае вывучэнне мовы, культуры, гісторыі

Беларусі, садзейнічанне працэсам перабудовы сацыяльных адносін, наладжванне сувязяў з іншымі нацыянальнымі культурамі.

Бліжэйшыя планы таварыства — зрабіць навуковае даследаванне «Беларусы і Сібір», дзе прасочваліся б гістарычныя сувязі і лёсы; святкаваць памятных ўгодкі беларускай культуры і гісторыі, садзейнічаць арганізацыі турыстычных паходаў па Беларусі. На арганізацыйным сходзе выбраны аргкамітэт, які займаецца зараз падрыхтоўкай праграмы і статута таварыства, вядзе падрыхтоўку да устаноўчага сходу.

Абмеркаванне скарынінскай энцыклапедыі

Выхад у свет энцыклапедычнага даведніка «Францыск Скарына і яго час» — адна з буйнейшых падзей культурнага жыцця рэспублікі за мінулы год. Абмеркаванню новай кнігі быў прысвечаны «круглы стол», які адбыўся ў Саюзе пісьменнікаў СССР. У рабоце «круглага стала» ўзялі ўдзел вучоныя, пісьменнікі і дзеячы культуры з Масквы, Ленінграда, Мінска, Гомеля, Калугі і іншых гарадоў.

З дакладам аб жыцці і творчасці Ф. Скарыны выступіў навуковы супрацоўнік Інстытута сусветнай літаратуры імя А. М. Горкага АН СССР А. Каўка. Высокую ацэнку энцыклапедычнага даведніка даў вядомы польскі літаратуразнавец, супрацоўнік Інстытута славяназнаўства Польскай акадэміі навук Б. Белаказовіч.

Доктар філалагічных навук А. Мальдзіс расказаў прысутным аб пошуках і падрыхтоўцы да публікацыі біяграфічных скарынінскіх дакументаў, вывучэнні творчасці Скарыны ў Англіі і аб ходзе выканання «Скарынінскай праграмы».

Прафесар Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны У. Анічэнка прысвяціў сваё выступленне мове скарынінскіх выданняў. Вядомы кнігазнавец, кандыдат філалагічных навук Ю. Лабынцэў і супрацоўнік часопіса «Літаратурная учеба» Л. Званарова звярнулі ўвагу на некаторыя пралікі і недакладнасці выдання, выказалі заўвагі па асобных артыкулах.

Супрацоўнік Інстытута славяназнаўства і балканістыкі АН СССР А. Рогоў спыніўся на пытанні распаўсюджвання кнігі Скарыны ў славянскіх краінах, падкрэсліў вялікую ролю беларускага гуманіста ў развіцці культурных узаемасувязей паміж народамі. Аб праблемах перакладу лацінамоўных дакументаў пра Скарыну на беларускую мову і неабходнасці падрыхтоўкі ў Беларусі кадраў па класічнай філалогіі гаварыў у сваім выступленні навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры імя Я. Купалы АН БССР А. Жлутко.

З кароткім паведамленнем

пра мастацкае афармленне скарынінскіх выданняў выступіла супрацоўніца Дзяржаўнай публічнай бібліятэкі імя М. Я. Салтыкова-Шчадрына М. Ткачэнка. Навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры імя Я. Купалы І. Саверчанка паведаміў аб стане вывучэння гімнаграфічнай спадчыны беларускага кнігадрукара, яго сувязі з сярэднявечнай патрыятычнай літаратурай.

У час дыскусіі вялася размова пра другое, рускамоўнае выданне даведніка. У гаворцы прынялі ўдзел работнікі Беларускага прадстаўніцтва ў Маскве. Супрацоўнік Інстытута сусветнай літаратуры імя А. М. Горкага АН СССР, доктар філалагічных навук М. Мур'янаў, завяршаючы гутарку, адзначыў неабходнасць комплекснага, усебаковага вывучэння культуры і грамадска-палітычнага жыцця на Беларусі ў эпоху Скарыны.

Матэрыялы «круглага стала» будуць надрукаваны асобнай брашурай.

І. ВАСІЛЬЧАНКА.

100-мільённая кніга «Юнацтва»

Паліграфкамбінат імя Я. Коласа закончыў друкаваць 12-тысячны тыраж чарговага зборніка 15-томнай «Бібліятэкі дзіцячай літаратуры народаў СССР». Кніга твораў пісьменнікаў Азербайджана і азербайджанскага фальклору «Вышкі над морам» аказалася 100-мільёнай для выдавецтва «Юнацтва».

Аглядаючы такі эверст кніжнай прадукцыі маладога выдавецтва рэспублікі, варта нагадаць, што гэты калектыў падрыхтаваў ужо больш як 1200 назваў кніг і брашур. Тут здаюцца ў вытворчасць рукапісы на 16 мовах свету. Кнігі разыходзяцца ў 110 краінах на ўсім кантынентах нашай планеты. Прыгожа аздобленыя серыі і

бібліятэкі, гадавікі, сумесныя выданні з калегамі Украіны, Літвы, Латвіі, Чэхаславакіі прывабляюць чытачоў. А ў выдавецкіх планах «Юнацтва» — 10-томная бібліятэка беларускай дзіцячай літаратуры. Намечана выдаць таксама 30-томную бібліятэку сусветнай дзіцячай літаратуры па-беларуску. Сяргей ПАПАР.

Ой рана, на Івана...

Спаўнава заваёўваў права на далейшае жыццё адзін з самых даўніх звычайў нашага народа — Купалле. Іскрыны яго, гатоўва згаснуць ў не такія яшчэ і далёкія часы бездухоўнасці, забывацца нацыянальных традыцый, адрачэння ад усяго свайго, беларускага, — пакрысе раздзімваліся ў розных месцах рэспублікі, каб даць жыццё вялікаму і дружнаму кастру, які по-сім-тым святая прайшоў і не так, як хацелася б, але саму ініцыятыву Беларускага фонду культуры, у працягу культуры Мінгарвыканкома, Ленінскага райвыканкома г. Мінска (менавіта яны стаялі ля вытокаў сёлёшняга свята) нельга не вітаць. Яны і самі папрацавалі, і знайшлі гэтых жа шчырых аднадум-

цаў, прыхільнікаў і памочнікаў. Сярод іх аказаліся і вядомыя ўжо «Талака», і іншыя нефармальныя аб'яднанні, пакуль што менш знакамыя, як, напрыклад, «Фальклорны» калектыў «Дзяніца».

Купалле доўжылася да ранку. Не якое-небудзь іншае свята ці народнае гуляння, а менавіта беларускае Купалле — з Купалінкай, Вядзьмаркай, кастрамі, што шугаюць да самага неба, з яныма на вадзе...

«Ой рана, на Івана...», «Купалінка, купалінка, цёмная ночка...», «Сягоння Купала заўтра Ян...». Песні даўнія, вядомыя, як і сам абрад. Яны прыйшлі на свята ў выкананні самадзейных артыстаў не толькі сталіцы рэспублікі, але і з Бярозаўшчыны, Глыбоччыны. Гучала і аўтарская песня — вядомы бард С. Сокалаў-Войш спяваў аб тым, як трэба ўсім нам любіць і шанавць зямлю, дзе нарадзіліся, родную песню, з якой раслі...

НАШ КАР.
Фота А. КАЛЯДЫ.

Беларуская АЭС: ЦІ ПАСТАЎЛЕНЫ КРОПКІ НАД «І»

— А вы чулі, што атамную станцыю ўсё ж збіраюцца будаваць?

Апошнім часам гэтае пытанне гучыць у Віцебску ўсё часцей. Уведзеныя паўгода назад у зман адносна планаў атамшчыкаў прадстаўнікамі мясцовай (ды і не толькі мясцовай) улады, вісяччане не надта вераць выступленням кіраўніцтва і публікацыям абласной газеты і больш давяраюцца «ўласнай» неафіцыйнай інфармацыі.

Наколькі абгрунтаваныя гэтыя апасенні?

Летась у лістападзе аблвыканком прыняў рашэнне аб спыненні вышукальных работ, але атамшчыкі не спыніліся пакідаць віцебскія лясы і «партызанілі» ў іх яшчэ некалькі месяцаў. У лютым, на адным з перадвыбарчых сходаў, супрацоўнік віцебскага філіялу Інстытута фізікі цвёрдага цела і паўправаднікоў АН БССР Ю. Хлопкаў прапанаваў абласнаму кіраўніцтву ўнесці яснасць, але першы сакратар Віцебскага гаркома КПБ А. Образаў прыгразіў яму крымінальнай адказнасцю за распаўсюджванне плётак. Праз два дні ў Гарадоцкі раён выехала прадстаўнічая група на чале са старшынёй парткамісіі пры гаркома партыі і... наткнулася на буравыя ўстаноўкі. «Шукаем алмазы...» — прызналіся геологі. А яшчэ праз некалькі тыдняў абласная газета паведамі-

ла, што геологі «ацэньваюць тэрыторыю вобласці на карысныя выкапні». Адказ на пытанне, ці не вядуць разведку пад катлаван АЭС, кіраўнік атрада Іван Прывалаў пачаў словамі: «Нам ужо надакучыла растлумачваць розным нефармалам...»

Зрэшты, праз некаторы час у Гарадоцкім раёне зноў бачылі машыны з кіеўскімі нумарамі (распрацоўка праекта Беларускай АЭС была даручана кіеўскаму філіялу «Атамэнергапраекта»). Фотаздымкі свідравальнай тэхнікі прадманстраваў на тэлебачанні прафесар педінстытута М. Слямінеў, які, дарэчы, з'яўляецца членам абкома КПБ. І вось апошнія звесткі: некалькі дзён назад у раёне возера Вымна члены віцебскай экалагічнай групы А. Берагейка і Ю. Хлопкаў бачылі свежыя свідравіны... Значыць, для трывогі ў вісяччан ёсць куды больш рэальныя падставы, чым козні нефармалаў.

Як вядома, 24 лістапада мінулага года ў «Звяздзе» і іншых рэспубліканскіх газетах было змешчана паведамленне не БЕЛТА, у якім, у прыватнасці, гаварылася, што бюро ЦК кампартыі Беларусі і Савет Міністраў... лічаць мэтазгодным інфармаваць насельніцтва, што ніякіх рашэнняў аб будаўніцтве АЭС у Віцебскай і іншых абласцях не прымалася. І тут

жа — «Урадам рэспублікі прынята рашэнне аб спыненні праекта — разведных работ». Супярэчлівасці відавочныя, але справа нават не ў іх. Гэтае паведамленне не скасавала сумеснюю Пастанову ЦК КПБ, Саўміна БССР і Мінэнерга СССР ад 26 жніўня 1987 года, якая прапануе ў мэтах забеспячэння ўводу ў дзейнасць у чатырнаццатай пяцігодцы магутнасцей на Беларускай АЭС даручыць Дзяржаплану БССР і Галоўнаму вытворчаму ўпраўленню энергетыкі і электрыфікацыі Беларускай ССР прыняць меры для паскарэння вышукальных работ і выбару пляцоўкі для будаўніцтва гэтай станцыі». Падпісана гэтая пастанова былым сакратаром ЦК КПБ Г. Барташэвічам, Старшынёй Саўміна БССР М. Кавалёвым і міністрам энергетыкі і электрыфікацыі СССР А. Майорамам. Грыф «сакрэтна» над ёй не стаіць...

Не думаю, што пасля Чарнобыля ўрад рашыцца на будаўніцтва АЭС. Хаця, з другога боку, нішто не перашкодзіла кіраўніцтву ўсёго праз год пасля аварыі прыняць вышэйназваную пастанову. І ўсё ж паведамленне, якое летась прайшло па каналах БЕЛТА, не мае ніякай юрыдычнай сілы і ўсяго толькі канстатуе спыненне вышукальных работ (ды і то, як выявілася, — толькі фармальна). «Атамны» пункт у сумес-

Безаблічнасць

Заўсёды, купляючы сабе нейкую апратку, бачу: пашылі яе не ў нас, завезена рэч з-за межаў рэспублікі, бо вось жа — ярлык аформлены на дзвюх мовах — нацыянальнай і рускай. Ну, а ці сустракаў хто з вас на адзёні ярлыкі, аформленыя па-беларуску!

Асабіста я не сустракаў. Выпуск адзёння — клопат міністэрства лёгкай прамысловасці рэспублікі. Але такая нацыянальная «адметнасць» характэрна наогул для большасці тавараў народнага спажывання, якія вырабляюцца ў Беларусі. Больш таго. Нават на той частцы прадукцыі прадпрыемстваў мясцовай прамысловасці, якая пастаўляецца на ўнутраны рынак, таксама не ўбачыш ярлыка на нацыянальнай мове.

— Ярлыкі ў нас друкуюцца ў цэнтралізаваным парадку, — гаворыць начальнік швейнага аддзела міністэрства лёгкай прамысловасці БССР Т. М. Кудравец. — Спачатку ў друкарні заказваем бланкі, а пасля яны запаўняюцца на нашых прадпрыемствах.

Дык чаму б не заказваць тых бланкі па-беларуску? Няўжо гэта так цяжка, так складана зрабіць? Аказваецца, таварышам з міністэрства здаецца, што для гэтага патрэбна ныйначай як «доўгатэрміновая дзяржаўная праграма», да распрацовак якіх мы так папярэжвалі.

Возьмем яшчэ адну фірму, самую, бадай, гіганцкую нашу фірму — Дзяржапрапром БССР. Ён, як кажучы, усіх нас пойдзі і корміць. І што? Уся прадукцыя рэспубліканскага Дзяржапрапрама аформлена таксама па-руску. Калі я ў адным месцы пацікавіўся, чаму так, мяне на-

поўным сур'ёзе пачалі пераконваць, што так робіцца спецыяльна, каб у пакупнікоў было меней стрэсавых сітуацый: маўляў, калі прадукцыю афармляць на беларускай мове, дык той, хто яе не ведае, можа не разабрацца і купіць, напрыклад, маргарын замест масла ці качку замест курыцы.

У Дзяржапрапроме БССР пачуў і такія разважання. Толькі па-беларуску афармляць прадукцыю нельга, гэта будзе крыўдна для рускамоўнага насельніцтва, а падаваць патрэбную інфармацыю на дзвюх мовах... на гэтых катках не хапае месца. А якая прычына на самой справе? Трымаю ў руках галіновы стандарт «Мастацкае канструяванне і афармленне ўпакоўкі», які рэгламентуе выпуск гэтых каткаў для прадуктаў харчавання. У ім сказана адназначна: «У выпадках аднолькавага гучання тэкставых дадзеных на рускай і нацыянальнай мовах дапускаецца, па ўзгадненню з зацікаўленымі арганізацыямі, нанясенне тэкста на адной мове» (падкрэслена мною). Вось тут і адказ. Знайшлі апраўданне, маўляў, назва прадукцыі па-беларуску і па-руску часта гучыць аднолькава ці падобна, таму можна карыстацца і адной — вядома ж, рускай — мовай!

Праблема мастакоў Дзяржапрапрама кіруе невядлікі аддзел, які ўваходзіць у навукова-выт-

ворчае аб'яднанне «Белхарчпрамтэхніка». Летась тут было прынята 530 гэтых каткаў ад мастакоў (зразумела, што гэты катка — чыста ўмоўная назва, бо сярод іх сустракаецца шэраг адметных, па-майстэрску зробленых работ, — скажам, арыгінальныя каробкі ад цукерак або тартоў).

— Колькі з іх на беларускай мове? — пацікавіўся я.

Праўды ад мяне не ўтойвалі: — Мала, не больш чым дваццаць работ.

У Дзяржапрапроме існуе мастацкі савет па афармленні прадукцыі. Я пабываў на пасяджэнні савета, якое вёў яго старшыня, намеснік начальніка галоўнага ўпраўлення харчовай прамысловасці Г. С. Рагаза. Ішла там прафесійная гаворка пра новыя работы мастакоў, якія прапаноўвалі розныя варыянты афармлення прадукцыі. Але я так і не знайшоў тлумачэння, чаму гэтыя каткі на кампаты, пюрэ, варэнні прапаноўваліся толькі на рускай мове. З аднаго боку, нібы ўсё і ўсё разумеюць, выказваюцца за беларускую мову, з другога — быццам нешта незразумелае стрымлівае тут мастацкі савет.

— Гэта яшчэ нічога, — супакойце мяне мастак М. Купава, які ўваходзіць у савет. — Як бы там ні было, але Глеб Сямёнавіч бачыць праблему. Раней наогул на ўсе нашы гаворкі быў нуль увагі. Існаваў стэрэатыпны адказ: такое рабіць нам не дазваляе дзяржстандарт.

Але ёсць і іншыя прычыны, якія ад мастацкага савета не залежаць. Мне паказалі з густам аформленую гэты катка. Аказваецца, яе вярнулі назад з брэсцкага вытворчага аб'яднання «Мясамалпрам» менавіта толькі з-за таго, што яна аформлена па-беларуску. Я пазваніў у Брэст генеральнаму дырэктару аб'яднання Б. І. Капітанаву:

ПЕРШЫЯ ПАСЯДЖЭННІ

Адбылося першае пасяджэнне рады Таварыства беларускай мовы. Быў абраны сакратарыят у складзе 11 чалавек, куды увайшлі старшыня ТБМ Н. Гілевіч, намеснікі А. Падлужны, П. Садоўскі, Я. Цумараў, а таксама Б. Сачанка, А. Клышкіна, Л. Лыч, А. Куліцін, С. Ві-

тушка, Г. Тычкі і М. Міхноўскі.

На пасяджэнні былі абмеркаваны і зацверджаны папраўні, унесены ў Статут Таварыства Устапоўчым з'ездам, а таксама разгледжана пытанне аб утварэнні пастаянных камісій ТБМ. Гэта — камісія па арганізацыі

навування беларускай мове; камісія па выпрацоўцы тэрміналогіі і ўдаснасленні правапісу; камісія па культуры мовы, па гукавым і зрэнковым афармленні нававольнага асяроддзя, па захаванні моўных скарбаў, па тапаніміцы; а таксама камісія па сувязях з беларусамі, якія жывуць за мяжой бацькаўшчыны, і арганізацыйна-прапагандысцкая камісія.

най Пастанове павінен быць юрыдычна скасаваны. Гэта, дарэчы, патрабавалі і ўдзельнікі гарадской экалагічнай нарады, якая нядаўна прайшла ў Віцебску.

Да таго ж, Беларуска АЭС фігуруе ў Энергетычнай праграме СССР. Хочацца спадзявацца, што народны дэпутат СССР М. В. Кавалёў унёсе прапановы аб карэкціроўцы гэтай праграмы ў Вярхоўны Савет СССР.

Далей. Як прыгавдаецца з леташніх інтэрв'ю намесніка старшыні Саўміна БССР Л. Фірысанова і начальніка «Белэнерга» Г. Хартановіча, неабходнасць АЭС яны тлумачылі рэзкім павялічэннем энэргадафіцыту. Хацелася б пачуць, якія захады збіраецца рабіць урад рэспублікі, каб забяспечыць патрэбы народнай гаспадаркі, не прыбягаючы да паслуг атамшчыкаў? Якія энэргазберагаючыя мерапрыемствы праводзіцца? Ці будуць выкарыстоўваць «малыя» энэргакрыніцы? Безумоўна, што нават ядзерныя гіганты не дапамогуць нам, калі не ідуць развіццям прагрэсіўнай тэхналогіі. А для гэтага патрэбна не папяровае, а рэальнае ўкараненне навуковых распрацовак, развіццё навукаёмістых галін, — інфарматыкі, біятэхналогіі, электронікі, што вымагае, між іншым, і дэмакратызацыі ўсіх сфер вытворчасці.

Зразумела, што, пакуль захоўваецца энэргетычны вакуум, ён, нібыта «чорная дзірка», будзе прыцягваць інтарэсы розных, не дужа перабарлівых ведамстваў. Гэта ж, які не дагаворанасць і палавіччатыя ў рашэннях будзе заўсёды нараджаць трывогу.

Сяргей НАВУМЧЫК.

не верылася, што падобнае ў наш час магчыма.

— Навошта на Брэстчыне такія этыкеткі? — напорыста заявіў дырэктар. — Тут лепш пісаць на польскай мове.

У адказ на мае недаўменнае безапеляцыйна заявіў:

— Прычым сёння мова і этыкеткі? Нам трэба накармаць людзей! Гэта наша задача! І не трэба шукаць праблем там, дзе іх няма!

— Значыць, вы катэгарычна супраць выкарыстання роднай мовы?

— Не перакручвайце факты! — пайшоў у наступ дырэктар. — Мы ў аграпрам паслалі тэлеграму, каб пісалі нам на рускай і беларускай мовах.

Не паленаваўся, адшукаў дасланую ў ВА «Белхарчпрамтэхніка» паперу з ведамства Б. І. Капітонава. Змест яе лакалічны: «Усе арыгіналы просім пераарабіць на рускую мову» (№ 12-СН) 3738 ад 17.01.89).

Сей-той з чытачоў скажа, як і Капітонаў: «Знайшлі праблему! Нейкі там этыкеткі!» Даруйце, але ж гэта — не дробязь. У штодзённых клопатах мы проста не звяртаем на гэтую праблему ўвагі. Забяспячэнне законных праў слова жыць у матэрыяльна-прадметным асяроддзі — гэта аб'ектыўна неабходнасць. Выясненне роднай мовы з нашага прадметнага асяроддзі — гэта і ёсць самая масавая форма фактычнага прыніжэння і падаўлення нацыянальнай мовы і падрыўу нацыянальнай культуры нашага народа.

А пакуль што глядзіш на этыкетку, якой маркіравана прадукцыя беларускіх прадпрыемстваў, і каторы ўжо раз думаеш: чаму мы саромеемся справы рук нашых, саромеемся саміх сябе?

Вячаслаў ЛАПШЫК.

□ У рэспубліканскім Доме кіно прайшло першае паслядзённае Сойму БНФ «Адраджэнне». На пасяджэнні былі разгледжаны і абмеркаваны наступныя пытанні: падрыхтоўка дакументаў БНФ «Адраджэнне» для яго афіцыйнай рэгістрацыі ў Вярхоўным Саўеце БССР, падрыхтоўка дакументаў устаноўчага з'езда для іх публікацыі. Выбраны праўленне, якое складаецца з сакратарыята і пастаянных намісій.

Устаноўкі і рашэнні сакавіцкага Пленума ЦК КПСС па пытаннях аграрнай палітыкі і харчовай праблемы накіраваны на тое, каб праз новыя формы гаспадарання зрабіць чалавека гаспадаром на зямлі, даць яму ў рукі сродкі вытворчасці, абудзіць асабісты інтарэс, узмацніць матэрыяльную зацікаўленасць у нарошчванні прадукцыі сельскай гаспадаркі. Гэтыя накіраванні ў развіцці аграрнага сектара краіны былі пацверджаны ў дакладзе на З'ездзе народных дэ-

путатаў Старшыні Вярхоўнага Савета СССР М. С. Гарбачова «Аб асноўных напрамках унутранай і знешняй палітыкі СССР».

У нататках старэйшага беларускага публіцыста Ігната Дуброўскага, якія мы прапануем увазе чытача, даследуюцца некаторыя аспекты развіцця сельскай гаспадаркі рэспублікі, у прыватнасці, вытокі гігантаніі ў развіцці жывёлагадоўчых комплексаў, яе адмоўны ўплыў на экалагічную сітуацыю, якая склалася на Беларусі.

Ігнат ДУБРОЎСКИ

ХВАЛЯВАННІ ДЗЯДЗЬКІ ТОМША

У гэтыя паездкі завабіў мяне мой даўні знаёмы Тамаш Макаравіч Гляк чалавек натуры настойлівай і вельмі дзейны шматгадова старшыня калгаса «Перабудова». Раней калгас насіў імя аднаго палітычнага дзеяча, на думку калгаснікаў, не вартага добрай памяці. Але толькі пасля XXVII з'езда партыі яны змаглі змяніць назву сваёй гаспадаркі. Паездкі, у якія запрасіў мяне Гляк, выклікаліся, як ён сказаў, навіслай над іхнім раёнам перспектывай будаўніцтва гіганцкага комплексу на 54 тысячы свіней. З гэтай прычыны яго калгасу забаранілі ставіць свінакомплекс на 10 тысяч галоў, на які ўжо быў складзены праект.

Тамаш Макаравіч, як і мяне, колісь дужа захапілі гіганцкія жывёлагадоўчыя комплексы. Першы такі гігант, які мы разам з ім убачылі, быў комплекс саўгаса-камбіната «Мір» Баранавіцкага раёна па адкорме дзясці тысяч бычкоў штогодна. Пазней ён быў пашыраны да пятнаццаці тысяч галоў. Перад намі быў казачны гарадок. Мы доўга стаялі як зачараваныя і глядзелі на яго ў нейкім аняменні. Батарэі сіласных вежаў, нацэленыя ў высокае блакітнае неба, як касмічныя ракеткі, зіхацелі на сонцы серабрыстым металам. Доўгімі рэзмі стаялі манументальныя будынкі адкормачных цэхуў. Наўкола — святочныя чысціны, усё падмечена і падскрэблена. З дзвярных праёмаў на нас глядзелі з велічнай самазадавальнасцю магунтыя, укормленыя быкі, з глянцаватым бляскам поўсці. А тут яшчэ паведзменне начальніка комплексу, што быкі за суткі прыбавляюць у вазе больш як на кілаграм. Нават Амерыка не ведае такой прыбавкі вагі!

Усё гэта захапіла нас да галавакружэння. Мы былі шчаслівыя, што дажылі і убачылі будучыню нашай сельскай гаспадаркі. Гэта вам не простыя калгасныя фермы-развалюхі, гэта індустрыяльная жывёлагадоўля! Хутка такіх комплексы стаяць паўсюды. Яны зменяць сумны вясковы антураж, ён стане больш прывабным за гарадскі. Вось што мы пакінем нашым нашчадкамі! Комплексы і пасёлкі будуць тануць у зелены і кветкаў! Есць чым ганарыцца. Ад захаплення мой калега нават зацягнуў песню гадоў нашай маладосці: «Мы рождены, чтоб сказку зрабіць быльня...»

У той час мы не звярнулі асаблівай увагі на даволі ладнае асяроддзе, якое непадалёк ад комплексу пабліскавала шызава-тэарэтычнай пляўкай. То быў адстойнік, або зборнік сцёкаў з комплексу, змытыя вадой экс-крэменты, так званы вадкі гной. Агляд комплексу быў арганізаваны так, што мы не маглі пацікавіцца, адкуль бяруцца кармы для такой пloidны бычкоў, пазнаёміцца з сістэмай самоў гаспадаркі, як і са скарыстаннем вадкіх угнаенняў.

Пазней, калі я бабыў на многіх буйных комплексах,

зможу глыбей унікнуць, як жаюць, у іх паднаготно — арганізацыю вытворчых працэсаў, эканоміку, сістэму гаспадаркі, тэхналогію, экалогію, меэ захапленне пахіснулася, потым перайшло ў расчараванне, а нарэшце ў перакананне, што гіганцкія жывёлагадоўчыя комплексы небяспечныя як для жывёлагадоўлі, так і для земляробства, для сельскай гаспадаркі цалкам, і нават для ўсяго грамадства. Да такога ж пераканання прыйшоў самастойна, незалежна ад мяне, і Тамаш Макаравіч Гляк. Таму яго і ўстрымавала навісла над іхнім раёнам, а значыць і над яго калгасам, перспектыва будаўніцтва гіганцкага свінакомплексу. Каб выступаць супроць такога будаўніцтва, аднаго пераканання мала. І ён наважыўся паездзіць па Беларусі, глыбей пазнаёміцца са станам комплексу-гігантаў, сабраць жывыя факты і пры іх дапамоце адбіцца ад небяспечнай перспектывы, будаваць свой, сярднэй вельмі свінакомплекс.

Паездкі нашы пачэліся на другі год перабудовы. Дэмакратыя і галаснасць абудзілі ў Тамаша Макаравіча жаданне і смеласць узняць голас супроць дыктату і каманды звернуць. У нашых паездках прымалі ўдзел яшчэ два маладыя старшыні калгасаў — Васіль Кузьміч Касцючок і Раман Якаўлевіч Лебядзюк. Або два, можна сказаць, вучні Тамаша Макаравіча. Касцючок працаваў у яго калгасе галоўным інжынерам, Лебядзюк — галоўным эканамістам. Або два добрыя спецыялісты, кожны ў сваёй галіне. Або два добра ведаюць сельскагаспадарчую вытворчасць.

Дасведчаныя людзі кажуць: каб паспяхова кіраваць гаспадаркай, трэба мець пэўную канцэпцыю яе развіцця. Што да канцэпцыі, то была яна і ў Касцючка, і ў Лебядзюка, не кажучы ўжо пра самога Гляка. Раман Якаўлевіч наследваў свайму настаўніку Тамашу Макаравічу, імкнуўся да ўсяго новага, гнаўся за перадавым вопытам, шукаў і знаходзіў шляхі павышэння вытворчасці сродкамі сваёй гаспадаркі, намаганнямі саміх калгаснікаў. Каб лепш і глыбей ведаць законы развіцця гаспадаркі, ён завочна, але не на шкоду сваім абавязкам галоўнага эканаміста калгаса, скончыў аспірантуру і абараніў дысертацыю на ступень кандыдата эканамічных навук. Як я даведаўся, на гэта яго падбурхнуў Гляк. Хацеў мець вучонага эканаміста ў калгасе.

Васіль Кузьміч у гаспадарчых справах трымаўся іншага кірунку. Ён імкнуўся як мага ў большай меры скарыстаць сённяшняю сітуацыю, усяляк вызначаныя дзяржавай ільготы і дапамогі, узяць пабольш крэдытаў з упэўненасцю, што іх калі-небудзь ды спішуць. У яго была свая тэорыя аб значэнні сітуацыі ў вырашэнні ўсіх праблем і пытанняў у жыцці, пачынаючы ад асабістых і канчаючы гаспадарчымі, нават палітычнымі, дзяржаўнымі.

Гаспадар з Касцючка добры. У гэтым я пераканаўся, заспеўшы яго аднойчы ў зімовы час у калгаснай майстэрні, калі ён працаваў яшчэ галоўным інжынерам у Гляковым калгасе. У кутку халоднай майстэрні ён, прысеўшы на кукішкі побач з іншымі механізатарамі, зварваў аўтагенам нейкую дэталь.

— Што гэта вы, Васіль Кузьміч, самі ўзяліся за рамонт? — пацікавіўся я.

— Такія, разумеецца, склалася сітуацыя, — адкінуўшы з ілба шчыток і ўзняўшыся на ўвесь свой высокі рост, адказаў ён. — Здасі ў сельгастэхніку трактар у рамонт — атрымаеш назад ламачыну яшчэ горшую, як да рамонта. Вырашылі самі рамонтаваць. Работнік у мяне. Прышлося апрацаваць камбінезон.

Касцючок, як толькі стаў старшыня калгаса, пачаў дабівацца будаўніцтва на тэрыторыі яго гаспадаркі буйнога міжгаспадарчага свінакомплексу. Разлік быў няхітры: кармы дздуць гаспадаркі раёна, а на дрэнны выпадак — дзяржава, лвінзя ж доля прыбытку дастанецца яго калгасу. Гэта ён, Касцючок, як сказаў мне Раман Якаўлевіч, вінаваты ў навіслай перспектыве будаўніцтва гіганцкага свінакомплексу над іхнім раёнам, над іхнімі калгасамі. На мае неўраўнаважанае, чаму ж Васіль Кузьміч едзе з намі, Лебядзюк не без іроніі адаказаў:

— Мы едем, каб сабраць факты, якімі збіраемся засведчыць, што будаўніцтва гіганцкіх жывёлагадоўчых комплексаў неэмацэагодна. А Васіль Кузьміч — збірае антыфакты, каб разбіць нашы доказы. А дзядзька Томаш згадзіўся прыняць яго ў нашу кампанію, каб ведаць, чым ён дышае, яго пазіцыю, яго доказы супроць нашых.

І ў Лебядзюка быў свой інтарэс у гэтых паездках. Ён сабраўся даваць у сваім калгасе «Рунь» комплекс па адкорме буйной рагатай жывёлы на дзве тысячы галоў, каб не аддаваць цялят у другі раён на гіганцкі комплекс, траціць салідныя прыбыткі. Але яму, як і Гляку, будаваць забаранілі. Грошы патрэбны на ўсеагульны раённы свінакомплекс.

Касцючок і Лебядзюк, звяртаючыся да Гляка, называлі яго фамільярна — дзядзька Томаш. Мне было вядома, што ў калгасе ўсе завуць Тамаша Макаравіча дзядзькам Томашам. І яму гэта, як я пераканаўся, спадабалася.

Томаш — імя польскае. Беларускага Тамаша ў польскага Томаша перахрысціў першы ў пасляваенныя гады старшыня калгаса «Перабудова» паляк Ян Шчыгельскі. Афіцэр польскай Арміі Нарадовай. Да вайны ён скончыў знакамідчы Варшаўскай сельскагаспадарчы інстытут і паспеў прапрацаваць аграномам гады тры ў аднаго буйнога магната. Пасля цяжкага ранення Ян трапіў у савецкі вайсковы шпіталь. Там ён пазнаёміўся з беларускай дзядзь-

чынай, міласэрнай сястрой Палінай Мілевіч і, як мовяць, яны прыйшліся адно аднаму. Пасля выпіскі са шпіталь Яна прызналі непрыдатным да вайскавай службы — разбіта каленная частка, знявечана левая рука. Польшча яшчэ не была вызвалена ад фашыстаў, падацца Яну не было куды. Паліна адвезла яго да сваёй маці ў родную вёску Ельніцу, толькі што вызваленую ад акупантаў. Мужчын у калгасе не было, з гаспадаркай упраўляліся — кіравалі, і выконвалі ўсе работы — адны жанчыны. Сам бог згадаў Яну ўважыць іх просьбу і стаць старшыня калгаса.

Тамаш Гляк таксама родам з Ельніцы. Юнаком бабыў у партызанах, а потым і на фронце. На чэхаславацкай зямлі быў паранены і адразу ж пасля Перамогі дэмабілізаваны. У трагічны год пачатку вайны Тамаш скончыў дзясцігодку. У партызанскім атрадзе вывучыўся на шафёра.

Яну Шчыгельскаму вайсковая часць падарыла недаезджаны «джып». Кіраваць машынай Ян умеў, але сесці за руль быў не ў стане з прычыны інваліднасці. Янаў «джып» з год можна стаць бескарысна пад паветкай, пакуль не з'явіўся Тамаш.

Нават калі Тамаш стаў шафёрам, Шчыгельскі мала ездзіў у машыне. Выедуць у поле, старшыня папросіць шафёра спыніцца і чакаць, а сам вылезіў з машыны і нетаропкай хадом, пакульгаючы, з кійком, крочыв мязгой між дзвумя палеткамі, углядаўся ў пасевы, ці чыстыя ад пустазелля, ці няма шкоднайку, калупаў кульбай глебу — ці хэпае вілгэці. Вышэўшы ў канцы масіва на палювую дарогу, махаў палачкай і нараспеў гукаў:

— То-о-о-маш!

Тамаш пад'язджаў. Ян сядзіў у машыну. Даехаўшы да другога поля, зноў ішоў наперад між пасевамі, і зноў гучэла над полем: «То-о-о-маш!»

З лёгкай рукі Яна ўсе сталі зваць Тамаша Томашам. А калі ён абзавеўся сям'ёй, набыў аўтарэтат, сам стаў старшыня калгаса пасля ад'езду Яна Шчыгельскага на радзіму з Палінай, да імя Тамаш далучыўся звычайны беларускі паважліва-фамільярны зварот «дзядзька». І пайшло па калгасу «дзядзька Томаш, дзядзька Томаш». Гэты зварот прыйшоўся даспадобы і жонцы Тамаша Макаравіча, настаўніцы, найдабрэйшай Засіме Паўлаўне. І яна стала зваць свайго мужа дзядзькам Томашам.

Не без дапамогі Яна Шчыгельскага Тамаш Макаравіч, яшчэ да таго як стаў старшыня, скончыў сельскагаспадарчую акадэмію і гады тры працаваў эканамістам калгаса. Ужо амаль тры дзясцікі гадоў ён паспяхова кіруе адной і той жа гаспадаркай.

І вось мы з дзядзькам Томашам і яго кампаньёнамі ў паездцы. Першым на нашым шляху быў малочны комплекс саўгаса «Новыя Зеланкі» Чэрвенскага раёна Мінскай вобласці, разлічаны на тысячу кароў, але ў той час на ім было восемсот рагуль. Кароў трымалі на краістай падлозе. Экскрэменты змываліся струменем вады праз шчыліны ў падполле. Карціну мы ўбачылі жудасную. Выгляд у кароў неахайны, бручны. Яна бясконца хваравіта тулілася адна да адной, штурхаліся, неспакойна пераступалі з нагі на нагу, усё роўна як стаячы на гарачым. Увесь статак пакутліва таптаўся на месцы, калыхаўся, торгоўся, як у замамураным рытме рок-н-рола...

Паўляз дзярка скардзілася нам: «Будавалі комплекс — абяцалі райскія ўмовы. Будзеце кароў даглядаць у святочных сукоенках, у тапачках хадзіць у кароўніку будзеце. Чысціна будзе як у той царкве боскай. А сталася, што з гумавых ботаў (Працяг на стар. 14—15).

□ **З аптымізмам сустрэлі мы, выхаванцы дзіцячага сада, новую «Праграму выхавання і адукацыі ў дзіцячым садзе» для дзіцячых садоў з рускай мовай выхавання і адукацыі, якая выйшла ў 1988 годзе. Узрадавала, што «чырвоная нітка» праз усю праграму праходзіць вяртанне да народных вытокаў, вуснай народнай творчасці, да беларускай мовы, шырокае азнаямленне дзяцей з творами класікаў беларускай літаратуры і сучасных паэтаў. У старэйшых і сярэдніх групах уведзены раздзел «Развіццё мовы» на беларускай мове. Праграмай прадугледжваецца таксама правядзенне свят — «Вячорак», «Калядак», «Гукання вясны» і інш.**

Усё гэта, несумненна, добра для нашага нацыянальнага адраджэння. Аднак да гэтага часу мы не маем свайго метадычнага часопіса па дашкольным выхаванні. Выхаванцы рэкамендуецца карыстацца метадычнымі РСФСР і Украіны. Як можна падрыхтавацца да заняткаў па развіцці беларускай мовы, не маючы пад рукой ніводнага падручніка, ніякага метадычнага матэрыялу, акрамя ўласнага небагатага вопыту вуснай беларускай мовы ва ўмовах нашага двухмоўя? Відаць, выпусціць праграму і зацвердзіць яе абавязковае выкананне лягчэй, чым зрабіць неабходны дыдактычны і метадычны матэрыял дзеля яе выканання. Шмат у праграме вершаў і праявічных твораў, якія не заўсёды знойдзецца ў бібліятэцы. І таму хацелася б усе беларускамоўныя праграмныя творы мець пад адной вокладкай.

Ведаю па публікацыях у «Ліме» (24 сакавіка), што ў адным толькі Мінску — 67 беларускамоўных груп. І быў бы ў нас свой метадычны часопіс, як многа цікавага маглі б мы паведамаць адзін аднаму на ніве асваення беларускай мовы ў дзіцячым садку, падзяліцца сваім вопытам. Таму звяртаюся да мастакоў, выкладчыкаў, метадыстаў, супрацоўнікаў Міністэрства народнай адукацыі БССР, пісьменнікаў і кампазітараў: звярніце ўвагу на нашы праблемы — на вялікія праблемы маленькіх. Мы чакаем вашай дапамогі.

І. ВОЙТКА,
выхавацельніца
дзіцячага сада № 11.

г. Слонім.

□ **«З выпадку аднаго выступлення»** — так бы назваў я гэты свой ліст у рэдакцыю. Маю на ўвазе выступленне старшыні Беларускага рэспубліканскага Савета ветэранаў вайны і працы А. Я. Андрэева на XIII пленуме ЦК КПБ. У ім ён ад імя ветэранаў выказаў свае адмоўныя адносіны да кінафільмаў «Ідзі і глядзі» і «Боль». Павінен сказаць, што гэтыя фільмы, — а яны абышлі ўвесь свет, — узрушылі мяне і маіх таварышаў-ветэранаў сваёй праўдзівасцю, сваім глыбокім зместам. Ні я, ні мае таварышы не ўпаўнаважвалі Андрэева ганіць гэтыя фільмы. А калі гэта яго асабістае меркаванне, дык так трэба было яму і гаварыць, а не спасылацца на ўсіх нас, на нейкіх міфічных ветэранаў.

І яшчэ. У сваім выступленні А. Я. Андрэеў каторы ўжо раз аблівае пам'ямі А. Адамовіча і В. Быкава, людзей, якія, па маім глыбокім перакананні, з'яўляюцца гонарам нашай літаратуры, нашага народа. Адкуль такая пільнасць? Такі ахоўніцкі імперат? Хіба што толькі ён сваяк той ленинградскай хімічкі, якая носіць такое ж прозвішча? Калі так, тады ўсё як быццам робіцца зразумелым...

Наогул, я не разумею, як ветэран вайны Андрэеў можа з такой зласлівасцю, з такой нелюбоўю гаварыць пра ветэрана вайны Быкава? А дзе ж яго, хвалёнае франтавое брацтва? Ці яно мае для Андрэева выбарачны характар?

Я, як ветэран вайны, ветэран узброеных сіл, не прымаю андрэеўскіх выступленняў і сумняваюся, ці можа ён з такімі поглядамі быць старшынёй рэспубліканскага Савета ветэранаў вайны і працы. Дарэчы, я дагэтуль так і не ведаю, як ён заняў гэтую пасаду. Асабіста я за яго не галасаваў.

М. НАВІЦКІ,
ветэран вайны
і ўзброеных сіл, член КПСС
з 1947 года.

г. Мінск.

□ **На працягу ўжо доўгага часу** я сумашчаю працу дацэнта ў Брэсцкім педінстытуце з працай гіда-пракладчыка ў «Інтурысце». Працаваць даводзіцца найчасцей з турыстамі з Польскай Народнай Рэспублікі.

Я сустракаўся з прадстаўнікамі літаральна ўсіх ваяводстваў ПНР. Сустрэча з адной такой групай турыстаў запомнілася мне асабліва. Было гэта ў 1987 годзе. У складзе групы, якую я сустракаў на граніцы і павінен быў суправаджаць у Брэст, а потым у Мінск, была пераважна сельская інтэлігенцыя з Беластоцчыны. Едучы ў аўтобусе ў гасцініцу «Інтурыст» у Брэсце, я знаёміў гасцей з праграмай турпаездкі. Зразумела, размова наша адбывалася па-польску. Пазней, у гасцінічным рэстаране, да мяне падышло некалькі турыстаў разам з кіраўніком групы і звярнуліся з просьбай... на беларускай мове. У

беларускай мове. Гаварылі яны і пра засмечаныя прыпынкі, іх непрыстасаванасць, няўтульнасць, адсутнасць пунктаў продажу напіткаў і патрэбных у дарозе дробных рэчаў...

Тая сустрэча была амаль два гады назад. Але вось зноў прыехаў з групай турыстаў, праўда, трохі па іншай трасе: Брэст — Мінск — Вільня. За прайшоўшы час нічога не змянілася: усё тая ж засмечаная пункты адпачынку... А як з беларускай мовай? Нічога, ці амаль нічога, на жаль, не змянілася і тут.

М. ДАБРЫНІН.

г. Брэст.

□ **У нашым Шклоўскім раёне** многім гаспадаркам прысвоены імёны Леніна, Карла Маркса, Дзяржынскага, Фрунзе, Калініна, Кірава. Імёны гэтых, а таксама іншых знакамітых дзеячаў носяць дзесяткі калгасаў, саўгасаў, прамысловых прадпрыемств.

3 пошты «Ліма»

- **Праграма і яе забеспячэнне**
- **Нічога не змянілася і тут**
- **Помнік сярод агародаў**

нашай групе, — сказаў кіраўнік, — амаль усе беларусы, а таму мы просім, каб вы як найбольш расказалі нам аб Беларусі. Мы лічым яе сваёй радзімай, хоць жывём у ПНР. Гаварыце з намі, калі ласка, на роднай мове.

І мне ўспомнілася Трудапольская пачатковая школа, дзе я вучыўся ў 3 і 4 класах адразу пасля вызвалення ў 1944 годзе, а потым у Свірскай СШ, дзе нас вучылі на беларускай мове.

Усё раптам прыпомнілася, што вучыў калісьці і ўрыўкі з «Кургана» і «Дрыгвы», вершы М. Багдановіча і Ф. Багушэвіча, старонкі гісторыі... Вось калі прыдалося тое, што дала нам школа. Нездарма кажуць: тое, што ведаеш, за плячамі не нош. Пазней я самастойна вывучаў гісторыю па акадэмічных падручніках і творах Карамзіна, Ключоўскага, Салаўёва і іншых аўтараў.

Усё гэта мне вельмі дапамагло ў момант сустрэчы з суайчыннікамі з Польшчы.

З вялікай зацікаўленасцю слухалі госці ўсё, што я гаварыў ім аб Беларусі. Асабліва інтарсэ праўлялі да гісторыі, літаратуры, сучаснага культурнага жыцця.

Вось гэтак — у размовах, жартах і спевах беларускіх песень — праляцелі 5 гадзін у дарозе ад Брэста да Мінска. У Мінску для гасцей была падрыхтавана адпаведная праграма: апрача знаёмства са сталіцай, было шмат сустрэч з літаратурнымі мясцінамі.

На жаль, калі я папрасіў правесці экскурсію на беларускай мове ў музеі Вялікай Айчыннай вайны, на мяне здзіўлена паглядзелі і адказалі, што няма розніцы, на якой мове гаварыць, тым больш, што руская мова зразумелая для ўсіх.

Так то яно так, але добра было б, каб экскурсавод заўсёды пытаўся ў турыстаў, на якой мове праводзіць экскурсію. Няхай на гэтае пытанне адкажуць самі турысты, а не адміністратар музея, як гэта было ў выпадку з маёй групай.

Гэтае пытанне неабходна задаваць як турыстам нашай рэспублікі, так і замежным, — асабліва, калі гэта група беларусаў з Канады, ЗША, Аўстраліі альбо іншых краін свету.

Турысты-беларусы з ПНР, пра якіх ідзе гаворка, выказвалі, між іншым, і некаторыя крытычныя заўвагі, задавалі «цяжкія» пытанні. Напрыклад, здзіўляла іх, чаму на працягу ўсёй трасы ад Брэста да Мінска і далей да граніцы з РСФСР не знойдзецца дарожных ўказальнікаў з надпісамі на

ваў, розных устаноў ва ўсіх раёнах, гарадах рэспублікі.

Як журналісту, мне часта даводзілася пісаць крытычныя матэрыялы з названых гаспадарак. Есць калгасы, якія з году ў год крытыкуюцца ў газетах, на партыйных пленумах, сесіях Саветаў, розных нарадах за кельскія гаспадарчыя справы — нікія надой, мізэрныя ўраджай, малыя прывагі і за шмат якія яшчэ сур'ёзныя недаробкі. Ды ці маюць права падобныя гаспадаркі насіць гучныя імёны?

І ці варта наогул прыніжаць вядомых гістарычных асоб, тыражуючы іх імёны ў тысячах назваў?

Відаць, лепш было б прысвойваць гаспадарцы, прадпрыемству ці ўстанове імя заслужанага чалавека з тых жа мясцін.

Напрыклад, у нашым раёне нарадзіўся слаўты кінаакцёр Пётр Мартынавіч Алейнікаў. Нават хата захавалася ў вёсцы Крывель, адкуль хлапчуком пайшоў ён у вялікае жыццё. Але пра гэта, акрамя спецыяльнай літаратуры, нідзе не даведзешся. Хоць бы мемарыяльная дошка была на яго хаце.

Л. АНЦІПЕНКА,
рэдактар Шклоўскай
раённай газеты
«Ударны фронт».

□ **22 чэрвеня гэтага года ў нас,** дэпутатаў Косаўскага сельскага Савета, адбылася сесія. На ёй прысутнічала інструктар райкома партыі Валяціна Мікалаеўна (на жаль, не запомніў прозвішча). У канцы нашага пасяджэння яна папрасіла слова і сказала, што на адрас Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР ад арганізацыі БНФ паступіла заява на правядзенне ўстаноўчага з'езда. Уся прамова партыйнага работніка зводзілася да таго, што нам гэтая арганізацыя не патрэбна, яна заклікала нас усіх прагаласаваць супраць яе ўтварэння. Мы амаль нічога не чулі аб нашым народным фронце, не ведаем ні яго праграмы, ні статута. Мы сказалі, што калі пазнаёмімся з праграмай, тады і будзем галасаваць. Вырашылі перанесці гэтае пытанне на наступную сесію.

Паведамляю пра гэта таму, што прачытаў у рэспубліканскіх газетах крытычны выказванні ў адрас БНФ, у тым ліку і ад імя калгаснікаў. І вось я падумаў: магчыма, і ў гэтых калектывах, якія нібыта выступілі з крытыкай у адрас БНФ, адбывалася нешта падобнае да таго, што і на нашай сесіі. Відаць, прыехаў гэтак

жа інструктар райкома, папрасіў прагаласаваць, і ўсе дружна прагаласавалі. Ды і адкуль нам, вясковым працаўнікам, ведаць аб БНФ? На маю думку, трэба надрукаваць праграму, статут гэтай арганізацыі, усенародна абмеркаваць іх. І толькі тады ўжо галасаваць — «за» або «супраць».

І. ЦІТОК,
дэпутат Косаўскага
сельсавета.

Івацэвіцкі раён.

□ **На гэтым здымку адна з найбольш значных пабудов беларускага Палесся — Пакроўская царква.** Яна пабудавана ў 1807 годзе ў самым цэнтры невялікага надняпроўскага мястэчка Стрэшын (цяпер — гарадскі пасёлак Жлобінскага раёна Гомельскай вобласці).

Пакроўская царква — помнік архітэктуры класіцызму. Па сваёй кампазіцыі яна ўяўляе квадрат са зрэзанымі вугламі, да якога з чатырох бакоў прылягаюць паўкруглыя аднолькавыя прыбудовы, адна з якіх занята пад алтар. У кожнай прыбудове ёсць уваход з высокім мураваным ганкам. Нягледзячы на культывае прызначэнне, архітэктура стрэшынскага храма мае свецкі характар. У XIX стагоддзі велічны храм пазалотай сваіх купалоў цешыў вока многім падарожнікам, якім даводзілася праплываць паблізу стрэшынскага мысу ці затрымлівацца ў гэтым месцы.

Але ўсё гэта ўжо ў мінулым. У Пакроўскай царквы цяпер няма гаспадара. Пазалоту купалоў пабіла іржа, пустымі вачышчамі глядзяць вокны, вакол падмуркаў буяе пустазелле, побач з параднымі ўваходамі ходзяць куры. Наогул царква апынулася сярод сялянскіх сядзіб, гаспадарчых пабудов. Па вечарах ля храма збіраюцца групкі моладзі, узлазяць на сцены, трапляюць цераз вокны ў сярэдзіну будынка, ладзяць там свае гітарныя канцэрты — балазе, акустыка там выдатная.

Уражанне такое, што да храма нікому няма справы. Ці ведаюць аб яго існаванні ў абласным таварыстве аховы помнікаў гісторыі і культуры? Ці маюцца якія-небудзь больш-менш канкрэтныя планы па яго рэстаўрацыі?

На нашу думку, Пакроўская царква была б вельмі прыдатная пад гісторыка-краязнаўчы музей. Пры добра пастаўленай справе і зацікаўленасці экспанаты для яго знайшліся б, бо Стрэшын з'яўляецца старажытным гарадком, вытокі якога ўзыходзяць да часоў Кіеўскай Русі, да XII стагоддзя. Можна было б падумаць і аб поліфункцыянальным прызначэнні былой Пакроўскай царквы, у якой, акрамя музея, размяшчаліся б, напрыклад, зала грамадзянскіх абрадаў, бібліятэка. А калі ўсё гэта стрэшынцам непатрэбна, калі архітэктурны помнік і надалей будзе помнікам абыякавасці і безгаспадарчасці, то ці не лепш аддаць яго веруючым?

Хацелася б атрымаць кампетэнтны адказ ад адпаведных арганізацый і ўстановаў, якія павінны адказваць за лёс помнікаў айчыннай гісторыі, культуры і архітэктуры.

А. РОГАЛЕУ,
кандыдат філалагічных навук,
правадзейны член
Геаграфічнага таварыства СССР;
І. ЕРМАЧЭНКА,
краязнаўца.

г. Гомель.

Лепелю—550

Што ні горад на роднай зямлі, дык сваё непаўторнае, мілагучнае імя. Часам ніхто і сказаць дакладна не можа, адкуль пайшло яно, а вымавіш — не як адрозна святлей і прыгажэй на душы становіцца. Гэтае таксама з шэрагу паэтычных.

Лепель...

Спрачаюцца вучоныя-тапанімісты, адшукваючы вытокі назвы горада, а лепельцы і не самой справе лічаць свой горад самым лепшым. А што гэта наспраўды так, пацвердзіла нядаўняе свята, прысвечанае 550-годдзю горада. Быццам сам час спыніў свой наступальны рух наперад, каб потым павярнуць назад, перагарнуць старонкі даўніх падзей, што адбываліся ў самім Лепелі і яго ваколіцах.

Увесь горад ператварыўся быццам у адну вялікую тэатральную пляцоўку. Паўсюдна гучалі народныя мелодыі, было чуваць песні, моладзь ладзіла карагоды. Разам з тым, у правядзенні юбілею Лепеля вызначыліся і свайго роду эпіцэнтры. Імі сталі плошча Свабоды, га-

радскі стадыён, мясцовы парк, вуліцы Данукава і Савецкая.

Урачыстае адкрыццё свята адбылося на плошчы Свабоды. Да прысутных звярнуўся першы сакратар Лепельскага райкома партыі І. П. Шакола. Нагадаўшы аб слаўным шляху, пройдзеным горадам за пяць з паловай стагоддзяў, ён расказаў, як працаўнікі Лепеля і раёна жывуць цяпер, падчас рэвалюцыйнага абнаўлення грамадства.

«Люблю цябе, мой родны край» — так называлася мастацка-спартыўнае прадстаўленне, што сабрала тысячы людзей. І не толькі гаспадароў, але і шматлікіх гасцей, што прыехалі з розных гарадоў. Сярод іх былі і ўраджэнцы Лепеля і раёна, якія даўно ўжо сталі знаёмымі людзьмі, ды па-ранейшаму, як на крылах, ляцяць туды, дзе прайшло маленства і юнацтва.

Разам з лепельцамі радасць свята падзялілі вядомыя прафесіянальныя калектывы, якія ў гэты дзень дарылі прысутным сваё майстэрства. Выступілі Дзяржаўны ансамбль танца

БССР, эстрадна-харэаграфічны ансамбль «Чараўніцы», ансамбль народнай музыкі «Жывіца», тэатр пантамімы «Рух», вакальны квартэт «Купалінка» і іншыя. Не засталіся ў баку і самадзейныя выканаўцы, якія выступалі, як ніколі раней, паспяхова... І, вядома ж, у гэтым суквецці мелодый, песняў, танцаў асабліва прывабнасць набыла песня, якая лепельцам асабліва дарагая — «Мой горад». Аўтары яе В. Бародзіч і Э. Літвін шчыра выказалі любоў да роднага горада, тутэйшых мясцін.

Плыла па наваколлі мелодыя... Паўтаралася неаднойчы, бо пад вечар у розных месцах горада яе запела моладзь: Мой горад раскінуўся на прыазёрнай раўніне. Знаёмая плошча, на працу спяшаецца люд. І колькі б ні ездзіў па нашай цудоўнай краіне, Заўсёды дадому паклікае родны наш кут.

У гэты дзень удзельнікі свята прынялі зварот да наступнікаў. Роўна праз пяцьдзесят гадоў, калі будзе гэткае ж свята, загучаць радкі, напісаныя нашымі сучаснікамі: «Не грошы і не матэрыяльны дабрабыт пасылаем вам у XXI стагоддзе. Праўду, справядлівасць, мужнасць, спагадлівасць, міласэрнасць».

Прыміце дарагую спадчыну, захавайце, прымножце і перадайте нашчадкам. І тады — мы верым — вечна маладой і шчаслівай будзе родня Лепельчына».

Лепель уступае ў другую палову свайго шостага стагоддзя. У свяце прыняў удзел першы сакратар Віцебскага абкома партыі У. В. Грыгор'еў.

Уладзімір КРУК,
спецыяльны карэспандэнт
«ЛІМ».

На адкрыццё свята выступіў першы сакратар РК КПБ І. П. Шакола.

Ганна Фёдараўна Барадзейка з вёскі Юркаўшчына.

Юрась СВІРКА

У мірных гарадоў зайздросны лёс:
Вячыстасць ім прыносяць юбілеі.
Ніколі не спыняецца іх рост,
І скарні іх ніколі не бялюць.
Цябе не страшыць, Лепель,
даль вякоў,
Ты з бегам часу у суладнай згодзе.

Глядзіш у вечнасць, горад крывічоў,
Распалавініўшы тысячагоддзе.

Ты не старэеш, вечна малады,
Бо ля вады жывой, азёрнай блізка.
Такім і заставайся назаўжды,
Брат меншы Полацка,
І Турава,
І Мінска.

На плошчы Свабоды прысутных частавалі караваем...

Канцэрт на вуліцы.

Мы адной табе належым...

У сярэдзіне чэрвеня гарады і мястэчкі Беластоцчыны завітнелі ўрачыстым характам беларускіх народных строяў, напоўніліся суладнымі перазовамі народных песняў — на гэтых старажытных ўзможных землях прыйшло Свята беларускай культуры. Прапяўшы і пратанцаваўшы ў Гайнаўцы, Бельску, Белаавежы і іншых мясцовасцях, свята скончыла сваё радаснае шэсце ў Беластоку — 25 чэрвеня ў амфітэатры на вольным паветры, 26 чэрвеня — у зале фі-

лармоніі. Незвычайнасць, беспрэцэдэнтнасць гэтага свята была ў тым, што ў ім, апроч мясцовых мастацкіх калектываў (хор «Васілёчкі» з Бельска, ансамбль з вёскі Дубіны, хор Гайнаўскага дома культуры) і гасцей з БССР — воранаўскіх «Лявонаў», бралі ўдзел і нашы суайчыннікі з далёкага Нью-Йорка — маладзёжны танцавальны ансамбль «Васілёк». Больш чым за трыццаць гадоў свайго існавання ансамбль гэты

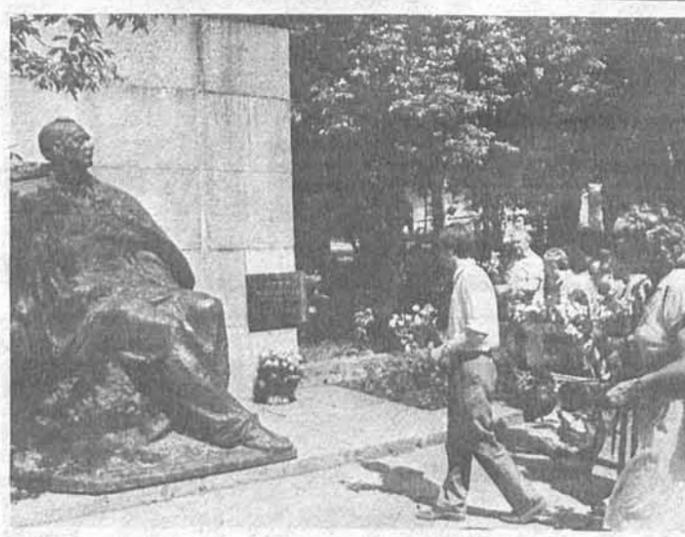
выхаваў павагу і любоў да роднага фальклору не ў аднаго пакалення маладых беларусаў, каму лёс наканавану нарадзіцца і жыць далёка ад бацькаўшчыны. Калектывам нязменна кіруе шчырае энтузіястка народнага танца, прафесар хіміі, спадарыня Ала Орса-Романо, якая і сама ўсе гэтыя гады не сходзіць са сцэны — і танцуе, і каментуе выступленні «Васілёк» на чыстай беларускай мове. Выступае «Васілёк» у надзвычай прыгожых строях, па-майстэрску вырабленых Верай Бартуль, таксама прысутнай на свяце. «Васілёўцы» паказалі глядачам «Лявоніху», «Польку-Янку», хлапцоўскую жартоўную гульні «Шапкі», урачыста-чароўны «Карагод». Сымвалічным быў фінал канцэрта ў беластоцкім амфітэатры — на сцэну, аздобленую белчырвона-белымі палотнішчамі і старажытнай «Пагоняй», выйшлі ўсе ўдзельнікі фестывалю — з ПНР, БССР і ЗША — і выканалі супольна (а, устаўшы, іх падтрымала і ўся сабраная ў амфітэатры публіка) песню «Люблю наш край...» Гэты велічны спеў увасобіў непадзельнасць беларускай культуры, неўміручасць народных традыцый, што жываць беларускую духоўнасць ва ўсім свеце.

С. ШУПА.

Выступае «Васілёк».

Фота Я. МАКСИМЮКА.

Яшчэ адна гадавіна з дня смерці Янкі Купалы. Па традыцыі ў гэты дзень на магілу песняра, якая знаходзіцца ў Мінску на Вайсковых могілках, прыходзяць пісьменнікі, супрацоўнікі літаратурных музеяў Янкі Купалы і Якуба Коласа, прадстаўнікі грамадскасці. Пабывалі яны тут 28 чэрвеня і сёлета, усклалі кветкі, пастаялі ў пашане перад памяццю вялікага паэта.

Фота А. КАЛЯДЫ.

Семинары, нарады перакладчыкаў савецкай літаратуры на замежныя мовы адбываліся звычайна ў Маскве. Затым пасобныя рэспублікі пачалі праводзіць семінары перакладчыкаў сваёй літаратуры. Першы такі семінар перакладчыкаў беларускай літаратуры адбыўся ў доме творчасці «Іслач», што пад Мінскам, у 1987 годзе.

І вось сёлета, у чэрвені месяца, у Мінск з'ехаліся на міжнародную творчую сустрэчу пад дэвізам «Сацыялістычная літаратура сёння: адзінства і разнастайнасць» пісьменнікі сацыялістычных краін Еўропы і Азіі. У сустрэчы ўдзельнічалі перакладчыкі, літаратуразнаўцы, паэты, празаікі — прадстаўнікі літаратурнага СССР, Балгарыі, Венгрыі, ГДР, Польшчы, Румыніі, Чэхаславакіі, В'етнама, Кампучыі, Лаоса, Манголіі.

Сустрэчу, якая праходзіла ў Доме літаратара, адкрыў першы сакратар праўлення СП БССР, сакратар праўлення СП СССР Ніл Гілевіч. Ён сардэчна прывітаў гасцей, падкрэсліў, што тэма гаворкі не новая, традыцыйная, але яна не раз, можа з невялікімі адрозненнямі, гучала на падобных сустрэчах. Заўсёды мае сэнс сабрацца пісьменнікам розных краін, народаў, каб абмяняцца думкамі і нават проста інфармацыяй пра тое, што адбываецца ў кожнай літаратуры. Сувесная літаратура, працягваючы Ніл Гілевіч, прыгожая менавіта разнастайнасцю сваёй, кожна асобная літаратура — таксама разнастайная. Улічваючы, якія вялікія змены адбываюцца ў свеце, у мысленні чалавечтвa, у поглядах на жыццё і на абавязкі творчай інтэлігенцыі ў сённяшнім жыцці, — ёсць асаблівы сэнс у такой сустрэчы. Мы ў многім паноўна глядзім на літаратурны працэс, вопыт кожнай літара-

туры таксама асэнсоўваецца ў пэўнай меры паноўна. І калі сёння думаць аб нашай савецкай літаратуры і аб беларускай, у прыватнасці, то, канечне, прыгадваюцца тыя многія імёны, якія нядаўна вярнулі ў літаратуру, якія адсутнічалі або напачатку адсутнічалі вельмі доўгі перыяд. Імёны

родам, што чалавек пагружаецца ў бездань адрачэння, адзіноцтва, губляючы ўзаемасувязі з домам, людзьмі, губляючы маральныя ўстоі, што ўвесь яго свет ператвараецца ў суму правіл драпежніцкага адстойвання свайго месца на зямлі.

Доўгія гады, значаць Чал-

нацыю, тон. На думку крытыка, другі важны момант, які бярэ на ўзбраенне наша перакладчыцкая школа — гэта ўсведамленне перакладаемых літаратур (адпаведна пісьменнікаў, твораў) як тылаў. Погляды і раней выказваліся падспудна ў перакладазнаўстве, у патрабаванні перакладаць не

мынскі паэт, выдаюцца ў асноўным і чытаюцца тыя, што гавораць праўду пра жыццё ў Савецкім Саюзе.

Польскі паэт Лешэк Жуліньскі сказаў, што ён разумее разнастайнасць яго літаратуры ў двух планах: сацыялагічным і паліталогічным. У апошні час у Польшчы, значаць ён, наступіла распаўсюджанне творчага літаратурнага асяроддзя. Існуюць два саюзы пісьменнікаў, магчыма, іх будзе больш. Польская літаратура перажывае перыяд шматлікіх пераглядаў, рэвізій. Вяртаюцца да жыцця цэлыя плыні, як, напрыклад, «лагерная літаратура». Даводзіцца сутыкацца са своеасаблівым парадоксам: сумленны сацыялістычны літаратура павінна змагацца з так званым рэальным сацыялізмам, які акружаў нас на працягу некалькіх дзесяткаў год і рэлікты якога мы па-ранейшаму адчуваем, як выказаўся паэт, на ўласнай скуры.

Літаратуразнаўца Міхаіл Наненка (Кіеў) гаварыў пра значэнне перабудовы для развіцця ўкраінскай літаратуры і літаратуразнаўства наогул. Ён выказаў сваё меркаванне наконт вызначэння «сацыялістычнай літаратуры». Есць у ім эстэтычная дамінанта ці толькі — зместавая (ідэалагічная) тэндэнцыя? І калі на гэтае пытанне не адказаць, то прыйдзе да вызначэння тыпу «дваранская», «буржуазная» і да т. п. літаратура. Але ж такія падыходы мы асуджалі як вульгарызатарскія. Калі сацыялістычная літаратура — гэта толькі тая, якая абслугоўвае сацыялістычную ідэю ў функцыянальным разуменні, тады за яе бортам апынуцца такія выдатныя пісьменнікі, як Платонаў, Булгакаў, Ахматава, Цвятаева, а з украінцаў — В. Вінічэнка, хця ён лічыў сябе сацыялістам, ды і М. Хвылюга не заўсёды лёгка будзе «ўпісаць» у шэраг сацыялістычных пісьменнікаў, хоць ён быў як то кажучы, заўзятым камуністам. На думку выступаючых, адзінства мастакоў магчыма толькі на ўзроўні сцвярджэння гуманістычных ідэй, і ў гэтым сэнсе мастакі ўсіх часоў і народаў адзіныя. Іншая справа — стыльовае ўвасабленне гуманістычных ідэй. Тут чым ярчэй адрозненне (разнастайнасць), тым больш заўважны талент.

Балгарскі літаратуразнаўца Яўрэм Каранфілаў спыніў увагу на неабходнасці захавання чалавечай індывідуальнасці і асаблівасцей літаратуры аднаціску навукова-тэхнічнай рэвалюцыі, гаварыў аб шкоднасці кан'юнктурышчыны, аб уплыве савецкай літаратуры на балгарскую. Аб вялікай цікавасці балгарскай інтэлігенцыі да сучаснага літаратуры працэсу ў Савецкім Саюзе гаварыў зямляк Каранфілава Дзімітар Кіркаў.

Чэшскі літаратуразнаўца Радка Пытлік заўважыў, што тэму творчай сустрэчы нельга вырашаць толькі з пункту погляду агульных культурных і палітычных канцэпцый, яна тычыцца канкрэтных пытанняў мастацтва. Магчыма, мы не зразумеем ні адну з сучасных літаратурных з'яў, калі не будзем улічваць спецыфічныя пытанні жанраў і змены іх іерархій, пытанні мастацкай структуры і яе дынамікі і, нарэшце, пытанні ўспрымання мастацкага твора.

Літаратуразнаўца з ГДР Ірмтрауд Гучке лічыць, што мастацтва павінна выпрацоўваць такія стыль, такую мову, на якой можна разумець адзін аднаго. Калі я слухала «Дона Карласа» Вердзі ў Беларускам оперным тэатры, разважала яна, вядома, адчувала, што гэта сацыяльна-палітычная драма, але я тут не гавару пра антыкварнасць пастаноўкі, гэта і драма чалавечая, драма адсутнасці ўзаемаразумення. Ужо ў 70-я гады ў нас пачала ўзрастаць цікавасць да чужога, да развіцця чужых форм, што суправаджалася і ростам нацыянальнай самасвядомасці... Праз нацыянальнае можна ісці да інтэрнацыянальнага, да гла-

АДЗІНСТВА І РАЗНАСТАЙНАСЦЬ

Пад такім дэвізам прайшоў нядаўна ў Мінску міжнародны семінар перакладчыкаў савецкай літаратуры

вельмі значныя. Іх вяртанне істотна папоўніла тую разнастайнасць нацыянальнай літаратуры, пра якую мы збіраемся гаварыць. На думку прамоўцы, нам цяпер прадстаіць асэнсаваць пэўныя гісторыка-літаратурныя ўрокі.

Тэма выступлення маскоўскага крытыка Віктара Чалмаева — вяртанне да агульначалавечых каштоўнасцей і літаратуры. Спыніўшыся на пытаннях перабудовы ў нашым жыцці, ён звярнуў увагу, у прыватнасці, на высковую прозу, якая, на яго думку, непасрэдна рыхтавала сённяшнія перамены ў жыцці. Гэтая плынь звязана з імёнамі такіх вядомых сёння пісьменнікаў, як Распуцін, Астаф'еў, Бялоў, Мележ, Ганчар. Яны адстойвалі самыя вечныя і патрэбныя каштоўнасці для нашага далейшага развіцця. Вясковая проза не проста хацела захаваць вёскі ў іх старым выглядзе, але і напамінала пра тое, што чалавечтвa становіцца натоўпам, а не на-

маеў, наша літаратура ў пэўнай ступені «паляпшала» рэчаіснасць, аптымізавала яе. Мы страцілі ўяўленне аб тых рэальных шляхах, якімі ішло наша жыццё. І вось цяпер наша літаратура ў творах Дамброўскага, Гросмана, Платонава, Ахматавай, часткова ў рамане «Дзеці Арбата» Рыбакова вяртае нам уяўленне аб суровых, драматычных старонках нашай гісторыі. Гэтае вяртанне сапраўднага зместу эпохі пражытай і той, у якую мы жывём, адбываецца цяжка, небезбядна. Напрыклад, даводзіцца пераацэньваць, цвяроза глядзець на так званыя палітычныя раманы, якія ствараў Чакоўскі, на тэлесерыялы, што ішлі паводле раманаў А. Іванова «Цены знікаюць апоўдні» і «Вечны покліч», на раманы Ю. Сямёнава, у якіх адзін разведчык рабіў такія справы, што пад сілу цэламу народу. Гэта быў уяўны гістарызм. Чалмаеў адзначаў таксама такі момант у развіцці літаратуры, як адраджэнне многіх забытых філазофскіх сістэм, тэорый, у прыватнасці, рускай філасофіі (Розанаў, Фядаў, Фларэнскі, Бярдзэеў). Перабудове ў літаратуры даводзіцца яшчэ адраджаць многія пачуцці, якія вечна былі ступенямі духоўнага ўзыходжання чалавека — спагада, сарамлівасць, міласэрнасць.

Выступленне нашага літаратуразнаўцы Алеся Яскевіча было прысвечана тэме «Перабудова і культура творчасці». На яго думку, мастацтва нашага веку неабавязкова страціла многія высокія заваёвы мінулага. Духоўнасць аказалася не заўважна падмененай пачуццёвацю, гульнёй страстей; мудрасць, якая памагала народу і чалавеку ў цяжкай хадзе па жыцці, амаль цалкам заменена інтэлектуальнасцю, механічным наборам ведаў. Яны нібыта ідуць побач, але адрозніваюцца, як неба ад зямлі. Пры такіх абставінах набывае асаблівае значэнне дасканалы адбор для перакладу сапраўдных нацыянальных каштоўнасцей. Да лепшага, чым сёння магла быць прадстаўлена сучасная беларуская літаратура ў свеце, прамоўца аднёс вясковую прозу І. Мележа, А. Васілевіча, А. Кудраўца, І. Пташнікава, М. Стральцова, В. Карамазова.

Цяжкасці, у якіх апынуліся многія нацыянальныя літаратуры ў застойныя гады, працягваюць А. Яскевіч, не давалі нам магчымасці разгарнуць як след перакладчыцкую справу. У выніку наш перакладчыкі атрад і сёння невялікі. У гэтых умовах мы разумелі, што трэба браць уманнем. Паўстала пытанне выпрацоўкі нацыянальнай перакладчыцкай школы. І тут яшчэ раз давялося пераканацца, як многа можа даць перакладчыцкай практыцы добрая тэорыя, распрацоўка літаратуразнаўствам новых свежых перакладчыцкіх канцэпцый. Паколькі ўся складанасць перакладу ў моўных адрозненнях, то ў сваёй перакладчыцкай канцэпцыі мы паспрабавалі знайсці выхад у дамоўным, давярбальным стане думкі, калі яна яшчэ не ведае нацыянальнага адрознення. Дамоўны стан думкі праяўляецца праз інта-

літару, не слова арыгінала, а вобразы — вобразамі, паэзію — паэзіяй, літаратуру — літаратурай.

Ад дэлегацыі В'етнама выступіў пісьменнік Ха Ан. Выйшаўшы з шматгадовых войнаў, сказаў ён, наш народ узяўся за абнаўленне краіны ў цяжкіх умовах беднасці і адсталасці. Нізкі ўзровень нашых ведаў не дазваляў нам дастаткова дакладна даць ацэнку ўзніклым у краіне складаным эканамічным і сацыяльным праблемам. Мы ішлі навобмацак і, натуральна, не ўсё рабілі правільна, не заўсёды адрознівалі, што добра, што дрэнна, дапускалі перакосы; знайсці правільны шлях — справа нялёгкая. Не заўсёды мы былі аднадушныя. І я лічу, што гэта нармальна. Бо ненармальнае якраз стопрацэнтнае адзінадушша... Яно і прыводзіла ў мінулым, ды і цяпер таксама, да розных негатывных вынікаў.

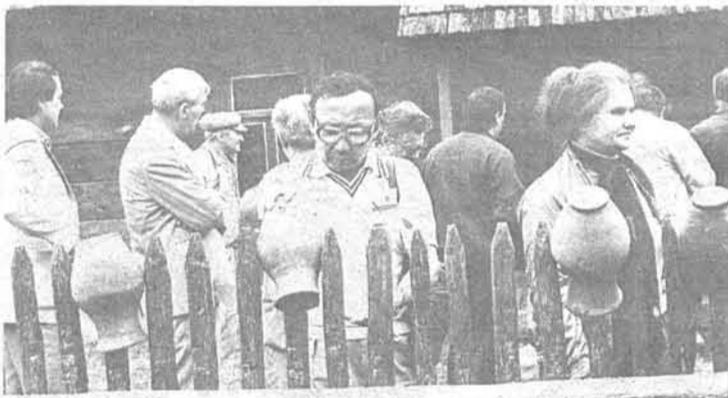
Мы, в'етнамцы, працягваючы прамоўца, былі рабамі іншаземцаў на працягу стагоддзяў. Таму ў нашай свядомасці адсутнічае паняцце асабістай свабоды. Ва ўсіх законах — феадальных, каланіяльных — не было ні слова пра асабістую свабоду. І не дзіва, што не было канцэпцыі свабоды асобы. Я ішу на гістарычныя тэмы, казаў далей Ха Ан. Часам я нібы жыву ў мінулым, уваходжу ў глыбіню гісторыі сямі—васьмівяковай даўнасці, гутару з продкамі. І раптам высвятляю, што ў іх узніклі тыя ж праблемы, што хваляюць нас і сёння. І гэта, у асноўным, праблемы свабоды для кожнага чалавека... В'етнамскі паэт і філосаф XVIII стагоддзя Ле Куі Дон гаварыў, што творчасць павінна грунтавацца на праўдзе, дабраце, храстве. Сёння я б дадаў сюды такія мэты, як змаганне за мір, свабоду і шчасце чалавечтвa.

Румынскі паэт Іон Брад звярнуў увагу на тое, што маральны, духоўны прагрэс не ідзе побач з матэрыяльным, тэхнічным прагрэсам. Класавая барацьба была рухавіком гісторыі, але не заўсёды яна прыводзіла да духоўнага ўзбагачэння чалавека. Я вельмі рады, падкрэсліў паэт, што сёння тут прысутнічае майстар савецкай лірыкі Максім Танк. Гэта адзін з першых паэтаў-лірыкаў, якіх мы перакладалі на румынскую мову. Мне радасна, што ў нас заўсёды данілі добрага паэта незалежна ад таго, на якой мове ён творыць. Мне было прыемна тут даведацца, што беларуская літаратура мае глыбокія карані ў народзе, моцныя сувязі з сялянствам. Заканмерна, што мы заўсёды вяртаемся да хлеба, да зямлі, да простаў сялянскай духоўнасці.

Мы рады канстатаваць, працягваючы госьць, што нашы калегі ў СССР і ў іншых краінах таксама прыйшлі да вываду, што не можа быць мадэлі аднолькавай для ўсіх літаратур і для нас, пісьменнікаў. Далей І. Брад спыніўся на сённяшнім літаратурным працэсе ў Румыніі, на выданні твораў пісьменнікаў, якія былі незаслужана забыты. Што да мастацкага перакладу твораў савецкай літаратуры, то, як падкрэсліў ру-

Манфрэд Андрышык, Уладзімір Чапэга, Ірмтрауд Гучке і Ларыса Васільева.

Удзельнікі семінара ў Альбўці, ля ганку хаты, дзе ўпершыню сустрэліся песняры зямлі беларускай.

...і ў музеі Якуба Коласа.

бальнага. Але адна нацыя не павінна дзейнічаць на шкоду другой.

Праблема адзінства і разнастайнасці на гэтай творчай сустрэчы ставілася шырока: адзінства і разнастайнасць нацыянальнай літаратуры, адзінства і разнастайнасць літаратурна-сацыялістычных краін. Таму многія выступоўцы інфармавалі прысутных аб становішчы ў сваіх літаратурах (Міклэш Чурэш — Венгрыя, Конг Бунчхен — Кампучыя, Боутанонг Сомсайфон — Лаос, Рычардс Пакальнікшыс — Літва, Эміл Ману — Румынія, Валер Пецька — Чэхаславакія), гаварылі не толькі аб літаратурнай, але і аб палітычнай сітуацыі ў сваіх краінах. Член рэдакцыі часопіса «Иностранная литература» Ларыса Васільева расказала аб тых захадах, якія прымае рэдакцыя з мэтай больш глыбока і поўна адлюстравань на старонках свайго выдання сучаснай літаратуры працэсу, у тым ліку ў сацыялістычных краінах.

На сустрэчы часта паднімалася пытанне аб метадах сацыялістычнага рэалізму, яго ўплыве на творчасць мастака. Мангольскі пісьменнік Рынчэнсамбу прычыў супраць таго, што некаторыя літаратары прапагандавалі замест яго тэрмінам «функцыянальны» або іншымі словам. Справа не ў тэрміне, а ў сутнасці, гаварыў Рынчэнсамбу, няправільна адкідаць сацыяльны бок і гнацца за эстэтычным. Беларускі літаратуразнаўца Іван Чарота звярнуў увагу, што дагматычнае ўяўленне аб сацыялістычным рэалізме, тэорыя якога была сфармулявана ў 30-я гады, парадзіла адмоўныя адносіны да яго. Цяпер многія прыходзяць да вываду, што самы плённы метад — зыходзіць з агульначалавечых каштоўнасцей. В. Чалмаеў лічыць, што застыгла метад у такога няма. Кожны канкрэтны пісьменнік не можа з'яўляцца носьбітам нейкага метаду. У нас Булгакаў і Платонаў не выцягнуць Шалахава; без Марцінківічуса мы не ўяўляем развіцця сучаснай савецкай паэмы; без «Знака бяды» Быкава не ўяўляем усёй нашай літаратуры.

Гаварылі ўдзельнікі сустрэчы пра канцэпцыю адзінай літаратуры, калі ў некаторых краінах пачынаюць уключаць у нацыянальны літаратурны працэс творчасць пісьменнікаў, якія пражываюць за межамі гэтай краіны, хоць паасобнымі аўтарамі падкрэслівалася, што пытанне гэтае неадназначнае.

Удзельнікі сустрэчы адзначалі, што немагчыма вырашыць усё пытанні, якія ўзнімаюцца, ды і задача такая не ставілася перад імі. Але гаворка была шчыра і адкрыта, яна дала багатую інфармацыю для роздуму, сустрэча ў цэлым была патрэбнай і карыснай, бо, як адзначыў прэзідэнт з ГДР Манфрэд Эндрышэк, кожная літаратура мае свае праблемы і вырашаць іх, мабыць, будзе лягчэй, калі ўлічаць вопыт вырашэння іх у другіх літаратурах.

Госці сустрэліся з галоўнымі рэдактарамі літаратурных выданняў. Сустрэча дала магчымасць глыбей пазнаёміцца з сучасным літаратурным працэсам у Беларусі. Была зроблена экскурсія па гораду-герою Мінску, на мемарыяльны комплекс «Хатынь». Удзельнікі сустрэчы наведвалі таксама калгас «Неман» Стаўбцоўскага раёна, дзе мелі гутарку са старшынёй праўлення Ю. Цвіркам, сакратаром райкома партыі А. М. Пецюшыкам. Гасцей суправаджаў інструктар Мінскага абкома партыі А. В. Гарбар.

У творчай сустрэчы прынялі ўдзел старшыня праўлення СП БССР Максім Танк, сакратары праўлення Васіль Зубенак і Аляксей Жук, загадчык аддзела сацыялістычных краін Замежнай камісіі СП СССР А. С. Лазуткін, загадчык сектара літаратуры і мастацтва ідэалагічнага аддзела ЦК КП Беларусі А. І. Бутэвіч.

Аляксей ГАРДЗІЦКІ.

„ЧЕСТИ И МОВИТЫ УЧИТЬ“

500-годдзе беларускага першадрукара патрабуе ад даследчыкаў, перш за ўсё, паказу таго, якім укладам у сусветную культуру з'яўляецца творчая спадчына вялікага палачаніна.

Гэтай мэце прысвечаны, у прыватнасці, артыкул У. Конана «Праз народнае да агульначалавечага» з падзагаловак: «Пра нацыянальнае і інтэрнацыянальнае ў гісторыі беларускай літаратуры». («Беларусь», 1987 г., № 11). У артыкуле шмат увагі надаецца мове твораў Ф. Скарыны. Вылучаецца наступнае выказванне У. Конана: «Улічыўшы характэрную для моўнай культуры наогул асаблівасць для разнажанравых помнікаў літаратуры XVI—XVII стст., абумоўленасці лексічных і стылістычных кампанентаў мовы яе функцыянальным прызначэннем, можна аспрэчваць высновы некаторых беларускіх лінгвістаў, паводле якіх Скарынавія арыгінальна і перакладныя тэксты — гэта своеасабліва «беларуская рэдакцыя» царкоўнаславянскай мовы. Яны маглі быць (і хутчэй за ўсё былі) адкрыццём яшчэ адной стылявой разнавіднасці старабеларускай мовы — урачыста-ўзніславай, — архаізаванай, і, відаць, толькі яе сродкамі маглі быць, як казаў Скарына, «выкладзена» вобразна-паэтычная, насычаная метафарами і сімваламі біблейскай літаратуры».

У гэтым выказванні бачна, як проціпастаўляецца думка пра «беларускую рэдакцыю» — маецца на ўвазе ў першую чаргу прафесар А. Жураўскі — высьновам аб адкрыцці Скарынам новай разнавіднасці мовы. На самой жа справе пункты погляду У. Конана і А. Жураўскага даволі блізкія, хоць першы гаворыць пра своеасаблівасць стылю, а другі — пра тып мовы. Яшчэ ў 1968 годзе, у зборніку «450 год беларускага кнігадрукавання» А. Жураўскі адзначаў і даказаў, што «граматычны лад беларускай літаратурна-пісьмовай мовы таго часу ў асноўных сваіх рысах супадаў з кніжнаславянскай мовай», што «...у большай колькасці рыс граматыкі і лексікі гэтыя мовы супадаюць паміж сабою». Значыць, зыходзячы з выяўленых А. Жураўскім блізкіх рысаў царкоўнаславянскай і беларускай моў вынікае пытанне, заканамерна пастаўленае самім вучоным: «якая ж усё-такі мова ў Скарыны — беларуская ці царкоўнаславянская», і досыць абгрунтаваны вывад вучонага: «Заслуга Скарыны заключаецца ў тым, што ён у адпаведнасці з патрэбамі свайго часу стварыў асобы тып пісьмовай мовы, аналога якой зусім немагчыма знайсці ва ўсходніх славян таго часу». Як відаць, адсюль адзін крок да высновы У. Конана аб адкры-

ці Скарынам новай разнавіднасці мовы. Дылема, якая выяўляецца ў прыведзеным разыходжанні, пакідае ўсё ж у цэню важнейшую акалічнасць, менавіта тое, што Скарына, працягваючы ў чужым моўным асяроддзі і не маючы магчымасці непасрэдна звяртацца да сваіх суайчыннікаў, настаўляў іх на вывучэнне роднай мовы.

Даследчыкі не сумняваюцца ў тым, што Скарына карыстаўся незвычайнай мовай, а асобныя выданні ажыццяўляў проста на царкоўнаславянскай, але з поля іх зроку выпадае перакладнае першадрукара ў блізкасці царкоўнаславянскай і беларускай моў, яго імкненне замацаваць і развіць не якую-небудзь іншую, а іменна родную мову. Пра гэта сведчаць яго словы з прадмовы «во всю бивилию руского языка»: «Хочеш ли умети граматку или, по-русски говорячи, грамоту, еже добре чести и мовити учить, знайдеши в зуполной Бивилии, Псалтыру, чти ее». Правільнае чытанне і гаворку ён мысліў сабе, вядома, на роднай мове. Але галоўнае, са слоў Скарыны вынікае, што праніклівы мысліцель Адраджэння заклікаў сваіх суайчыннікаў вывучаць граматыку не па лацінскай, грэчаскай ці старажытнаўраўскай мовах, як гэта рабілі яго сучаснікі, вучоныя і вучні еўрапейскіх універсітэтаў, а па славянскай, блізкай да той, на якой гаварылі ў яго на радзіме.

Гэта было новым словам у еўрапейскім мовазнаўстве таго часу. Спробы ўносіць змены ў марфалогію, лексіку, арфаграфію нацыянальных моў назіраліся і ў раннім сярэднявеччы. Дантэ звярнуўся да народнай мовы і тлумачыў яе (De vulgari eloquentia), але заклік вывучаць граматыку, якая «звучыць добра чытаць і гаварыць» на роднай мове, прагучаў упершыню ў гісторыі еўрапейскага Адраджэння. Ва ўніверсітэтах і школах таго часу вывучэнне граматыкі лацінскай мовы паўтарыла ісціну, выяўлення ў антычнасці Дыянісіем Траксам, Варонам і іншымі, і так было аж да канца XVI — пачатку XVII стст. Толькі ў 1635 годзе Французская акадэмія занялася ўшчыльную французскай, у канцы XVII у Германіі Шотэль паклаў пачатак вывучэнню граматыкі нямецкай мовы.

У часы Скарыны не прызнавалася паняцце моўнай роднасці. Яшчэ ў антычнасці грэкі нават рымлян называлі варварамі, пагардліва атажамліваючы з «заікамі» тых, хто гаворыць

не на грэчаскай мове. Сучаснік Скарыны Марцін Лютэр пісаў у 1524 годзе, папярэджваючы сваіх суграмадзян аб псаванні нямецкай мовы лацінскай: «Ды калі мы не ўгледзім, што мы дазволілі языкам разбалбатацца, то мы ў рэшце рэшт даб'емся таго, што ні па-латыні, ні па-нямецку не зможам правільна гаварыць і пісаць». Лютэр перасцерагаў перад спантаным змешваннем розных моў, маючы на ўвазе непрагоднасць такой сумесі для барацьбы з папскім клірам.

Значыць, латынь ламала нямецкую, у сваю чаргу нямецкая скажала чэшскую мову. Сведкам гэтага быў сам Скарына. У чэшскай Празе ў часы знаходжання там Скарыны яшчэ не змоўкла рэха прапаведзю Яна Гуса, жывыя былі яшчэ яго моўныя традыцыі. З аднаго боку, ў яго сачыненнях (у біблейскіх цытатах) захоўваліся царкоўна-славянскія дзеяслоўныя формы аарыста і імперфекту, з другога — ён укараняў у літаратурную мову народныя рысы. Гус рэзка выступаў супраць засмешвання чэшскай мовы нямецкай: «Пражане... гавораць напалову па-чэшску, напалову па-нямецку... хто б мог апісаць, што ў чэшскую мову намашана», — усклікаў Гус.

Не менш чым нямецкая чэшскую мову цясніла латынь. Таіа гуманісты, як Багуслаў Гальштэйскі з Лабковіц, лічылі родную мову варварскай. Але побач з імі сучаснік Скарыны Віктарыя Карнэль (1461—1520) сцвярджаў: «Хочь я мог бы пісаць па-латыні, як іншыя, мне падобна, аднак, паколькі я ведаю, што я чэх, я жадаю латынь толькі вывучаць, пісаць жа і гаварыць — па-чэшску». Скарына, паставіўшы за мэту друкаваць кнігі для суайчыннікаў, думаў пра тое ж, але адначасова прапагандаваў вывучаць не чужую — лацінскую, а блізкароднасную мову, карыстаючыся яе падабенствам да беларускай. За словамі Скарыны аб вывучэнні граматыкі, пра ўдасканаленне пісьменнасці, хаваецца не столькі ўпэўненасць у прыгажосці і ўзышанасці біблейскай мовы, колькі наказ добра валодаць роднай мовай. Пажаданне добра чытаць і гаварыць адносіцца не да лацінскай, грэчаскай ці старажытнаўраўскай, а да роднай беларускай мовы, носьбіта нацыянальнай культуры. Падобна Віктарыю Карнэлю, Скарына ўжо ў першым сваім друкаваным выданні, у «Предсловіе в Псалтырь» (жнівень 1517) заявіў: «...повелел есми Псалтырю тиснути рускими словами а словенским языком... наболей с тое причины, иже мя милостивый бог с того языка на свет пустил».

І таму варта задумацца, ці можна называць мову, якой ка-

рыстаўся Скарына, сумессю жаргона, рэдакцыяй, як гэта робяць шэраг даследчыкаў. Чамусьці пераклады з Вульгаты на розныя мовы не называюцца рэдакцыямі лацінскай, а балгарскае, сербскае, беларускае працэтнанне царкоўнаславянскіх тэкстаў удастоілася вызначэння «рэдакцыя». Ці ж гэта абмоўлена блізкасцю гэтых моў або кірыліцай?

Яшчэ менш падыходзіць да скарынінскай мовы «сумесь», «жаргон». Ужо ў XII—XIII стагоддзях у шэрагу краін Заходняй Еўропы некаторыя літаратары і прапаведнікі, знарок, каб палегчыць успрыняцце, ці свядома для пароды змешвалі лексічныя і граматычныя рысы розных моў. Такі дзівакаваты жаргон атрымаў з часам назву макаранізмаў. Нічога падобнага ў мове Скарыны няма, ён дакладна прытрымліваўся заканамернасцей, характэрных для кожнай мовы паасобку, узбагачаючы часам родную мову сінтаксічнымі зваротамі па ўзоры антычных тэкстаў. Са зместу і формы самастойна напісаных Скарынам нарысаў, з іх стылю і тону, выцякае поўная ўпэўненасць аўтара ў тым, што яго разуумеюць, што яго пераклады будуць прыняты шырокім чытачом на радзіме.

Усе згаданыя ў сучасных даследаваннях адрозненні і падабенствы паміж царкоўнаславянскімі, чэшскімі і беларускімі элементамі ў працах Скарыны не ідуць ні ў якое параўнанне з непазнавальна пераўтворанымі на працягу X—XVI стст. уласцівасцямі моў у Заходняй Еўропе, дзе далей адыход ад зафіксаваных станаў у папярэдніх стагоддзях назіраецца амаль паўсюдна. У Еўропе перахадзіла лацінь, а ў Персіі і Турцыі прасты народ перастаў разумець літаратурныя мовы, калі яны напоўніліся арабскімі элементамі. Іначай было ва ўсходнеславянскіх краінах. Неістотнае адрозненне царкоўнаславянскай ад беларускай са дзейнічала ўспрыняццю іх у адзінства.

Найбольшым дасягненнем Скарыны ў параўнанні з заходне-еўрапейскімі перакладчыкамі і пісьменнікамі было ўсведамленне ім блізкага падабенства паміж граматычнымі ладам і слоўным запасам кніжнаславянскай і сучасных ёй жывых славянскіх народных моў, асабліва беларускай. Вывучэнне і глыбокае пранікненне Скарыны ў заканамернасці лацінскай, грэчаскай і старажытнаўраўскай моў дазволілі яму пераканана ў адасобленасці, самабытнасці кожнай з іх і далі магчымасць вывучэння, удасканалення роднай, зыходзячы з царкоўнаславянскіх тэкстаў.

Глыбокая моўная інтуіцыя Скарыны праяўляецца ў тым, што ён на падставе наяўных, даступных яму спісаў царкоўнаславянскіх тэкстаў і аднаўляемых па памяці гукаў роднай мовы здолеў прыйсці да высновы аб натуральнасці і перспектыўнасці іх спалучэння.

Якіў ПАРЭЦКІ.

ДА ЮБІЛЕЮ ІГНАТА ДАМЕЙКІ

Сёлета адзначаецца 100-годдзе з дня смерці ўраджэнца Беларусі, нацыянальнага героя Чылі, выдатнага геолога і этнографа, заснавальніка універсітэта ў Сант'яга Ігната Дамейкі (1802—1889).

Сярод мерапрыемстваў па ўшанаванні памяці слаўтага земляка найбольш важнае і

рэальнае, думаецца, — пераклад на беларускую мову лепшага твора І. Дамейкі «Араўканія і яе жыхары».

Напісаная і выдадзеная ў Сант'яга ў 1845 г. пасля паездкі вучонага на тэрыторыю свабодных араўканаў, кніга выклікала шырокі рэзананс у Лацінскай Амерыцы і ў свеце,

была перакладзена на некалькі еўрапейскіх моў. Яна з'яўляецца сапраўдным літаратурным помнікам — не толькі апісаннем падарожжа, але і палітычным дакументам эпохі, бо істотна паўплывала на ход вырашэння чылійцамі «араўканскай праблемы» — адной з самых сур'езных этнічных праблем у Амерыцы. Якія бспрэчныя думкі ні выказаў аўтар «Араўканія», але ён лічыў сябе абаронцам індзейцаў і, маючы добрыя намеры, здолеў стварыць ледзь не першую праўдзівую характарыстыку народа.

Гэтая невялікая па аб'ёме кніга, несумненна, магла б вы-

клікаць цікавасць у нашай рэспубліцы, дзе даўно пара пачаць выданне серыі падарожных нататкаў землякоў, што за многія стагоддзі пабывалі ва ўсіх краінах свету. Такія кніжныя серыі выходзяць інтэрнацыяналізм і «сусветнае мысленне» ўжо ў большасці народаў Еўропы. У Беларусі ёсць перакладчыкі з іспанскай. Хто з іх возьме на сябе працу прадставіць свайму народу «Араўканія і яе жыхароў» па-беларуску?

Зацікаўленыя асобы могуць звярнуцца па адрасе: 246049, Гомель, 5 мікрараён, 19-78, Беларуска-індзейскае таварыства.

А. СІМАКОЎ.

г. Гомель.

Раіса БАРАВІКОВА

Трыццаць сёмы

С. І. ГРАХОЎСКАМУ

І нараў чорныя рады,
І злосць — у перахлест.
А на партрэце правадыр
смяецца ў поўны рост.
І друг ужо табе не друг,
і брат ужо не брат...
Які замкнуўся страшны круг!
І ты глядзіш з-за крат
(зацяўшы горкі свой знявер),
на голы сук цішком...
А ён — нібыта рэзальвер
з узведзеным курком.

Лістапад

Тады там яблыні цвілі,
ды непатрэбным стаў садоўнік,

і немаведама калі
сад звёўся, — пустах ды дзядоўнік.

Што за карысьць глядзець назад,
калі душу кранае восень,
і ў новым садзе — лістапад,
а не вясновых высяў просіны!

Пад ветрам разляціцца ён...
Тут жоўты ліст, там цымяна-рыжы,
бы кінуты да ног мільён,
што дзесь растрочаны ў Парыжы.

Жыць з пачуцця, з надзей, з адвагі...
Бог ведае, яшчэ з чаго,
а тут і промні ўжо, як шпакі,
скрыжуюцца: ну хто каго?!

Ды як зямля не стане небам,
так не народзіцца герой

з тых, што жывуць халуйскім хлебам
і за яго ўзімаюць бой.

Няроўная жыцця дарога...
Бядак, няўдачнік, тут і ён —
халуй! І ў ім жа з асцярогай
жыве маленечкі Нерон.

Шчаслівы — лірык. Рыфмаў засень...
Але калі на мудры лад:
«Поэт нисколько не опасен,
пока его не разозлят».

Ульянаўская, 4

Выблісне раньне лісце,
амытае дымкай цяпла...
У гэтым доме калісьці
Жэня Янішчыц жыла.

М. Рубцоў.

ВЫ ПЫТАЕЦЕСЯ: хто я такі? Маленькі чалавек. Нешта нахшталт тогалеўскага Акакія Акакіевіча. Адросніваюся хіба тым, што хаджу не ў старым, пацёртым шынялі, а ў заношаным, мышынага колеру, касцюме, шэранькім галыштуку і стаптаных чаравіках на тоўстай гумовай падэшве.

Знешнасць самая звычайная: сярэдняга росту, трохі прыгорблены, нясмела. Худы бледны твар з падрэзанымі блявымі броваў цымяна асвятляюць бясколерныя вадзяністыя вочы. Лысіну клінападобнага чэрапа абрамляюць пасмы рудаватых валасоў.

Апроч усяго — празмерна недаверлівы.

Сам не знаю і не разумею, калі і як я стаў чыноўнікам. Жыву, а дакладней, існую, прыкуты ланцугамі да сям'і, абрыдлай работы, да горада, які ненавіджу. Так і цягну сваю ношку. Не чалавек, а стрыжоганы конь у хамуце і аглоблях.

Уранні ў мяне заўсёды сапсаваны настрой. Прычынай таму — жонка. Яна, па звычцы, устае раней за мяне на гадзіну і ўсё ходзіць з пакоя ў пакой пад пранізлівае рыпенне падлогі, грукоча на кухні посудам, потым, як старшыня ў арміі, камандуе:

— Вынесі смецце. Схадзі за бульбай. Вытрасі дыванок. Я гляджу на яе і думаю: «Божа мой! Няўжо з гэтай жанчынай я павінен пражыць усё жыццё?» Вышэйшая за мяне, з шырокімі, пакатымі, як у барца, плячыма, тоўстай шыяй, круглымі, як бутэлькі, лыткамі, магутнымі сцёгнамі. На гладкім поўным твары — абякавасць і спакой. Яна нібыта не заўважае мяне.

Я баюся яе. Яна налаўчылася біцца і б'е вельмі балюча, як спрактыкаваны баксёр. Б'е ў палучку і аванс, калі мы скідаемся па рубліку...

У маладосці, калі мы толькі ажаніліся, я называў яе Пышкай. Мабыць, ёй падабалася такая мянушка. З цягам часу мая Пышка стала здаравеннай бабаю з грубымі мужчынскімі манерамі. «Слабых шкадуюць, а моцных паважаюць», — любіць паўтараць яна.

Пры хадзе яна перавальваецца з боку на бок, як качка, і я ўпотаі заву яе Тумбай. Уголос сказаць не адважваюся, бо рызкую атрымаць цяжкую поўху.

Вечарам, пасля работы, я саджуся перад тэлевізарам і гляджу кінафільм пра вайну ці дэтэктыў пра міліцыянераў, якія спрытна ловаць рабаўнікоў, забойцаў, выкрываюць раскрадальнікаў дзяржаўнай маёмасці.

Дачка моўчкі пераключае тэлевізар на другую праграму, дзе спяваюць патлатыя гарластыя куміры, якіх я люта ненавіджу разам з іхнімі песенькамі пра каханне.

— Прымітыў вышэйшай маркі, — спрабую ўкалоць дачку.

— Тармазны ты, — высакамерна глядзіць яна на мяне. — Гэта ж самая балдзёжная музыка.

«І так гаворыць мая дачка! Ёй жа ўсяго толькі чатырнаццаць гадоў», — самотна думаю я.

Калі спрабую гаварыць ёй пра Шаляпіна, Лемешава, скрыпачную музыку, яна агрызаецца праз жавальную гумку:

— Цябе трэба ў архіў здаць... на макулатуру. Ад такіх моль заводзіцца...

Пакрыўджаны, я паспешліва распранаюся і кладуся спаць. Але заснуць не магу: вокны кватэры, у якой мы жывём, выходзяць на праспект. Таму і днём і ўночы няма спакою ад

шуму, выцця, скрыгатавання. У адчыненую фортку, як у выцяжную трубу, уліваюцца едкія выхляпныя газы і яшчэ нейкі ўдушлівы смурод з радыятарнага завода. Толькі апоўначы на мяне навальваецца цяжкі сон, які на золаку парушае рознагалосая какафонія вуліцы.

Мае маральныя і фізічныя пакуты ўзмацняюцца з таго маманту, калі я, не выпраўшыся, абы-як паснедаўшы, таропка выскокваю за дзверы. Як заўсёды, трапляю на чырвонае вока светлафора. Міма спяшаюцца перагружаныя «Ікарусы», чмыхаюць на мяне чорным ядавітым дымам. І мяне між-

— Выходзьце раней, з запасам, — у каторы ўжо раз раіць ён.

— Я не вінаваты, што ў нас такі транспарт, — спрабую апраўдвацца і наліваюся пякучай нянавісцю да яго нага сытага твару, з доўгім, як у дзятла, носам, мокрымі чорнымі вусамі, круглымі акуларамі, за якімі блішчаць ледзяныя вочы.

Нянавісць такая моцная, што я ледзьве стрымліваюся, каб не ўдарыць яго. Змазаць кулаком па мяккай, з дваіным падбародкам фізіяномі — мая заповітная мара.

Я засоўваю правую руку ў кішэню, раблю кукіш і з асалодай уяўляю, як

жанаты, у тры адрасы пасылае лісты. Колькі ведаю яго, заўсёды ходзіць у стаптаных чаравіках, нязменных штанах, пінжаку, стракаты галыштуку на нясвежай кашулі.

У канторы Веніка ведаюць як дзелавага чалавека, які ўсё можа прабіць, дастаць, уладкаваць. Начальнік яго любіць, трымае за ад'ютанта. Мы ведаем, што Венік дастае яму дэфіцытныя рэчы, прадукты, таму той дзваліе спазняцца на работу, пратэрміноўваць кантрольныя дакументы, часта «хварэць».

Часам на Веніка нападае ахвота ўсіх ашчаслівіць, усім дапамагчы, усім

Проза

Анатоль Малазоўскі

поведзь

АПАВЯДАННЕ

волі захліствае злосць на вадзіцеляў, на гэтыя пачварныя карабкі-самакаты, што нахабна трупяць людзей.

У тралейбус я не ўваходжу, а ўціскаюся, — у спіну штурхаюць рукамі, галовамі, каленямі. Мой твар упіраецца ў чыносьці спіну ці патыліцу. Маё цела — як цвік, забіты ў нешта гарачае. Адно, што я магу зрабіць — пакруціць галавой.

Душна ад спёртага паветра распараных потных цел, нясвежага адзення. Ад некага патыхае агідным сівушным перагарам. І мяне ледзьве не ванітуе. «Клапы! Клапы, а не людзі. Хоць бы фортку здагадаўся адчыніць. Дыхаюць смуродам. Не мыюцца, мабыць, зубы не чысцяць...»

У гэтую хвіліну я адчуваю сябе вышэй за ўвесь гэты натоўп. У галаве сам сабою ўзнікае афарызм: «Чалавек — цвіль на целе зямлі. Ён з'яўляецца зніадкуль і знікае ў нікуды...» Раптам мая творчасць перапыняецца сярэдзітым вокрыкам:

— Асцярожна! Вы мне на нагу наступілі!

— Не шкляная, не трэснеш, — з філасофскай іроніяй адказвае хрыплаваты лянны басок.

Па сонных, тупых, застылых тварах папаўзлі ўсмяшчкі.

На чарговым прыпынку мяне перасунулі ў самую гушчыню натоўпу.

Раптоўна тралейбус тузануўся і спыніўся — зляцелі «дугі». Дзверы расчыняюцца, і з цеснага, гарачага нутра салона вывальваюцца людзі. Падбегам даводзіцца адольваць два кварталы, і ў выніку я спазніўся на службу.

Начальнік як звычайна правярае наяўнасць падначаленых. Сярдзе, калі кагосьці няма, і робіць чарговае «ўліванне» вінаватаму.

— Сяджу ў ягоным кабінце: ён агрэсіўна набычыўся, свідруе мяне незадаволенымі вачыма, дапытвае: — Вы чаму спазніліся, Зябкін? — Тралейбус сышоў з лініі... Давялося пехам дабірацца.

падношу яго да начальнікавага носа, прыгаворваю: «Ты мяне не бачыш, а я цябе бачу». А той, працінаючы мяне калючымі шрубінкамі зрэнкаў, нібы хоча прывініць да стула, папярэджвае:

— Яшчэ раз спозніцеся — буду вымушаны напісаць на вас дакладную. Ідзіце і зрабіце адпаведныя вывады.

Я адчуваю, як кроў хлынула да твару, апякла шчокі, вушы, як успацелі далоні і чамусьці сталі ўздрыгваць калені. Страху няма, толькі агідны сверб нудзіць сэрца, да болю сціскае яго. Я прыкладваю руку да грудзей, спрабую супакойцца.

У цеснай клетцы-скрынні з высокай столлю нас чацвёра: Венік, Шурык, Рэгіна і я. Сядзім у кутках, капошымся, перабіраем паперы, нешта пішам, абменьваемся небагатымі навінамі і вынікамі футбольных баталій.

І так штодня. Адзін тэлефон — нам з Венікам, другі — Шурыку і Рэгіне. Калі я, нарэшце, сканцэнтравуся, настроіўся на рабочы лад і ў мяне паявілася натхненне да казённай словатворчасці, неўзабаве пачалася бамбёжка тэлефонных званкоў. Апарэ- стаіць на маім стале, і я вымушаны браць трубку.

— Венік, гэта ты?

— Зябкін слухае вас! — павышаю я голас. — У нас няма венікаў. Венікі прадаюцца ў лані. А ў нас — Веніямін Бенедыктавіч Вяспалы! — і перадаю трубку.

Венік незадаволена бурчыць:

— Калі ты навучышся ветліва размаўляць з дамамі?

Я гляджу ў ягоны твар з пустымі шэра-блакітнымі вачыма, на высокі чысты лоб з густой чупрынай і пытаюся ў самога сябе: «І чаму яго так любяць жанчыны?» Адчуваю, што міжволі зайздросчу ягонаму поспеху, але душу ў сабе гэтае брыдкае пачуццё і разважаю пра Веніка.

Гэты бэйбус летась адсвяткаваў трыццацігадовы юбілей, быў тройчы

некуды ўладкаваць. І ён прапануе свае паслугі: «Трэба табе кілбаскі? Калі ласка». «Хочаш імпартныя чаравікі? Няма праблем». «Уладкаваць на работу? Такі клопат...»

Але праз дзень-другі ягоная шырокая натура начыста забывае на шчодрыя абяцанні.

Ёсць і яшчэ загана ў Веніка — пазычаць грошы ў знаёмых і саслужыўцаў, не аддаючы іх гадамі. Яму званіць па тэлефоне, ловаць на вуліцы, у дзень авансу і палучкі падпільноўваюць ля касы. Толькі, мабыць, адзін бог ведае, як ён выкручваецца ад сваіх крэдытараў.

Сярод мужчын Венік карыстаецца заслужаным аўтарытэтам. Нават мянушку яму далі «нястомны». Жанчыны нагадваюць яму пра сябе штодня шмат разоў. Палова разоў прыпадае на мяне, бо многія з іх не пазнаюць голас Веніка, і я міжволі станаўлюся ўдзельнікам дыялогу.

Калі, дзе і як ён паспявае з імі знаёміцца, сустракацца — для нас таямніца за сямю замкамі. Пастаяннага месца хыхарства Венік не мае, хоць прапісаны нібыта ў Інтэрнаце. Жыве па розных адрасах у розных жанчын, па чарзе мяняе іх. Часам да яго прыходзяць прыяцелі з нязменнай прапановай:

— Пабалдзеем, Венік? Хата ёсць свабодная.

— Што за пытанне! — паблажліва разводзіць рукамі Венік.

Ён дастае з нагруднай кішэні зашмальцаваную кніжачку, гартае старонкі, пытаецца:

— Прыкладна якіх?

— Жалезных... Каб не накалолі. А то нажаруцца, нап'юцца і — удякуць.

— Ну і не старых, вядома.

Венік лёгка і беспраблемна знаходзіць патрэбныя «кадры», і кампанія дружна пакідае наш кабінет-скрыначку.

Назаўтра Венік прыходзіць на работу бледны, як нябожчык, з сінімі вуснамі і цёмнымі кругамі пад вачмі.

Як сцэжка ўзбягае крута
і жмурыцца ад святла...
З радасцю ці з пакутай
тут Жэня Янішчыц ішла.

Гады адляталі рыскамі,
шчасліваю ці была?
За гэтымі вокнамі нізкімі
журліваю споведзь вяла.

У дзелях цяпер адгукнецца
радкамі яе Імя,
а сэрца ўсё б'ецца і б'ецца, —
няўжо гэта Жэня няма?

О не, не сход гэта урачысты.
І феерверку няма ўгары.
Толькі ж ах!, учарашнія кар'ерысты,
сёння многія з вас змагары.

Такія балючыя ўскрыліся струны,
як жыць з гэтым будзем і што тварыць,

калі ёсць пакрычаць з кім
з высокай трыбуны
і няма з кім пагаварыць.

Прызнанне

Сіла мыслення знаходзіцца
па-за целам.
ГЕРАКЛІТ.

Ці была ўжо былінкай гнуткай?..
З грузам у сорах гадоў жыву,
і хто ж гэта знае цяпер, як хутка,
згусткам памяці адплыву.

Нам не дадзена знаць, што будзе,
знаем тое, што ўжо было,
і таму, як сляпяля людзі,
бягуць ад святла і шукаюць святло.

І, можа, аднойчы ў нечым нязнаным
(ні аблачынка, ні лёгкі дым),
адным уздыхам шапну: каханы,
ты і тут застаўся каханым маім...

«Захварэў, мабыць», — скардзіцца ён
калегам і хапаеца рукой за сэрца.

Гульня такая шчырая, што цяжка
не паверыць Веніку, і ўсе спачуваюць
яму. І толькі я адзін пэўна ўяўляю
пражытку ім ноч. Звычайна Венік
даверліва, без пахвальбы, апавядае
пра свае прыгоды. Я маўклівы, як
камень, ніколі не раскрываю чужых
тайн, за што Венік і давярае мне. Я
гляджу ў ягоныя бессаромныя вочы і
думаю: «Здаравенны ж ты мужык,
Венік. Але ці надоўга цябе хопіць
для такога жыцця?»

У адрозненне ад Веніка, Шурык
прадстаўляе зусім іншы тып чалавечай
пароды. Гэта высокі зграбны мужык,
вельмі прыемнай знешнасці,
чарнавокі, чарнабровы, крыху фанат-
бэрысты. Нягледзячы на сціпную па-
саду ў канторы, ён мае прыгожую
жонку і навейшай маркі «Жыгулі»,
дачу, ды не нейкую там халупу, а вя-
лізны дом з агародам, садамі і лазень-
кай па-беламу.

Адзенню яго пазайздросціць самы
пераборлівы моднік: дарагія скураныя
паліто, піжакі і дублёнікі, супер-
модныя джынсы. Абудак носіць толькі
кі імпартаваны, абавязкова на высокім
абдасе... Ён разумны, у меру стрыма-
ны, для нас недаступны.

На арэне амурна-інтымных адносін
з цудоўнай палавінай не ўступае Ве-
ніку. Але ягоныя метады ахмурэння
«мурчак» не зусім звычайныя. У Ве-
ніка любоўныя баталі разыгрываюцца
ў кватэрах, і ён з'яўляецца талена-
вітым аўтарам-імпрэвізатарам класі-
чнага балдзьяку разнапалых кампаній.
Шурык дзейнічае крадком, у адзіноце,
старанна канспіруеца. Ён ловіць «ма-
крашчэлак» (іменна так заве дзяў-
чат) ля рэстаранаў, кінаатэатраў, ці
проста на праспекце. Прынада, на
якую яны ахвотна ключаюць, — шыкоў-
ная машына і японскі «маг» з най-
ноўшымі запісамі замежных ансамб-
ляў.

«Макрашчэлак» ён возіць за горад
у ціхіх бары і кавярні, дзе адурмань-
вае моцнымі салатжавымі сумесямі.
У асноўным сюжэты ягонай любоўнай
ігры завяршаюцца ў машыне.

Пераможца хутка губляе цікаў-
насць да партнёра і шукае новы
аб'ект для гімнастыкі пачуццяў.

Пасля чарговай прыгоды ён зада-
волена пацірае рукі, загадкава ўсмі-
хаецца, жмурыцца, як сыты кот, хва-
ліцца: «Ну, браткі, і кайф злавіў
учора!»

А ловіць кайф ён звычайна з дзе-
сяцікласнікамі ці студэнткамі-перша-
курсніцамі, ахвочымі да такіх пры-
год.

Кантрастна выдзяляецца сярод нас
Рэгіна, прывабная саракагадовая
жанчына-развядзенка з шэрымі мля-
вымі валачкамі і цэлай капоі пшаніч-
ных валасоў на маленькай птушынай
галоўцы.

Яна да драбніц ведае пра ўсё, што
адбываецца ў нашай канторы, і пра
кожнага з нас больш, чым мы самі
пра сябе. Хто з кім развёўся, сы-
шоўся, чья жонка ўвільвае налева і
чый муж ходзіць направа.

Я гляджу ў акно. Унізе награвашч-
ванне дамоў, хлявоў, неіхкіх развалін.
Новы бетонны горад пацясню стары,
драўляны, разрушыў, разбурыў яго,
знявечыў.

Над гэтым хаатычным награвашч-
ваннем бетону нависла свінцовая на-
валач неба, пачаў церусіць дробны
маркотны дождж.

Па крывых вуліцах пад грыбкамі
парасонаў мітусяцца людзі. Зверху
яны смешна нагадваюць нахохленых
птушак.

І раптам з селектара вырываецца
суровы голас начальніка:

— Зябкін, зайдзіце да мяне!
Нешта ліпкае, м'ясное хапае мяне
за сэрца ў прадчуванні непрыемнай
размовы. Нейкая трывога ці страх
коле і смочка пад грудзьмі. Нача-
льнік узнімае свой доўгі нос ад стала,
наскрозь працінае бялітасным погля-
дам, пытае:

— Вы вывучылі патрэбу лаяняў у
мачалках і памывачных тазіках?
— Не, мне ніхто не даручаў.
— Вы абавязаны былі зрабіць гэ-
та без даручэння! Гэта вашы пытан-
ні.

— Так... Але няўжо я, чалавек з
вышэйшай адукацыяй, павінен лі-
чыць, колькі лаяням трэба венікаў,
мачалак, тазікаў, — натапырваюся я.

— А хто?.. Вы інжынер. Сядзіце
на гэтым участку работы. Значыць,
абавязаны аналізаваць і прарабат-
ваць усё ад «а» да «я». Калі спатрэ-
біцца, — будзеце і ўнітазамі займа-
цца. Трэба ж некаму і памыўныя ямы
выграбаць.

Я зноў непрыкметна засоўваю ў кі-
шэню руку, раблю кукіш і ў думках з
нейкай садыскай асалодаю кажу:
«Ты начальнік — я дурань, я началь-
нік — ты дурань». Бралі ж мяне ў
кантору праектаваць, мысліць, тва-
рыць, а прымыслілі займацца мачал-
камі, тазікамі, харчовымі адыходамі,
другаснай сыравінай. Не! Не выйдзе!
Не дазволю!

— Што гэта вы там губамі вару-
шыце? — пытаецца ён насцярожана,
нядобра глядзячы на мяне.

Я маўчу, як камень. Набралося
смеласці і працінаю ягоны ружова-
парасячы твар злым позіркам. Ён аж
адхіснуўся, сцяўся ў сваім утулітым
крэсле, недаўменна спытаў:

— Што з вамі?
— Нездаровіцца, — змрочна маню
я.

— Вы ж яшчэ такі малады. І што
ж такое з вамі?..
— Маніякальна-дэпрэсіўны сін-
дром...

— А што гэта? — пытаецца ён і
глядзіць на мяне з прыгоным стра-
хам.

— Гэта такая хвароба, — ужо спа-
койна, дзелавіта глумачу я, — калі
чалавек здольны на любы ўчынак. У
стане афекту ён можа нават забіць ці
зарзаць.

— Чаму ж вы не лечыцеся?
— Гэта хвароба невылечная, —
сумна кажу я і апанурана схіляюся
да каленяў.

— Ну, ідзіце, ідзіце, — таропка,
неяк віватава кажа ён і клапатліва
праводзіць да дзвярэй.

Я радуся. Ува мне ўсё перава-
рочваецца ад захаплення. Я ашукаў і
напахоў начальніка, які больш не
напасмее мяне тыраніць, караць, прыні-
жаць за нязначныя промахі і недахо-
пы ў рабоце.

Але навошта начальнік выклікаў
Веніка, Шурыка і Рэгіну?
Вярнуліся яны задуменыя і закла-
почаныя, насцярожана пазираюць на
мяне... Нарэшце, Рэгіна пасля доўга-
га маўчання далікатна парала мне:

— Не перажывай, Зябкін. Гэта
праходзіць... З цягам часу, вядома.
Шчыльней глядзіце ў ягоныя вочы.

— Што праходзіць? — пытаюся я
і недаўменна гляджу ў яе спагадлі-
выя вочы.

— Ну, гэты... твой... як яго — сін-
дром, ці сіндром.

Я пачынаю рагатаць. Цяпер ясна,
навошта іх усіх разам выклікаў на-
чальнік. Рэгіна вырачыла вочы і яны
нагадваюць перламутравыя гузікі,
доўга глядзіць на мяне, потым пад-
скоквае і выбягае з кабінета. Я пад-
міргаваю Веніку і Шурыку і распавя-
даю пра тое, як лоўка вывернуўся ад

Выходзя да людю пры парадзе,
ці выстаўляя каптан з рыззя,
ў аднойчы сказанай няпраўдзе
калісь патоне праўда ўся...

Кляніся ўзвышаным памкненнем,
змагайся з гніллію ці іржой, —
ўсё атрымаецца глумленнем
над праўдай, словам і душой.

Купалле

На берэзе стромкім ладзяць кастры
і сцелюцца пасмы туману...
Надзея і вера — вось дзве сястры,
што лёгка вядуць да падману.

З якой жа надзеяй за іскрай сачу,
за дымам над голлем траскучым?
Спатканняў да ранку даўно не хачу,
а сэрца.. бы ўперадзе круча.

яўнага пакарання. І мы разам раго-
чам да колікаў у жываце.

Але не праходзіць і гадзіны, як
ужо ўся кантора ведае пра маю
хваробу. Цікаўны, пераважна сяб-
роўкі Рэгіны, прыходзяць на мяне
паглядзець. Яны садзяцца ля яе ста-
ла, пра нешта шпэчуцца, хіхікаюць,
употай пазираюць на мяне.

Я ж задумана-сканцэнтраваны, раб-
лю выгляд, што не прыкмячаю ма-
ленькіх жаночых хітрыкаў.

А палове шостаі супрацоўнікі пэў-
нага пасадавага ўзроўню, у тым ліку
і я, збігаем на планёрку, якую ў
кулуарах называюць «бацькоўскім
сходам». Вышэйшыя чыны садзяцца
ўперадзе, а тыя, хто ніжэй — ціснунца
па кутках, да задняй сцяны, каб не
патрапіць на вочы Самому.

Сядзяць ціхенька, шпэчуцца, па-
куль не адчыняцца дзверы і не ўва-
ходзіць Сам. Цішыня такая, што чу-
но, як гудзе і б'ецца аб шыбіну муха.

Планёрка залежыць ад настрою
Самога. Калі ён усміхнецца — тут жа
ўсміхаюцца ўсе. Нахмурыцца — і на
ўсіх тварах гэтакая ж заклапоча-
насць. І ўсе баязліва сочаць за яго-
нымі рукамі.

Сам — гэта рыжы рабаціністы муж-
чына гадоў сарака пяці з пукатымі,
круглымі і зялёнымі, як у жабы, ва-
чамі. Сытае, на кароценькіх ножках,
цела расквашуецца ў дарагім мадзяч-
кім касцюме.

На твары — маска абьякавай паб-
лажлівасці да людзей, стомленага рас-
чаравання і незадаволенасці ім.

І мы ўсе на ягоным фоне — дурна-
вата-наўныя і ў нечым віватавы пад-
леткі. Мы баімся, каб, крыў божа, не
нарадзіліся ў нашых мазгах інакшыя
думкі і меркаванні, чым тыя, што
выспяваюць у галаве Самога. У кулу-
рах таксама пра яго гавораць паваж-
ліва і лісліва: «Імпаліт Геранімавіч
сказаў», «Імпаліт Геранімавіч рэка-
мендаваў» і т. д.

Калі мы збіраемся разам, то пачы-
наем спаборнічаць у лісліваці і па-
корліваці перад Самім, быццам на
ягоным ілбе не адбітак зямных і за-
ганых схільнасцей, а ныйнакш як
знак генія. Кожны спадзяецца, што
нехта данясце Самому пра тое, як, на-
прыклад, Іваніхін ці Казліхін надта
хваліў яго, употай спадзеючыся на
маральную і матэрыяльную ўзнагаро-
ду і нават павышэнне.

А зусім нядаўна адбылася сенса-
цыйная падзея. У адным з выдавецт-
ваў выйшла тоненькая брашурка за
подпісам двух аўтараў. Адным з іх
быў Імпаліт Геранімавіч. І, нягледзя-
чы на тое, што прозвішча яго стаяла
не першым, а другім, усе з захап-
леннем і павагай шапталіся:

— Вы купілі кнігу Імпаліта Герані-
мавіча?

— Вядома. Вельмі цікавая!
— Не-не... Вы толькі паглядзіце,
якія праблемы ўзняты, як яны пада-
дзены!

— Ага, выдатная рэч. Галавасты
мужык. Не кожны можа напісаць та-
кую грунтоўную кнігу.

Пра тое, што гэта зусім не кніга, а
тоненькі опус-абагульненне станюча-
га вопыту, складзены са службовых
даведкаў і інфармацый у высокія ін-
станцыі, думаць і гаварыць было не-
прыстойна. Тым больш ніхто не нага-
даў, што больш як год назад адказ-
ным работнікам было даручана напі-
саць па раздзелу ў гэты зборнік.

І вось цяпер усе прыціхлі, пакут-
ліва чакалі першых слоў Самога.
Імпаліт Геранімавіч, як салдат, вып-
нуў грудзі, прайшоўся сюды-туды,
спыніўся, паглядзеў у залу і, разля-
піўшы вусны-п'яўні, выпусціў першыя
словы:

Як абмірае пры думцы адной,
што я саўладаць з ім не ў сіле...
І той, хто прыйшоў, паміж іншым, са
мною,
як ніколі здаецца мілым.

І ён ўсё лашчыць і лашчыць далонь,
а позірк халодным застаўся...
І стала страшна скакаць праз агонь,
які толькі што ўзняўся.

Дзіцячы малюнак

Ніводнай фарбы светлае няма,
і яркае на ім няма таксама,
Тры надпісы: «Зіма. Зіма. Зіма»,
і нібы крык, над імі буйна: Ма-а-ма!

І многа дрэў, а кроны ўсе бы ў робах,
і не здзіўляе жудасць гэтых зім,
калі так блізка дыхае Чарнобыль,
і мы бездапаможны перад ім.

— Цішыня ў нас тут, аж мухі дох-
нуць, як у тургенеўскіх сажалках. Усё
зацягнута тванню. Ідзеш і нікога на-
вокал. Толькі лягушкі боўтаюцца...

Спагты ягоны басок глуха, насмеш-
ліва перакатваў шурпатыя каменні
слоў. Мы налеглі на сталы, не зводзілі
сваіх насцярожана-спалоханых
поглядаў з твару Самога. Імпаліт Ге-
ранімавіч пачырванеў, зазлаваў, даў
волю гневу:

— Прыехаў на адну базу, а рабо-
чыя там спюдаюць, як прусакі сон-
ныя. П'янствуюць ды спяць! А дзела
не відно. Плана няма. Стаў я гаварыць
— прырачаць, агрызаюцца. А такія
культурныя, гарадскія ўсе; што нават
не ведаюць, як куры нясуцца.

Ён замоўк, выцер хусцінкай уз-
макрэлы, у чырвоных плямах, твар.
Вочы сталі яшчэ круглейшыя, здава-
лася, зараз вылезуць з арбіт. Вільгот-
ныя кілбаскі вуснаў пагрэбліва адві-
лі. Ён працягваў цішыць:

— Дзяўбём, дзяўбём, як певень
куруць, а толку ніякага. І так мы бу-
дзем караскацца на вавілонскую ве-
жу. Абцяжніць у нашых арганізацый,
як блох у пшанюка на пузе... Але ж
мы павінны быць дружнымі, спаяны-
мі, каб між намі пальца нават ніхто
не ўткнуў... А вы — спіце на хаду. Но-
гі перастаўляць трэба. І наш уплыў на
падведаныя арганізацыі — пшык...
Дык я вам параю: здавайце ў ламбард
свае парткі і едзьце ў камандзіроўку...
Вы ж кіраўнікі. Хоць хіленькія, але
кіраўнікі. Залезлі ў гэту работу, дык
рабіце! А не, дык ідзіце коз пасвіць
ці арэхі збіраць.

З планёркі я вяртаюся прыгнечан-
ным, з прыкрым пачуццём уласнай
непаўнаценнасці. Апанураны, са шка-
даваннем думаю пра сябе, пра началь-
ніка, пра Імпаліта Геранімавіча. За-
хліснула поўная апатыя: ні гаварыць,
ні штосьці рабіць не маю сілы.

Раптам нас зноў выклікае началь-
нік і кажа, што трэба ў суботу пара-
біць. Шурык, Венік, Рэгіна тут жа
знайшлі важкія прычыны, каб ухліп-
ца ад гэтай павіннасці. Начальнік не-
задаволена крывіцца, моршчыцца,
чывкае ротам. Я па інерцыі згаджаю-
ся. І зусім не таму, што хачу яму да-
гадзіць, а таму, што ў мяне проста ня-
ма волі, характару.

Канец рабочага дня. Час ісці дахат-
ты. Наперадзе выхадныя — два дні
вольнага жыцця. Рэгіна таропка збі-
рае сумачку, какетліва ўсміхаецца з
парога: «Да пабачэння, хлопчыкі!»
Шурык са з'едлівай ухмылкай па-
зірае на мяне, здэкліва супакойвае:

— Не брыды да галавы, Зябкін. А
то зусім аблысееш. Ведаеш, калі ча-
лавак лысее, — гэта сведчыць аб тым,
што ў яго галава па форме і па зме-
сце набліжаецца да задняга месца.

І ён пачынае з нейкай ядвітай аса-
лодаю пасміхацца, каб укалоць, пры-
нізіць мяне. А я бяздумна гляджу ў
пустэльна-шэрую прастору за акном.
І з'ездлівыя словы Шурыка страсаю
з сябе, як пажухлыя лісты з дрэва.
Мне ад іх не балюча.

Венік цяжка ўздыхае і кажа:
— Ну, што, Зябкін? Гульнем? Кад-
ры ёсць...

— Ладзі, — рашуча працягваю яму
скамечаную пяцірублёўку. І тут жа
ўяўляю сваю Тумбу. Ведаю, калі я
пайду з Венікам, сёння мне дадому не
патрапіць. І загадзя варушу мазгамі
— што ж схлусіць, як апраўдацца пе-
рад Тумбай. «Што будзе? Што бу-
дзе?» — пакутліва разважаю я. А ў
галаве настойліва мітусяцца нейкія
дзіўныя непатрэбныя словы: «Не дай
вам, божа, аб мінудлым юнацтве ту-
жыць, рабіць нялюбую работу, з ня-
любаю жанчынай жыць...»

«Валютная» опера

Вось дык паварот лёсу! Два гады таму ў часопісе «Музычная жизнь» (1987 г., № 17) быў артыкул пад назвай «Вяртанне шэдэўра», дзе распавядалася пра невядомую раннюю оперу С. Пракоф'ева, упершыню выкананую ажно праз 66 гадоў пасля яе стварэння. Захоплены сваімі даследчыцкімі пошукамі, аўтар, тым не менш, заначваў артыкул сумненнямі: ці ацэняць музычныя тэатры вартасці твора, вернуцца з нябыту? ці знойдзецца мастак, які ўвасобіць на сцэне атмасферу рамантычнага суперажывання? ці пачуе, ці пабачыць савецкі глядач адзін з лепшых твораў нашага музычнага тэатра, або «вернуты шэдэўр» спазнае незайздросны лёс іншых оперных твораў С. Пракоф'ева?

А сёлета, зусім нядаўна, аўтар таго артыкула, Н. Саўкіна, абараніла дысертацыю і ў якасці кандыдата мастацтвазнаўства, спецыяліста менавіта па ранній оперы С. Пракоф'ева «Маддалена», наведлася з Масквы ў Мінск, бо Мінск аказаўся... першым у Савецкім Саюзе горадам, дзе, нарэшце, ажыццявіліся пастаноўка твора.

Наша гасця сустрэлася з пастаанавачнай групай «Маддалены», з прадстаўнікамі музычна-тэатральнай грамадскасці і друку. Адбылося гэта ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР незадоўга да закрыцця сезона. Паводле плана мастацкага кіраўніцтва, прэм'ера «Маддалены» будзе адным з першых спектакляў восеньскага рэпертуару, і таму так напружана, амаль да ад'езду на гастролі ў Віцебск, працаваў калектыў над яе ўвасобленнем, і таму менавіта цяпер — каб атрымаць своечасовую кансультацыю — наладзіў дыялог са спецыялістам, хоць была пачуць другая ўсяго аркестравая рэпетыцыя.

Так, спектакль толькі-толькі выходзіў на сцэну. Дасведчаны чытач ведае, што гэта значыць: абрысы будучага відовішча, характары персанажаў намечаны звольна, ідзе інтэнсіўны пошук псіхалагічных фарбаў... Не змаўкаюць «мікрафонныя» падказкі і заўвагі рэжысёра С. Штэйна, робяць паўзы для ўдакладнення дырыжор А. Ансімаў, і ёсць дзіўная прыцягальнасць у самой магчымасці зірнуць на гэты своеасаблівы сцэнічны чарнавік. Акцёры ў рабочыя вопраткі, рэвізіт — мінімальны, фон — дэкарацыя пастаноўкі, якая будзе іграцца ўвечары. Касцюмы і сцэнаграфія (мастан Л. Ганчарова) можна ўявіць сабе, глянуўшы на чорна-белыя фотарэпрадукцыі з эскайзаў. Вось так будзе выглядаць «інферналіца» Маддалена, чакаючы спаткання з Джынара. А вось гэта — высанародны і мудры сьбра Джынара, алхімік Стэн'е, які пазнае ў Маддалене сваю загадкавую каханку. А вось і кінжалы — вестуны крывавай развязкі...

Зразумела, не варта зараз расказваць эфектны мела-драматычны сюжэт амаль нікому не вядомай опернай аднаактоўкі, створанай С. Пракоф'евым на аснове аднайменнай п'есы М. Лівен-Арловай, маладой свецкай дамы, якая пісала пад псеўданімам «Барон Лівен». У чытачоў будзе рэдка магчымасць пазнаёміцца непасрэдна з героямі «Маддалены», а пры жаданні — паўнацэнна некалькі яе выканаўчых складаў.

Чаму, аднак, опера — «валютная»?

Справа ў тым, што рукапіс яе апынуўся ў замежных архівах, і патрэба ў ім доўгі час не ўзнікала. Толькі ў канцы 70-х англійскі дырыжор Э. Даунс завяршыў інструментальную твора і выканаў яго па лонданскім радыё. Потым адбыліся пастаноўкі: у Аўстрыі, ЗША, Фінляндыі. У нашай краіне быў зроблены грамадскі пад кіраўніцтвам Г. Ракдзественскага. Цяпер вось рыхтуецца сцэнічная прэм'ера. Праўда, пракоф'еўскі рукапіс застаецца ўласнасцю англійскай фірмы «Бузі і Хонс», якая, проста кажучы, гандлюе правам на выкананне «Маддалены». Так што за пэўную колькасць спектакляў тэатр будзе пералічваць пэўную суму, а УААП будзе перадаваць гэты грошы, але ўжо ў валюце, уладальнікам нот.

Ці не праўда, пікантная біяграфічная дэтал новага спектакля? Ды не яна, вядома, будзе вызначаць глядацкую цікавасць да прэм'еры — да «Маддалены», створанай С. Пракоф'евым, калі яму, студэнту Пецярбургскай кансерваторыі, было ўсяго дваццаць. «Маддалены», якую не чуў нават сам аўтар...

С. БЕРАСЦЕНЬ.

ПАЧАЦЬ ХАЦЕЛАСЯ з таго, што скончыўся яшчэ адзін тэатральны сезон, а падзей — цікавых, адметных — малавата... Але ўспомніла, што менавіта так пачынаюцца штогод агляды работ мінулага тэатральнага сезона. Па шчырасці, ці многія гады можна лічыць багатымі на тэатральныя адкрыцці? Часцей за ўсё складаецца пэўны баланс: у адных — пуста, у другіх — густа. А сёння, на думку шмат каго, пуста ва ўсіх.

І тым не менш. Паспрабуем паглядзець на цяперашняе становішча ў тэатральным цэу рэспублікі больш аптымістычна.

З увядзеннем тэатральнай эканамічнай рэформы павялічылася зарплата артыстаў, з'явілася магчымасць не мітусіцца ў пошуках заробку. Некаторыя супакоіліся і нават абленаваліся, палічыўшы, што з цяперашнім пражыццёвым мінімумам можна без турботаў дачакацца лепшае часіны. Іншыя, наадварот, з неймавернай актыўнасцю пачалі выкарыстоўваць магчымасці зарабіць з дапамогай «Саюзтэатра». А некалькі вопытных акцёраў, што трапілі ў тэатр-студыю «Хрыстафор», узрушылі тэатральнае асяроддзе заробкамі — ледзь не такімі ж, як ва ўдалых кааператараў. Прыкладу гэтых «некалькіх» наследавалі і іншыя. Але многія, кажучы, «прагарэлі» і просяцца назад, дахаты...

На Саюз тэатральных дзеячаў, які цяпер пашырўся, пераўтварыўся структурна, адразу навалілася мноства новых турбот: мінулы сезон быў азнаменаваны для яго аглядам тэатраў-студыі, фестывалем у Гродне і чарговай «Прыбалтыйскай тэатральнай вясной». Мусяць, упершыню гэтыя мерапрыемствы былі гранічна напружаныя напружанай канструктыўнай работай, часам небяспечнай. Чаму небяспечнай? Раней раённы апавішчаліся пераважна пры поўным маўчанні бакоў: хоць з думкамі крытыкаў, з прысуджэннем узнагарод, з высновамі падчас не згаджаліся, асаблівых перацячанняў не было — вам, маўляў, відаць лепш. Сёння ж усе — з любой нагоды — спрачаюцца. На кожным з трох названых тэатральных аглядаў распальваліся гарачыя баталіі, пасля якіх надыйшоў такі час перастаноўкі сіл і абдумвання рашэнняў. Зніклі некаторыя бясспрэчныя раней аўтарытэ-

ты, з'явіліся новыя лідэры. А гэта само па сабе нямагла.

Захлёбваючыся ад багацця інфармацыі і спяшаючыся за ўсім паспець, тэатр імкнецца хутчэй расказаць пра моц тэлефоннага права і павуцінне карупцыі, пра хабарнікі, спрытнюг, дзялоў. Яшчэ не ўсвядомлена драматургіямі, рэжысёрамі, акцёрамі гэтая маналітная сіла, яшчэ

А ДНАК што ж далей? Спасцігнуўшы бездань, прагнеш збавення ад страху, прагнеш цішыні... Стогны, крыкі, сваркі, нецэнзуршчына, што напоўнілі тэатральную сцэну, не прыносяць палёгі, не пакідаюць прасторы для надзеі. А як чалавеку без яе жыць? Свядома або падсвядома мы цягнемся да сонечнага

вясюца. Тэатральная стылістыка зраўняла і аўтараў...

Магу назваць толькі адну прычыну гэтага: тэатры кепска расшыфроўваюць загадкі жыцця, імкнучыся хутчэй растлумачыць невытлумачальнае. Але каму патрэбна ўсеагульная ўсярэдненасць? Навошта тайнае рабін'яўным? Мастацтва — гэта святло за чорным квадратам

Тэатр

Таццяна АРЛОВА

ДОБРЫЯ ПРЫКМЕТЫ

МІЖСЕЗОННЫЯ НАТАТКІ

не прааналізаваны глыбокія карані рабскага падначалення ёй большасці народа, а тэатр «пабе» далей. Ён апявае адрынутых. Заклікае шкадаваць прастытутак і наркаманаў, разумець алкаголікаў і бомжаў: прыйдзе час, і мы вызвалімся ад духу супярэчнасці, разбяромся ў тым, што штурхае чалавека на дно жыцця — абставіны або ўласнае маладушша.

Але ўжо цяпер мы пачынаем актыўна пратэставаць супраць «чарношчы», якое захапіла экран, сцэну, старонкі паважаных выданняў. Няўжо ж у гэтым свеце не засталася сілы, здольнай процістаяць, даць адпор гэтай «негатыву»?... І вось ужо З'езд народных дэпутатаў цалкам замяняе нам самыя прыстыжныя відовішчы. І невыпадкова, бо калі яшчэ кіно і тэатр змогуць супернічаць па сіле праўды з тым, што прыпаднесла нам жыццё на зыходзе вясны 1989 года!

Ці быў падрыхтаваны глядач да пlynні выкрываў, да простага публічнага распранання пад прыцэлам сотняў вачэй? Напэўна, не. Глядач хутка перанасціўся. Статыстыка сведчыць: ні вастрыня тэмы, ні шоў, ні сэксуальныя сцэны ўжо не ўтрымліваюць людзей у тэатрах. І глядачы зноў галасуюць нагамі... Залы ў мінулым сезоне імкліва пусцелі. Здзіўленне і цікаўнасць змяняліся расчараваннем.

цяпла, мяккага святла, ласкі і добрага слова. Засумавала душа на высакародных памкненнях — і ў шчыліну чаканняў, надзеі прарвалася «Рабіныя Ізаўра». Вечарамі пусцелі вуліцы: усе сядзелі ля тэлевізараў... А наступнай раніцай на лаўках, у чэргах, на рабоце гаварылі пра адно і тое ж. Мудры наш глядач усведамляў бяспрытнуну наўённасць тэлеэкранага падману, але не хацеў шукаць прычыны поспехаў цягучай і аднастайнай стужкі. Калі б яму, глядачу, прапанавалі шматсерыйныя і трохі падноўленыя «Кубанскіх казакаў» або «Сказанне пра зямлю сібірскую», — з задавальненнем праглынуў бы і гэта.

Можна было б суправадзіць кароткі агляд уражанняў ад мінулага сезона прыкладамі і фактамі з жыцця нашых тэатраў, пералічыць і разабраць асобныя спектаклі. Але нікуды не пойдзеш ад таго, што гродзенскія «Зоркі на ранішнім небе» падобны на гомельскія, віцебская «Звалка» — на мінскую, брэсцкія ахвяры рэпрэсій — на купалаўскія (у дадзеным выпадку размова ідзе пра лагерную тэму). Эрдман, Булгакаў, Айтматаў пастаўлены ў гэтым сезоне рознымі тэатрамі з аднолькавай хвацкасцю (на жаль, не магу назваць гэта смеласцю). Шкада, але прыкметы рэдкай па якасці літаратуры ў гэтых пастаноўках не адчу-

Казіміра Малевіча. Дарэчы, выстаўка яго прыхільнікаў і пераймальнікаў у Палацы мастацтваў таксама нагадвала прыблізныя тэатральныя трактоўкі. Тэатр, жывапіс, музыка быццам згаварыліся абрынуць на нас патак пасрэдных копіяў паводле выдатных узораў.

Эстрада, да таго ж, задала культурнаму жыццю камерцыйны тон шалёнымі цэнамі на білеты, і гэтак пачынае імгненна падхапілі гасцралюючыя тэатры і наладжвальнікі выставак. Рэспубліканскі выстаўком не змог задаволіць жадаючых пабываць на выстаўцы А. Ісачова, а кааператыву хутка і без асаблівых намаганняў, праўда, за кругленькую суму, знайшоў і месца і час. «Ласкавы май» другі раз наведвае Мінск. Маскоўскі тэатр Савецкай Арміі пагражае растрэсці кішэнні аматараў тэатра. Калі б усе гэтыя рублі ўзялі нас над штодзённасцю, прывялі да духоўнага павароту і ўзвысілі свабоду духу, — бог з ім, з гэтымі рублямі. Але многія працэсы ў сённяшнім тэатры вельмі ж нагадваюць сітуацыю з рок-ансамблямі — абы ўхапіць мінуты шанцы, а там — будзь што будзь.

Два апошніх сезона найбольш заўзята даследуюць нашу сацыяльную, духоўную і палітычную рэальнасць Акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа і Рускі тэатр БССР імя М. Гор-

Музыка

І ПЕРАДАЦЬ МАЛАДЫМ...

Створана Асацыяцыя майстроў музычных інструментаў

За словамі «зберагаць і развіваць музычнае мастацтва» стаіць столькі набалелых пытанняў, што, напэўна, за адзін раз іх не пералічыць. Гэтыя праблемы ўзніклі не раптам, яны накопільваліся доўгія гады з-за нашага раўнадушша да роднай спадчыны, нежадання зазірнуць за кулісы дамоў культуры і клубу, няўмелага кіраўніцтва самадзейнасцю, якое паставіла жывую зацікаўленасць людзей на рэйкі валавай эстрады і «дзяржаказу» ў фарміраванні рэпертуару.

Але сёння мы пачынаем звяртаць увагу і на тыя бакі, якія доўгі час заставаліся ў ценю, якія, на першы погляд, і не з'яўляюцца асноўнымі, але без іх немагчыма існаванне ні мастацкай самадзейнасці, ні нават прафесійнага мастацтва. Гаворка пойдзе пра вырб

музычных інструментаў, пра першы арганізацыйны сход і стварэнне пры Музычным таварыстве БССР Асацыяцыі майстроў музычных інструментаў. У Віцебск, дзе адбываўся сход, з'ехалі майстры з многіх куткоў нашай рэспублікі, каб прыняць удзел у пасяджэннях, абмяняцца вопытам. У стварэнні Асацыяцыі ўдзельнічалі таксама намеснік міністра культуры БССР У. Мацвееў, намеснік старшыні праўлення Музычнага таварыства БССР Л. Паскробка, начальнік упраўлення ўстаноў культуры і народнага мастацтва Міністэрства культуры БССР Т. Стружэцкі, дырэктар Вытворчага камбіната па вырабе, рамонта і рэстаўрацыі музычных інструментаў З. Бяляк, мастацтвазнаўца І. Назіна і інш.

Членамі Асацыяцыі будуць прафесійныя і самадзейныя

майстры музычных інструментаў, майстры-рэстаўратары, мастацтвазнаўцы, навукоўцы. І першы ж арганізацыйны сход паказаў, што: ёсць у нас у рэспубліцы майстры самага высокага прафесійнага, нават сусветнага узроўню, ёсць цэлая плеяда энтузіястаў — людзей самых розных прафесій, якія дасягнулі вялікіх поспехаў у гэтай галіне, шмат і на вёсцы, і ў гарадах самабытных майстроў. Такім чынам, усе падставы для развіцця і адроджэння гэтага віду мастацтва ёсць, але, як зазначалася на пасяджэнні, неабходна садзейнічаць павышэнню творчага ўзроўню майстроў, прапагандаваць іх дасягненні, трэба зрабіць усё, каб перадаць моладзі творчы вопыт старэйшага пакалення.

Вось што сказаў удзельнік пасяджэння майстар А. Чайкоў: — Асацыяцыя проста неабходная дзеля аб'яднання творчых сіл і стварэння нацыянальнай б рухаў мастацтва. Трэба ствараць творчыя майстэрні-студыі, у тым ліку і сярэпінных майстроў, а на іх аснове — беларускую класічную школу, каб з яе выходзілі прафесіяналы самага высокага класа і прадстаўлялі нашу краіну на прэстыжных міжнародных конкурсах. І яшчэ не малаважна — нам неабходна мець доступ да эталонаў, свабодна працаваць з музейнымі калекцыямі.

У 1979 годзе ў Крэмоне, на радзіме Страдывары, скрыпцы беларускага майстра быў прысуджаны бронзавы медаль. Ці трэба яшчэ якое-небудзь пацвярджэнне высокага майстэрства Андрэя Андрэвіча Чайко-

ва? Ва ўзросце шасці гадоў зрабіў ён сваю першую скрыпку, і з таго часу захопленне не пакідала яго. У 1957 годзе на шостым Сусветным фестывалі моладзі і студэнтаў у Маскве прадстаўляў ён сваю прафесійную работу — скрыпку, якая была высока ацэнена спецыялістамі. Яшчэ адзін інструмент А. Чайкова цяпер у Вільнюсе, у класе прафесара тамтэйшай кансерваторыі Раймандаса Качіліса.

На жаль, да стварэння Асацыяцыі цікавасці не праявілі кіраўнікі Маладзечанскай і Барысаўскай фабрык музычных інструментаў. Відаць, майстры гэтым прадпрыемствам не патрэбныя. Але добра было б трохі спыніць «музычны канвер» і пачаць вырабляць інструменты высокай якасці з дапамогай і з выкарыстаннем творчага вопыту спраўдзёных майстроў. Напрыклад, такіх, як А. Парфімовіч, муштукі якога да медных духавых інструментаў ведаюць музыканты не толькі нашай краіны, але і за яе мяжой. Цікавае да вырабу гэтаў прылады ўзнікла даўно, калі ён пачаў іграць на трубе, а добрага муштука не было. Толькі праз год у токара з радыёзавода, дзе працаваў тады Алег Уладзіміравіч, пачало нешта атрымлівацца, а ўсяго — васьмянаццаць гадоў спатрэбілася майстру, каб дасягнуць стабільнасці ў працы, каб было дастаткова аднаго позірку для разумення, які муштук патрэбны

кага. Аднак чым больш яны нас бунтуюць, тым больш узнікае эфект адштурхоўвання. Справа ў тым, што за даволі кароткі час артысты навучыліся зручна жыць у скуры «нязручных» герояў. Страсці і больш сталі проста тэхнічнымі. У размове пра недапушчальнае з'явіліся не толькі спакойныя элегічныя ноткі, але і гумар, прымірэнне. Замест перажыванняў — утаймаванне. А гэта значыць, што ў спектаклі не нарадзілася нейкая новая субстанцыя, якая здольна нас узрушыць.

Пошукі, якія вядуць два гэтыя тэатры, заслугоўваюць павагі. Тым не менш яны не былі ацэнены на «Беларускім тэатральным фестывалі». Характэрна, што абодва ўхваленыя грамадскасцю спектаклі — «І быў дзень» і «Начныя карлікі і Антыгона» — журы не адзначыла як прыніпова новыя з'явы. Упісанія ў кантэкст часу, спектаклі рэжысёраў В. Мазынскага і В. Маслюка закранаюць яго болейя кропкі, але як быццам паўтараюць ранейшыя работы майстроў, якія быццам ходзяць па коле, не імкнучыся вырвацца за яго межы. Або два рэжысёры не аднойчы пацярджалі сваёй працай спадзяванні гледачоў. Раней за іншых загаварылі яны пра тое, што яшчэ не дазволена было закранаць; асабістая смеласць нарадзіла павагу да іх... Але наш час настойліва патрабаваў да смеласці далучыцца майстэрства, а яно, як вядома, катэгорыя не застылая... Сёння яго хапае, заўтра — не. Мы бачылі нямаля прыкладаў, калі людзі, што выступаюць з рэзкай крытыкай і перадавымі ідэямі, не заўсёды аказваюцца

такімі ж перадавымі і актыўнымі ў справе. Відаль, ва ўсім савецкім тэатральным мастацтве рэалізацыя новых ідэй патрабуе новых падыходаў — і да драматургіі, і да акцёраў, і да гледачоў...

НА ФОНЕ мноства праблем і змрочных фарбаў сезона, снежнай чысцінёй зьяе работа Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы «Страсці па Аўдзею». Падкрэсліваю — на фоне... Многае ў гэтай пастаноўцы нашага паважанага калектыву ідзе ад традыцый, ад дасягненняў іншых. Ёсць падставы для спрэчак і нязгоды. Тым не менш спектакль аб'яднаў прыхільнікаў і праціўнікаў рэжысуры В. Раеўскага. Грэнічна прасты і разам з тым поўны турбуючага сэнсу, спектакль гоніць прэч усякую магчымасць сузіральніцтва, не дае ніякіх супакойваючых тлумачэнняў. Ды і ўсе работы Раеўскага трывожыць, не пакідаюць надзеі на спакой душы і адпачынак думкі. У «Страсцях...» рэжысёр дасягае эфекту трывожнасці праз амаль класічныя метафары. Запаволенасць народнага дзейства (менавіта так хацелася б вызначыць жанр твора) пакладзена на прадчуванне блізкай катастрофы.

...Усё яшчэ дыхае мірам у дружнай сям'і Аўдзея. Але мы, гледачы, ведаючы гісторыю Айчыны, здагадаемся, што канец гэтага патрыярхальнага існавання будзе жаклівым... Нябачная рука рухае чалавечыя фігуры. Здаецца, што Аўдзея (Г. Аўсяннікаў) знаходзіцца ў стане дримоты залішне доўга: эпічна цягучыя сцяжнікі справы, сватаўства... Ужо з'яўляюцца прыкметы небяспекі, а Аўдзея усё «спіць». Абуджэнне будзе трагічным... Напэўна, гэта і ёсць лейтматыў новай работы купалаўцаў: рэальнасць пасля салодкага сну.

«Страсці па Аўдзею» ў Акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы. У ролях Г. Аўсяннікаў і Г. Гарбук.

канкрэтнаму музыканту ў залежнасці ад апарату (выканаўчага апарата). Як кажуць, няма мушкетэраў — няма музыканта: згубіць ці зламаць гэтую «дробязь» — катастрофа для выканаўцы. З усіх рэспублік прыязджаюць да Алега Уладзіміравіча за дапамогай, вядуць нават амерыканскія мушкетэры для пераборкі. Але часцей просяць зрабіць фірменны — майстра Парфімавіча, прафесіяналізму якога пазайздросцілі б спецыялісты лепшых музычных фірм свету — ЗША і Японіі.

На пасяджэнні Асацыяцыі выказвалася многа важных прапановаў, пастаўлены пытанні, якія патрабуюць хуткага іх вырашэння.

— Мы затрачваем вялікія валютныя сродкі на набыванне прафесійных музычных інструментаў, — гаварыў артыст Акадэмічнага сімфанічнага аркестра БССР У. Дзерышаў. — І, на жаль, няма ў нас магчымасці частага іх аднаўлення. Я сам музыкант і добра ведаю, у якім жудасным стане знаходзяцца інструменты, як мы не па-гаспадарску ставімся да іх, а напрыклад, контр-фагот каштуе 15 тысяч долараў.

Кожны музыкант павінен даканала ведаць механіку свайго інструмента і ўмець яго адрамантаваць, таму неабходна ўвесці факультатыўны курс рэстаўрацыі і рамонт інструментаў у сярэдніх і вышэйшых музычных навучальных установах.

Членам Асацыяцыі трэба даць права на атрыманне дадатковай жыллой плошчы ці майстэрні. Многія з нас туляцца ў падвалах ці працуюць дома, што прыносіць вялікія нязручнасці сем'ям. Знаходзяцца ж рабочыя памяшканні для прыбіраль-

шчыц ці вартаўніоў.

Асацыяцыя ў сваім праекце распрацоўвае пытанні аб мерах па паліпшэнні жыллёвых умоў сваіх членаў, у далейшым яна будзе ўдзельнічаць у арганізацыі жыллёва-будаўнічых кааператываў і кааператываў па будаўніцтве творчых майстэрняў.

Добра, калі адміністрацыя той або іншай установы ідзе насустрач майстрам. Так, У. Ключнікава, выкладчыку Маладзечанскага музычнага вучылішча, кіраўніцтва прадэставіла пакой-майстэрню ў інтэрнаце. Ён вырабляе смыкі, якія атрымалі высокую адзнаку музыкантаў.

Майстры, якія ўвайшлі ў Асацыяцыю, спадзяюцца на дапамогу Міністэрства культуры БССР і Вытворчага камбіната па вырабе, рамонце і рэстаўрацыі музычных інструментаў як у плане набывання неабходных рэчаў, так і ў плане фінансавай дапамогі — пасрэдніцтва пры продажы інструментаў, арганізацыі аукцыёнаў, выставак.

Якаў Іванавіч Шаўчук з Бярозы прывёз дудкі, трашчоткі, рубелі, бочачкі — усё, на чым іграюць музыкі ў Беларускай вёсцы. Больш чым 20 гадоў вырабляе ён інструменты, апошні час — па заказе Бярозаўскага клуба Сельгастэхнікі. Толькі ў канцы размовы сціпла паскардзіўся: «Занадта вылічваецца з сотні — аж трыццаць рублёў».

Мікалай Іванавіч Яраховіч

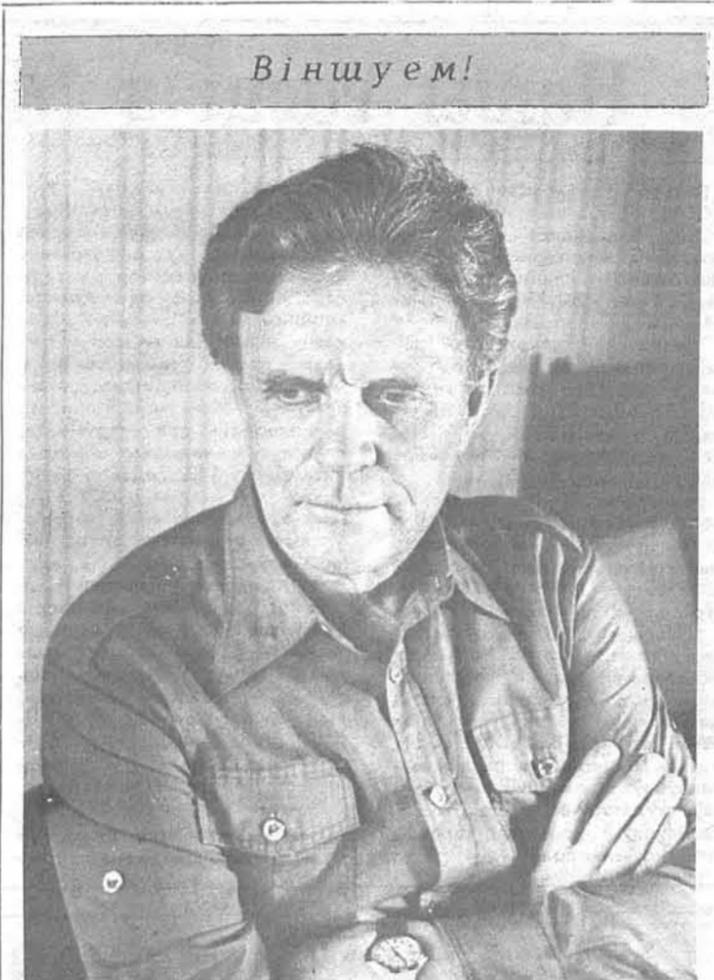
Спектакль прасякнуты шчырай павагай да высокамаральнага жыцця працоўнага чалавека. Як гэта патрабуе нам цяпер! І мы гатовы дараваць новаму для нас аўтару У. Бутрамеваму пэўную знакаваць сітуацый, стылістыку школьнага тэатра, недадуманасць характараў, якія з поспехам дадумалі і дамалі артысты...

Перагукаецца з гэтым спектаклем і іншая работа тэатра — «Дракон». Рэжысёр М. Пінігін выпусціў спектакль амаль адначасова з кінафільмам М. Захарава паводле аднайменнай п'есы Я. Шварца. Але якія непадобныя гэтыя творы! Да гонару тэатра, ягоны «Дракон» пакідае большыя ўражанні. Пінігін дакладна ўгадаў унутраную сувязь фантазіі і праўды, казкі і рэальнасці. Ён пазбаўляе сваіх герояў прыкметаў полу: мужчыны аддаюць перавагу спадніцам, жанчыны — мужчынскаму адзенню...

...Горад пінігінскага дракона ціхі і бяспечны. Ён асветлены рознакаляровымі блачнымі лямпачкамі, якія вісяць на голых дрэвах: спалучэнне святлоцвай аздобы і праўды жабрацтва, галечы тут — прыціп. Убогія фальшывыя бразготні дазваляюць людзям хутчэй забыць пра існаванне сапраўдных каштоўнасцей. А сам дракон — ну проста свой хлапец. Гараджане да яго прывыклі, змірыліся з рабствам, і нават палюбілі свайго дракошу... Насмешліва мяккая, не жорсткая інтанацыя спектакля ўзрываецца бурным пратэстам супраць псіхалогіі рабства, якая фарміруе фашызм і ваеннага і мірнага часу. Менавіта супраць скоранасці, супраць здрабнелага існавання скіраваны гэты спектакль.

Падзеяй сезона можна было б назваць і «Гамлет» Барыса Лупэнікі. Спектакль Тэатра-Студыі кінаакцёра — бадай, самая спрэчная работа года. Перанасычаны метафарамі, спектакль адштурхоўваў і прыцягваў; аб ім спрачаліся і на фестывалі ў Гродне, і ў Вільнюсе. Ён атрымаў шмат узнагарод, пакарыў ерэтычнай няправільнасцю, прымірыў усіх жадаючым узняць памерлых — дзеля таго, каб папрасіць у іх даравання... «Гамлет» нагадаў пра тое, што асоба, няхай яна і пайшла ад нас, трывожыць кожнага праз час і прастору...

У гэтым сезоне людзі тэатра часта сустракаліся — добрая прыкмета таго, што канцаўца нашы разлады, і, як у «Гамлеце» перад абліччам смерці, так і ў нашым жыцці перад абліччам мноства бедаў і катастроф, мы павінны знайсці шляхі да ўзаемаразумення. Ці было яно дасягнута сёлета? Відаль, яшчэ не. Але мы сталі больш памяркоўнымі... І гэта ўжо нямаля.

Віншуем!

Творчая біяграфія Мікалая Яроменкі — дзесяткі роляў, сыграных у тэатры і кіно. Асаблівы поспех спадарожнічае М. Яроменку на сцэне Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, з якім ён даўно звязваў свой творчы лёс. Менавіта ў купалаўскім калектыве талент акцёра раскрыўся сваімі лепшымі якасцямі — жыццёвасцю, народнасцю, аптымізмам.

Канечне, тут найперш трэба гаварыць пра творчыя задаткі, пра тое, што, як кажуць, дадзена самой прыродай. Аднак шмат значыць і багаты жыццёвы вопыт. Жыццё ж артыст ведае не па кнігах. А самай значнай, суровай і драматычнай школай была для яго Вялікая Айчынная вайна, актыўным удзельнікам якой ён быў.

М. Яроменка, можна сказаць, пастаянна жыве тэатрам. І не толькі як акцёр. Пэўны час ён быў дырэктарам тэатра імя Янкі Купалы, цяпер узначальвае Саюз тэатральных дзеячаў Беларусі. Грамадскія нагрукі забіраюць шмат часу, ды такая ўжо натура ў М. Яроменкі: ён не проста творца, а творца-грамадзянін.

«За вялікія заслугі ў развіцці савецкага тэатральнага і кінематаграфічнага мастацтва, плённую грамадскую дзейнасць», як сказана ва Указе Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, М. Яроменку на мінулым тыдні нададзена высокая званне народнага артыста СССР.

Супрацоўнікі і чытачы «ЛіМа» сардэчна віншуюць Мікалая Мікалаевіча і зычаць яму здароўя, новых творчых поспехаў.

15 ліпеня спаўняецца 50 гадоў з дня нараджэння паэта Васілія Макаравіча. З гэтай нагодай праўленне СП БССР накіравала юбіляру прывітальны адрас з пажаданнем добрага здароўя і творчага плёну.

Супрацоўнікі «ЛіМа» далучаюцца да гэтага віншавання.

НАШЫ ГОСЦІ

Некалькі дзён у Мінску знаходзіўся кітайскі літаратар-перакладчык Шы Гасюн. Ён родам з правінцыі Цзянсу. Скончыў Нанкінскі ўніверсітэт па спецыяльнасці руская мова і літаратура. Дацэнт універсітэта. Прыняты ў Саюз пісьменнікаў як перакладчык рускай савецкай літаратуры. З'яўляецца сакратаром аддзялення замежных літаратур правінцыянага Саюза пісьменнікаў (Нанкін). У сучасны момант Шы Гасюн праходзіць стажыроўку ў Ленінградскім універсітэце, паглыбляе свае веды ў галіне савецкай літаратуры. Імкненне бліжэй пазнаёміцца з сучаснай беларускай прозаю прывяло яго ў Мінск. Госць меў гутаркі ў Белдзяржуніверсітэце, у Саюзе пісьменнікаў БССР, у рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва». Ён цікавіўся беларускай мовай, гаварыў пра намер далучыцца да перакладу на кітайскую мову нашай прозы, выказаў прапанову зрабіць для «ЛіМа» падрадковыя пераклады з сучаснай кітайскай паэзіі.

На здымку: Шы Гасюн у час гутаркі ў рэдакцыі «ЛіМа». Фота А. КАЛЯДЫ.

Нашы госці з Мюнхена

Баварскае таварыства «ФРГ — БССР», Музычнае таварыства БССР, Беларускае таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі падрыхтавалі для аматараў музыкі прыемны сюрпрыз: 18 ліпеня ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі абудзецца дабрачынны канцэрт, у якім прагучыць Меса сі-мінор І.-С. Баха. Выканаўцы — Ансамбль імя Г. Шутца і Аркестр імя К. Мантзвердзі з Мюнхена (ФРГ).

Ансамбль імя Г. Шутца быў заснаваны ў 1977 годзе. Яго першапачатковай мэтай было выкананне ўсёй духоўнай музыкі вялікага майстра XVI-XVII стагоддзяў Генрыха Шутца і тым самым, па словах заснавальніка ансамбля В. Кельбера, «вызваленне гэтага чужога музыканта ад дрэннай славы дакучлівага пратэстанта». Праз нейкі час ансамбль вырас у хор, у якім цяпер каля сарака выканаўцаў: царкоўных музыкантаў, студэнтаў-вакалістаў, музыкантаў і вопытных харавых спевакоў-аматараў.

Жыццё заснавальніка гэтай садружнасці музыканта Вольфганга Кельбера цесна звязана з Мюнхенам. Тут ён атрымаў музычную адукацыю, тры гады быў кантарам царквы Хрыста, апошнім часам спалучае дзейнасць настаўніка музыкі ў гімназіі з кіраўніцтвам Ансамблем імя Г. Шутца і Мантзвердзі-аркестрам. Мантзвердзі-аркестр быў створаны для інструментальнага суправаджэння харавога ансамбля ў 1982 годзе, у ім іграюць музыканты з ФРГ і іншых еўрапейскіх краін — прызнаныя спецыялісты сярод выканаўцаў старадаўняй музыкі.

За час свайго існавання хор і аркестр выканалі ўсе творы Г. Шутца, усе вялікія харавыя творы І.-С. Баха, творы іншых кампазітараў. У апошнія пяць гадоў яны свядома абмежаваліся выкананнем твораў XVII-XVIII стст., знайшоўшы своеасаблівую альтэрнатыву традыцыйнай манеры выканання гэтай музыкі.

Наведанне Мінска баварскімі музыкантамі наладжана членам

баварска-савецкага таварыства Утай Раймершмід. Вось яе зварот да нашых слухачоў: «Я з'яўляюся зусім прыватнай асобай, жонка архітэктара, маці трох дачок, бабуля дзвюх унучак. Наша канцэртная паездка служыць справе ўмацавання дружбы нашых народаў. Хочацца паразмаўляць з моладдзю пра

Ансамбль імя Г. Шутца і Аркестр імя К. Мантзвердзі.

тое, што мы разам павінны зрабіць для мірнай будучыні. Мы хацелі б наведаць Хатынь і будзем рады, калі нас будуць суправаджаць савецкія сябры.

А самае галоўнае, што да нас магчыма абысці гэты падарожжа, — тое, што музыканты цалкам адмовіліся ад ганарару.

Збор ад канцэрта будзе накіраваны ў Савецкі дзіцячы фонд імя У. І. Леніна.

А. КЛЮЧНИКАВА.

Іосіф СКУРКО

Ратноўна памёр беларускі паэт, член КПСС з 1960 года Іосіф Скурко.

Нарадзіўся Іосіф Уладзіміравіч Скурко 24 лютага 1938 года ў вёсцы Пількаўшчына Мядзельскага раёна Мінскай вобласці. Пасля заканчэння Пастаўскай СШ № 2 і службы ў Савецкай Арміі Іосіф Скурко паступае ў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт імя У. І. Леніна на філалагічны факультэт. Скончыўшы БДУ, працаваў у ЦК ЛКСМ Беларусі, дырэктарам Бюро міжнароднага маладзёжнага турызму «Спадарожнік», у апарате Савета Міністраў БССР, у Дзяржаўным камітэце БССР па тэлебачанні і радыёвяшчанням.

Пісаць вершы Іосіф Скурко пачаў яшчэ ў школе. У 1973 годзе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» выходзіць першы яго паэтычны зборнік «Бацькоўскі парог». Лірычныя, мілагучныя вершы Іосіфа Скурко сталі паэтычнай асновай шматлікіх песень, напісаных беларускімі кампазітарамі. Паэт актыўна працаваў у галіне мастацкага перакладу. Перакладаў з польскай, украінскай, рускай моў. Напісаў сцэнарый фільма «Драўгістз — дружба».

Іосіф Скурко ўзнагароджаны медалём Граматай Вярхоўнага Савета БССР.

Светлы вобраз Іосіфа Уладзіміравіча Скурко назаўсёды захавецца ў сэрцах тых, хто яго ведаў.

САЮЗ ПІСЬМЕННИКАУ БССР
ДЗЯРЖАЎНЫ КАМІТЭТ БССР
ПА ТЭЛЕБАЧАННІ
І РАДЫЁВЯШЧАННІ

ЁН БАЧЫЎ СВЕТ УЗНЁСЛЫМ...

«У паэта няма кар'еры, у яго ёсць лёс», — напісаў аднойчы паэт Блок.

Жыццёвы творчы лёс Іосіфа Скурко — гэта паэзія, родная літаратура, вернасць беларускаму слову і ўвогуле вернасць Слову.

Паэтычны дар у Іосіфа надзвычай удала спалучыўся з песенным дарам. Далёка не кожнаму паэту выпадае, каб яго вершы сталі чужоўнымі песнямі, каб яны загучалі ў іншых краінах.

Радкі з лепшых яго песень пераходзілі ў назвы тэле- і радыёперадач, адна з іх дала найменне сьляпому калектыву «Верасы». Вядомы кампазітары і выканаўцы чакалі ад яго новых твораў. І ён працаваў. Пісаў сваё перакладаў. Да апошніх дзён свайго жыцця Іосіф Скурко не параставаў бачыць свет яркім, шматгалосым, узнёслым. Абарваліся задумы новых пранікнёных твораў, не развінулі крылы гатовыя нарадзіцца задушэныя песні. Але не абарвалася нітка, якая злучае нашы сэрцы з творчасцю Іосіфа Скурко — добрага чалавека, шчырага лірыка.

Ападае ігіла з галін, пад нагамі пахрустае суха... Сунініся, пастой пяць хвілін — цішыню пяць імгненняў паслухай

Будуць ззяць недасяжна ў вянках, быццам суд, пяць хвілін рытуалу..

Наш таварыш ляжыць у вянках, мы таварыша не ўратавалі.

Летуценіў: жыццё не ўцяць, і ў маўчанні працягвацца будзе...

Стынуць зоры ў зары на шчаці, ападаюць планеце на грудзі.

Ападаюць гады... Упадзе ціхі промень на твар маладжавы.

Адлюструецца ў чыстай вадзе, прарасце шчодрым сонцам праз травы.

Вось і ўсё. Больш ніякіх праў, ды наперадзе — восені прасіня...

Не забыць мне, як шчыра спяваў мой дружба нарчанскі — Іосіф.

Ці хвалойся, ці сціпла хвалі — не пачуе, ахутаны снамі... Не хапіла яму пяць хвілін, каб застацца і ў песнях і з намі.

Мікола ФЕДЗЮКОВІЧ.

«АЛЬБАРОСІКА», ЯКОЙ ЧАКАЮЦЬ

Новая перадача Беларускага радыё

Гэтай перадачы ўсяго тры месяцы. Усяго тры разы гучала яна ў эфіры. Але яе пазыўных на хвалюць радыёстайцы «Беларуская маладзёжная» ўжо чакаюць слухачы. Можна нават сказаць, што хоць і не ведалі, як і ў якой форме, пад якой назвай з'явіцца яна, такая перадача павінна была з'явіцца, і яна з'явілася.

Назву перадача атрымала романтичную і інтрыгуючую — «Альбаросіка», якая азначае сукупнасць ведаў, што аб'ядноўваюць беларускую мову, літаратуру і культуру (можна параўнаць з тэрмінамі: русыстыка, паланістыка, літуаніка).

У нейкай меры ўводзімамі да новай радыёперадачы (а можа, і своеасаблівым дадатковым штуршком для рэдакцыі) стала маладзёжная перадача, якая прагучала на пачатку красавіка і была прысвечана «Песні пра зубра» М. Гусоўскага. Яна выклікала такі паток водгукў ад слухачоў — з падзакіямі, развагамі і пажаданнямі ведаць больш пра гістарычнае мінулае Беларусі і яе культуру — якога, мусіць, і самі супрацоўнікі рэдакцыі не чакалі.

Неабходнасць сур'ёзнай гаворкі з моладдзю аб праблемах нацыянальнай і гістарычнай самасвядомасці, пра неабход-

насць адраджэння беларускай мовы наспела даўно. І да такой размовы журналісты «маладзёжкі» сябе рыхтавалі, напэўна, не адзін дзень. Але як зрабіць, каб новая перадача не атрымалася сухой, дыдактычнай і ў той жа час — не слізгала па паверхні «моднай» тэмы. І стваральнікі прынялі рашэнне пайсці, так бы мовіць, у масы і спытаць у самой аўдыторыі — чаго яна чакае? Адказы (а яны прагучалі потым у эфіры) былі самыя розныя: ад буркліва-недаверлівага «навошта гэта трэба, няўжо больш сур'ёзных спраў няма?» да агрэсіўна-абыякавага «гаварыце пра што заўгодна, абы рок-музыкі гучала ў перадачы пабольш». І тым не менш, галоўная думка вымалёўвалася такая — перадача неабходна, але не ў форме нейкага шоу і тым больш лекцыі, а ў форме дыялогу журналістаў са слухачамі па самых вострых і дыскусійных пытаннях.

Таму вельмі важна было з самага пачатку размовы знайсці правільную інтанацыю. І яе, мне здаецца, знайшлі вядучы перадачы — журналісты Таццяна Дубавец і Віталь Сямашка, добра знаёмыя многім слухачам па іншых папулярных перадачах маладзёжнай рэдакцыі. Адмовіўшыся ад сумніцельнай

ролі нейкіх усяведаў, ментарка-паўчальнага тону (які яшчэ сустракаецца ў перадачах на падобныя тэмы), яны сталі нашымі добразычлівымі суб'ядседнікамі, якія разам з намі сумняваюцца, радуецца, здзіўляюцца. Разам з тым, уласціва ім доля іроніі і самаіроніі дапамагае не пераходзіць рамкі, за якімі эмоцыі ператвараюцца ў самамэту. Стрыманасць вядучых вельмі дапамагае ім, калі ў студыю тэлефануюць празмерна эмацыянальныя слухачы (прынамсі, так было ў час першай перадачы). І што яшчэ вельмі істотна — адсутнасць катэгарычнасці ў ацэнках. Праўда, іншы раз здаецца, што вядучыя губляюць нітку тэмы, збіваюцца на, так бы мовіць, свецкую размову там, дзе, мабыць, трэба акрэсліць акцэнты.

Агульная лінія, наколькі можна меркаваць паводле першых выпускаў, вымалёўваецца выразна. Разам з папулярызатычнай мовы (практычныя парады слухачам) і літаратуры (вершы М. Багдановіча, Л. Геніюш, іншых паэтаў) у выкананні беларускіх акцэраў) ідзе насычаная размова пра духоўныя каштоўнасці народа і «душу жыву» чалавека. Пачаткам такой размовы стала інтэрв'ю з празаікам, аўтарам твораў на гістарычныя тэмы У.

Арловым, які гаварыў аб неабходнасці ўнутранай свабоды, аб тым, што ў кожным з нас, на жаль, сядзіць «маленькі Сталін». Гэтую тэму ў іншым кантэксце — кантэксце права на навуковы пошук і незалежнасць сваёй поглядаў — працягваў вядомы гісторык з няпростым імем М. Ермаловіч.

Аўтары «Альбаросікі» спрабуюць не толькі асэнсаваць мінулае, але і зяртаюцца, хоць гэта і зусім няпроста, да гісторыі сучаснасці. Прыкладам такой «экспедыцыі» ў нядаўняе мінулае сталі фанэграмы, запісаныя ў рэспубліканскім Доме кінематаграфістаў у час устаноўчай канферэнцыі гісторыка-асветніцкага таварыства «Мартыралог Беларусі», якія прагучалі ў эфіры ўпершыню — праз паўгоду пасля запісу. Мы змаглі яшчэ раз пачуць і ўдумацца ў стрыманыя, але поўныя ўнутранай сілы словы Васіля Быкава, яшчэ раз адчуць узрушанасць залы ў адказ на выступленне Зянона Пазняка.

На жаль, тэма сучаснасці ў наступных перадачах трохі адступіла на другі план. Праўда, рабіць высновы на падставе ўсяго некалькіх выпускаў — рана. «Альбаросіка» яшчэ толькі выходзіць у сваё планаванне. І для таго, каб яно было доўгім і паспяховым, яе экіпажу, мабыць, яшчэ не раз прыйдзецца выяржаць курс. Важна, каб яго падтрымалі маладыя слухачы, для якіх і робіцца гэтая перадача.

У апошнюю сераду кожнага месяца «Альбаросіка» выходзіць у эфір. В. ТРАВЕНЬ.

пра нядаўняе наведанне Нясвіжскага касцёла прымасам Польшчы кардыналам Глемпам. Пасля Мінска кардынал наведваў Нясвіж, Службу правіў. У хаціне Каласоўскага кардынал абедаў.

— Вы яму казалі пра нягоды сабора?

— Па твары святара прабягае хмурынка.

— Не. Палічыў, што нядобра было б перад ім сарамаціць нашых «разумнікаў». Як скажаш, што святаню не ценяць на радзімай зямлі?

— Усё зроблена па плану. Нашы архітэктары ўзгаднілі ўсё з інстытутам горадабудаўніцтва.

— А з работнікамі культуру?

— Адказу няма.

— А ён павінен быць.

В. САНЬКО, загадчык рэдакцыі выдавецтва «Полымя».

Ці па-боску гэта?

Усё пачалося з пісьма. Настаяцель Нясвіжскага фарнага касцёла (поміні ўсеагульнага значэння) Рыгор Вікенцэвіч Каласоўскі напісаў скарту ў выдавецтва «Полымя», дзе я працую: у кнізе «Музы Нясвіжа», што нядаўна выйшла ў «Полымя», дапушчаны, на яго погляд, некалькі сур'ёзных памылак.

Што ж, пагрэшнасці ў кнізе сапраўды ёсць. Пазбегнуць іх цалкам не ўдалося, хоць вопытны навуковы рэдактар пісьменнік А. Маладзкі, рэцэнзенты Г. Кісялёў і В. Грыцкевіч выправілі многія памылкі і недакладнасці аўтаркі, нясвіжскай настаўніцы Клаўдзіі Якаўлеўны Шышыгінай. Дапушчаныя ёю недакладнасці яна вытлумачыла тым, што яны, гэтыя недакладнасці, прысутнічалі і ў тых нешматлікіх, на жаль, брашурах і асобных артыкулах, што апавядаюць пра Нясвіж — адзін са старажытнейшых гарадоў усходняга славянства. Папраціў прабыў у Р. Каласоўскага і я — як загадчык выдавецкай рэдакцыі літаратуры па краязнаўстве, турызме, фізкультуры і спорце.

На гэтым канфлікт і скончыўся. Я не згадаў бы яго, калі б не адна акалічнасць. Справа ў тым, што праз нейкі час мне сабіла зноў сустрацца з Рыгорам Вікенцэвічам. Слова за словам — мы разгаварыліся. І вось тут пачаў я з вуснаў старога настаўніка расказ пра крыўды, якія, маўляў, доўгі час зведвае Нясвіжскі фарны касцёл. Што гэта за крыўды?

У Нясвіжы спрадвечу было два касцёльныя дамы: двухпавярховы — па вуліцы Міцкевіча, 5, і аднапавярховы — па вуліцы Ленінскай, 6. У двухпавярховым жылі ксяндзы, у аднапавярховым — касцёльныя служнікі: арганіст, закрысціян і вартаўнік. Пасля вайны абодва дамы ў касцёла забралі, зрабілі іх камунальнымі, падсліўшы туды іншых жыхароў горада. У адным з гэтых дамоў засталіся жыць арганіст і вартаўнік.

Ішлі гады. Не так даўно са старэйшым арганістам І. Петрашкевічам пераехаў да дачкі ў Мінск. Яго кватэру гарадскія ўлады не пачынулі другому арганісту, хоць ксяндз Каласоўскі прасіў аб гэтым. «Будуйце для свайго арганіста новы дом», — адказалі.

Далей — болей. З былога касцёльнага дома па Ленінскай вуліцы выселілі і вартаўніка касцёла.

— Мы прасілі, каб нам вярнулі хоць верхні паверх касцёльнага дома па вуліцы Міцкевіча, — расказваў Р. Каласоўскі. — Не згадзіліся. А без касцёльных працаўнікоў — арганіста, закрысціяна, вартаўніка — храм не можа працаваць. Яны павінны жыць паблізу сабора.

Памаўчаўшы, працягвае: — Сёлета ў мяне два юбілей — пяцьдзесят гадоў працы ксяндзом у Нясвіжы і восемдзесят гадоў ад нараджэння. За гэтыя пяцьдзесят гадоў шмат начальства змянілася ў Нясвіжы. Розныя то былі людзі. Адны горшыя, другія — лепшыя. Цяперашнія? Што тут скажаш, калі не так даўно ля касцёла зрабілі аўтастанку, праналі ля сцен дарогу. Грукат, дым, крыкі літаральна ля касцёльных сценаў. Не я крыўдую — парафіяне крыўдуюць.

У мове васьмідзесяцігадовага святара, у беларускай мове, на якой вядзе часта службу, пранізваюцца і польскія словы. Асабліва тады, калі расказвае

«В ЕЛЬМІ многа ў нас пішацца пра нашыя карані, карані рускай культуры, але вельмі мала робіцца дзеля таго, каб па-сапраўдному расказаць шырокаму чытачу пра гэтыя карані. [...] Мы не ведаем пра сябе самых простых рэчаў. І не думаем пра гэтыя простыя рэчы».

Калі так гаворыць акадэмік Д. С. Ліхачоў пра рускіх, дык што казаць нам, беларусам!

Мы не толькі «не ведаем пра сябе самых простых рэчаў», «і не думаем пра гэтыя простыя рэчы», але ў нас, у Беларусі/нават амаль нічога «не пішацца пра нашыя карані». А калі і пішацца, дык вельмі часта няпраўда, зусім не тое, што было на самай справе...

ЯК ТОЛЬКІ беларус усведамляў, хто ён, і спрабаваў вы-

Але колькі за час існавання кожнага народа апаганена, заплямлена святых! Дык што, іх знішчыць, забыць? Такое дазволіць сабе могуць хіба варвары, а не цывілізаваныя людзі.

Ох, як сямю-тамў яшчэ і сёння хочацца, каб у беларусаў не было сваёй гісторыі, мінулага, а значыцца, і ніякіх святых. І дзеля гэтага шукаецца любая прычына, каб парваць сувязь сучаснага з мінулым, пазбавіць народ сваіх каранёў...

ПРА ДАБРАТВОРНЫ ўплыў рускай мовы, літаратуры, мастацтва, наогул, усёй культуры на беларускую напісаная нямагла. Але адзін аспект гэтага ўплыву малавывучаны і нават па-належаюму неўсва-

Статуту беларуская мова бы- тавала ў судах ды і ў справа- водстве доўга, аж пакуль, на- рэшце, у 1696 годзе не была скасавана спецыяльнай паста- новай польскага сойма. Ста- тут гэты, як вядома, меў не- калькі рэдакцый. Менавіта апошняю, трэцюю, самую да- сканалую, зрабіў Леў Сапега і выдаў сваім коштам у друкар- ні братаў Мамонічаў у Вільні ў 1588 г.

З прамовы Л. Сапегі аб Лі- тоўскім Статуте:

«Обычывали то усих веков люди мудрые, же в каждой речи посполитой человеку почтительному ничего не маеть быти дорожшого над вольность, а неволю так се маеть гдидити, же не только скарбами, але и смертью се од себе отгнати есть повинен...»

«Але вже мало бы и на том было, иж бы человек з неволи

Мартыралог

Беларусі:

імяны і факты

I вершы памагалі выжыць

Мы пазнаёміліся з Ларысай Геніюш у славутой інце. Цяпер, праз гэтулькі год, помніцца ўсё да драбніц. Люты мароз. Пранізлівае скрыпенне снегу. ОЛПы (асобныя лагера політычных) ахутвае густы туман. Ахова на вышках час ад часу б'е ў рэйкі: гук падаецца, вядома, умоўны. У кожным бараку—каля 150, а то і болей зняволеных. У штаб да начальства, ці як мы казалі, да «кума», выклікаюць сексотаў. А каб зняволеных не даведаліся, хто здраднік, разам з сексотамі ў штаб з барак цягнуць па некалькі чалавек.

Нялёгі 1949 год. Жаночы 4-ы ОЛП, у якім знаходзілася Ларыса Геніюш, быў ад нашага мужчынскага лагера за чатыры кіламетры. Пошта паміж намі працавала, хоць нярэдна здараліся і правалы. Пэўна вя- ла вялікую перапіску і кожнаму адрасату давала псеўданім. Мяне часцей за ўсё называла сынам ці братам. Працаваў я тады ў шахце, на адбойным малатку, штодня выбываючыся з сіл. Лі- сты Л. Геніюш, яе вершы хва- лявалі да слёз, вярталі веру ў будучыню. Хацелася сустрэцца з ёю, убачыць хоць здалёку. Я паспрабаваў гэта зрабіць, але атрымаў 15 сутак «бур»...

І ўсё ж нам пашанцавала спатнацца. У 1954 годзе, калі стала вальней дыхаць. У той дзень Л. Геніюш працавала на гаварнай базе—аддзела ад складскіх дзвярэй снег, прабі- вала пад'ездзі. Яна мне раска- зала, што ёй абцялі палёк, калі напіша вершы пра «свет- лыя будні». Не згадзілася. Што- дзень ганялі дзюбці ломам за- мерзлую на камень зямлю пад фундамент для нейкай будыні- ны, пасыпалі капачы катлан, Доўга не адчапляліся.

У хуткім часе мяне пагналі па этапах, і сувязь паміж намі перапынілася. Апанавалі ўся- лякія нядобрыя думкі. Але адна- гадня ў руці мне трапіла га- зета «Уголь стране», што выда- валася ў інце спецыяльна для зняволеных. На адной са старонак быў надрукаваны на рускай мове верш «Уголь». Пад ім стаяў подпіс—Ларыса Гені- уш. Мы зноў наладзілі, на гэты

Л. Геніюш. 1972 год, г. п. Зэльва.

раз ужо афіцыйную перапіску, і я атрымаў ад Ларысы Анто- наўны ліст, у якім яна пісала: «Вось які голас спатрэбіўся мне, каб ты адгукнуўся. Магчыма, яшчэ надрукуюць і верш «Шах- цёр». У ім я напісала, якім уяўляю цябе,—дужым, ураўна- вжаным... Цяпер ужо веру ў нашу сустрэчу там, дзе шумяць каласы». Абцяжаны верш я так і не прачытаў—ён, мабыць, згу- біўся ў рэдакцыйных шуфля- дах. Потым Л. Геніюш з Абеза перавялі ў далёкі Тайшэт, і мы згубілі адно аднаго на доўгія гады.

І толькі ў 1970 годзе—я тады яшчэ жыў у Кожі АССР—пошта прынесла ліст з роднай Бела- русі са зняёмым почыркам. Ларыса Антонаўна пісала мне: «Столькі часу мінула... Я цябе шукала і думала па-рознаму... Чкала ў гошці...»

Атрымаўшы чарговы адпачы- нак, я прыехаў на раздму. За- вітаў і ў Зэльву, дзе быў самым дарэгім госцем. Падчас той су- стрэчы мною быў зроблены гэты амаатарскі здымак пэўна- сярод кветак, якія яна бласно- ца любіла. А яшчэ ў сэрцы на- заўсёды засталіся яе вершы, што дапамагалі мне выжыць у гады ліхалецця, вярнуцца на Бацькаўшчыну.

М. КАНАШ.

Г. Жлобін.

Каваль з вёскі Чарапы

Наша сям'я жыла ў вёсцы Чарапы, што ў Шклоўскім раё- не на Магілёўшчыне. Бацька мой, Сяргей Ісакавіч Сурганаў, быў калгасным кавалем, яго паважалі ў гаспадарцы як са- праўднага класнага спецыялі- ста. Памятаю, пасля школьных заняткаў я хуценька бег да таты ў кузню і назіраў, як ён працаваў з распаленым металам, як праўтвараў кавалкі жалеза ў патрэбныя калгасу дэталі...

Мне было дзесяць гадоў, калі я застаўся без бацькі. Чэрвен- ская ноччу 37-га года прыехала ў наш двор міліцэйская машы- на «чорны воран» і назаўсёды павезла ні ў чым не вінаватага нашага роднага чалавека. З таго часу пайшло жыццё нашай сям'і, як у жудасным сне. Бадай, ніводнага дня не абыходзілася без слёз—ні ў мяне, ні ў маці, ні ў бабулі. Толькі гадавалы брацік Алёша нічога не адчу- ваў.

Маці, Ганна Пятроўна, выму- шана была працаваць у гаспа- дарцы за дваіх на адзін праца- дзень, які да таго ж мізэрна аплачваўся. Словам, нацяпле- лася мы і голаду, і холаду. Ды яшчэ мне даводзілася чуць ад людзей: твой бацька—ворак на- рода.

Неўзабаве пасля арышту бацькі спрабавала маці шукаць яго ў Магілёўскай турме. Ха- дзіла ў горад пешшу за сорак кіламетраў, бо ў калгасе каня не давалі, лічылі, што бацька—злачынец. Хадзіла разоў пяць, а мо і больш, аднак усё безвыні- кова. Толькі аднойчы хтосьці злітасцівіўся і сказаў маці, каб не абівала парогі турмы, бо бацьку па 58-м артыкуле высла- лі з Магілёва. Куды? Так да- скуль і не даведаліся.

Перажылі мы і жахі вайны. Жанчыны і падлеткі павінны гаспадарыць, пасля таго, як з на- шых місцін выбілі фашысцкіх акупантаў. У гэты час была найвялікшая патрэба ў спецыя- лістах, у тых жа кавалях, без якіх у вёсцы наогул абыйсціся было немагчыма. І вось адной- чы, было гэта недзе ў 1945 ці 46-м годзе, старшыня калгаса Валадзькоў прышоў да нас у хату (памятаю, сам ён быў ін- вальідам вайны, хадзіў на мы- лідзім). Прышоў, каб прапана- ваць мне месца ў кузні. Я зга- дзіўся, бо, як ужо гаварыў, ча- ста назіраў за бацькавай ка- вальскай працай. Старшыня даў мне памочніка—чатырнаццаці- гадовага падлетка. Гэта быў Валодзька Трызнаў—сын рэпрэ- ссаванага калгасніка Івана Яфі- мавіча Трызнава. Так мы пра- цавалі з ім да 1948 года, да май- го прызыву ў армію.

Аднак у армейскія часці мяне не ўзялі, а завезлі на будаў- ніцтва шахт у Тульскую воб- ласць з-за таго, што ў час вай- ны знаходзіўся пад акупацыяй. Праўда, праз два гады, як ад- працаваў на шахтах, мяне ўсё ж прызвалі ў рады Савецкай Арміі. Але пры запавенні ан- кеты мне давясло ў тойваць, што бацька быў рэпрэсраваны, я пісаў, што ён памёр ад хва- робы. Вось так даводзілася жыць...

У заключэнне свайго пісьма хачу назваць прозвішчы яшчэ двух жыхароў вёскі Чарапы, якіх у 37-м забраў «чорны во- ран». І якія з таго часу зніклі ў невядомым напрамку: гэта Іван Філімонавіч Трызнаў і Адам Іосіфавіч Сякаці.

П. СУРГАНАУ,
былы салігорскі шахцёр.
г. Мінск.

«КРАЙ, ДЗЕ ЖЫВЕМ...»

Барыс Сяліцкі

ПРАЧЫТАНАЕ — ПРАДУМАНАЕ

прастаць сагнутою ад вечнай працы спіну, яго білі па гэтай спіне і згіналі яшчэ ніжэй. Так было на працягу доўгіх-доўгіх стагоддзяў...

АДНУ З ФУНКЦЫЙ МОВЫ

— сродку зносін—Сталін у пра- цах па мовазнаўстве ўзвёў у абсалют. А паколькі не зга- джацца з «карыфеем усіх на- вук» было небяспечна, сталін- скае разуменне мовы пачалі паўтараць і іншыя, часам і адукаваныя людзі. Наш Ф. Ба- гушэвіч, які жыў раней і нічо- га не ведаў пра «геніяльны адкрыццё» «правадыра працоў- ных свету», мог, не баючыся, сказаць: «то ж гаворка, язык» [...] «ёсць адзежа ду- шы», вылучыўшы тым самым яшчэ адну не менш важную функцыю мовы. Ён жа, Ф. Ба- гушэвіч, і папярэдзіў нас, бе- ларусаў, і яшчэ аб адным, са- мым, можа быць, небяспечным для нашага народа — «не па- кідайце ж мовы нашай бела- рускай, каб не ўмёрлі», бо «шмат было такіх народаў, што страцілі наперш мову сваю, так як чалавек прад ска- наннем, катораму мову займае, а потым і зусім замёрлі». А смерць нашаму народу была нарыхтавана тым жа вялікім «кормчым», і выкладзена яна ясеней яснага ў так званай тэо- рыі аб зліцці — «скрещивании» моў: «В ходе скрещивания один язык оказывается побе- дителем, сохраняет свой ос- новной словарный запас и в дальнейшем развивается по внутренним законам своего развития, а второй язык по- степенно утрачивает свое ка- чество и постепенно отмира- ет». А так, як адзначае далей «кормчий», «русский язык... всегда оставался победите- лем», дык «второй язык», у дадзеным выпадку, вядома ж, наш, «белорусский», «посте- пенно утрачивает свое качес- тво и постепенно отмирает...»

Вось ён, бізлітасны сталінізм, ад якога сёй-той яшчэ і сёння не адмовіўся, імкнучыся пра- водзіць у жыццё. Не дзіва, што Ф. Багушэвіч быў аб'яў- лены «визначальным народжан- ной нацыянальнай буржуазіі», а творы яго пры жыцці Сталі- на ў поўным іх аб'ёме так ні разу і не выдаваліся...

«ТАЛАКА», а ўслед за ёю і іншыя загаварылі пра стара- даўнюю беларускую сімволіку. І адразу ж падняўся вярхал- маўляў, як можна да такога дадумацца! Яе ж, гэтую сімво- ліку, заплямлілі, апаганілі на- цяжальніцтвам...

ЛЕУ САПЕГА...

Што мы пра яго ведаем? Беларуская савец- кая энцыклапедыя адвяла яму некалькі радкоў петыту. Ні партрэта, ні біяграфіі. А гэта ж быў у свой час адзін з вядо- мейшых людзей у Еўропе. Ак- рамя таго, што займаў ён роз- ныя высокія пасады ў Вялікім княстве Літоўскім — быў сак- ратарам, падканцлерам, канц- лерам княства, пасылаўся на чале пасольстваў у многія краіны, у тым ліку і ў Маск- ву, дзе заключыў спярша на дзесяць гадоў мір з наследні- кам Івана Грознага Фёдарам Іванавічам, потым на двац- цаць з Барысам Гадуновым, стаў урэшце гетманам Вяліка- га княства Літоўскага. Але за- слугі перад Беларуссю ён мае і іншыя: ён — выдатны пісь- меннік-публіцыст, адзін са стваральнікаў і рэдактараў Статута Вялікага княства Лі- тоўскага — самага значнага дасягнення юрыдычнай думкі ў Еўропе ў XVI ст. Статут дзейнічаў на тэрыторыі Бела- русі, у Літве, у Эстоніі, на ле- вабярэжнай Украіне на пра- цягу больш чым двух стагод- дзяў, быў перакладзены і вы- дадзены ў Польшчы, Герма- ніі, Расіі... З'яўляецца ён і ця- пер адным з буйнейшых пом- нікаў культуры сярэднявечча. Менавіта дзякуючы ў многім

домлены, неасэнсаваны. А ме- навіта якраз на яго звярнуў маю ўвагу балгарскі сябра, які неяк наведваў мяне дома. Убачыўшы, стэлажы кніг, дзе стаялі поўныя зборы твораў рускіх пісьменнікаў, а таксама шматтомныя выданні на рус- кай мове твораў Шэкспіра, Сервантэса, Бальзака, Флабе- ра, Стэндала, Мопасана, Бай- рана, Дзікенса, Гэтэ, Шылера, Тагора, Хемінгуэя ды іншых, ён шчыра пазайздросціў нам, беларусам:

— Вы маеце магчымасць усё гэта чытаць!

— А вы, балгары, хіба та- кой магчымасці не маеце? — здзівіўся я.

— Мы не так добра ведаем рускую мову. — прызнаўся балгарскі сябра. — Таму зада- вальняемся тымі перакладамі, што ёсць у нас. А іх не так і багата. Ва ўсякім выпадку менш, чым на рускай мове. І сродкаў, каб усё выдаць, ня- ма, ды і перакладчыкаў...

ЛЕУ САПЕГА...

Што мы пра яго ведаем? Беларуская савец- кая энцыклапедыя адвяла яму некалькі радкоў петыту. Ні партрэта, ні біяграфіі. А гэта ж быў у свой час адзін з вядо- мейшых людзей у Еўропе. Ак- рамя таго, што займаў ён роз- ныя высокія пасады ў Вялікім княстве Літоўскім — быў сак- ратарам, падканцлерам, канц- лерам княства, пасылаўся на чале пасольстваў у многія краіны, у тым ліку і ў Маск- ву, дзе заключыў спярша на дзесяць гадоў мір з наследні- кам Івана Грознага Фёдарам Іванавічам, потым на двац- цаць з Барысам Гадуновым, стаў урэшце гетманам Вяліка- га княства Літоўскага. Але за- слугі перад Беларуссю ён мае і іншыя: ён — выдатны пісь- меннік-публіцыст, адзін са стваральнікаў і рэдактараў Статута Вялікага княства Лі- тоўскага — самага значнага дасягнення юрыдычнай думкі ў Еўропе ў XVI ст. Статут дзейнічаў на тэрыторыі Бела- русі, у Літве, у Эстоніі, на ле- вабярэжнай Украіне на пра- цягу больш чым двух стагод- дзяў, быў перакладзены і вы- дадзены ў Польшчы, Герма- ніі, Расіі... З'яўляецца ён і ця- пер адным з буйнейшых пом- нікаў культуры сярэднявечча. Менавіта дзякуючы ў многім

от постороннего неприятеля был волен, когда бы домашнего неприятеля над собою терпе- ти мусел...»

ЗДРАДНІКІ НАРОДА...

Колькі іх і якіх не было ў нас, у Бела- русі!

Першая масавая здрада свайму народу адбылася пас- ля Люблінскай (1569) і Брэсц- кай (1595) уній пры Жыгімонце IV Ваза, калі павялічыліся польскія ўплывы на Вялікае княства Літоўскае. Тады па- кінулі праваслаўе, перайшлі ў каталіцызм, выракліся сваёй мовы і свайго народа многія беларускія князі і паны: Сан- гушкі, Астроўскія, Заслаўскія, Чартарыскія, Хадкевічы, Валовічы, Войны, Пацы, Халецкія, Гарнастаі, Баскі, Папці, Пя- ловічы, Каліноўскія, Глябові- чы, Сапегі, Тышкевічы... Усіх і не пералічыш. Вядомы царкоў- ны дзеяч і вучоны Мялецкі Смятрыцкі асудзіў паводзіны беларускіх князёў, аднак праз некаторы час і сам перайшоў у каталіцызм, зняславіўшы тое, чаму дагэтуль пакланяў- ся, а заадно, і ўсю сваю ранейшую дзейнасць.

А там... Януш Радзівіл, а з ім і некаторыя іншыя князі, хочучы вызваліць Беларусь з-пад польскага ўціску, пайшлі на паклон да шведскага кара- ля Караля-Густава... Хадзіў сёй-той на паклоны і да фран- цузаў у час іхняга прыходу на Беларусь у 1812 г., да немцаў (1918), белапаліякаў (1919)... Тое ж было і ў Вялікую Ай- чынную вайну (1941 — 1945 гг.)...

Здраднікаў заўсёды ў Бела- русі ненавідзелі і асуджалі. М. Багдановіч у сваім асу- джэнні пайшоў нават на тое, што па-свойму патлумачыў Пагоно, якая, як вядома, бы- ла спрадвечным гербам бела- рускага, а потым і літоўскага народаў:

У белай пене праносыцца коні, — Рвуцца, мкнуцца і цяжка хрыпяць... Старадаўний Літоўскай Пагоні

Не разбіць, не спыніць, не стрымаць.

У бязмёрную даль вы ляціце. А за вамі, прад вамі — гады. Вы за кім у пагоню спышыце? Дзе шляхі вашы йдуць і куды?

Мо яны, Беларусь, панясліся за тваімі дзясцымі уздагон, Што забылі цябе, адракліся. Прадалі і аддалі ў палон?

(Працяг на стар. 14—15).

(Працяг. Пачатак на стар. 13).

Біцьце ў сэрцы іх — біцьце мячамі.
Не давайце чужынкам быць!
Хай пачуюць, як сэрца начама!
Аб радзімай старонцы баліць...

БЕДНАЯ беларуская мова! Хто з яе не смяюся, не здэкваўся, хто з ёю не ваяваў! І пачалося тое не ўчора. Яе не толькі забаранілі, выжывалі ў устаноў, не давалі ёй развівацца, але і знішчалі напісанае на ёй. Даходзіла да жудасных выпадкаў — сын Радзівіла Чорнага Мікалай Сіротка плаціў больш як на пяць тысяч золотых, каб знайсці выдадзеную бацькам Біблію і ўласнаручна яе спаліць. Паліла кнігі разам з людзьмі і інквізіцыя, якая ў Беларусі пачала дзейнічаць амаль на паўстагоддзе раней, чым у Іспаніі. Так, першае публічнае масавае знішчэнне кніг адбылося ў 1581 годзе ў Вільні. Тады, напярэдадні Вялікадня, на плошчы ў самым цэнтры горада была выкапана вялікая яма, туды прывезены два вазы кніг, іх пералажылі саломой і дрывамі, ксёндз Фердынанд Копецкі, акружаны езуітамі, сказаў прамову, і кнігі былі ўрачыста падпалены... Такія самыя знішчэнні кніг, ды і іншых дакументаў, адбыліся ў тая гадзі амаль ва ўсіх беларускіх гарадах і вёсках...

А колькі і чаго было спалена ці разрабавана, вывезена ў свае краіны заваёўнікамі — палкамі, шведамі, французамі, немцамі!

Але беларуская мова ўсё адно жыла. У размовах простых людзей, у песнях, казках, загадках, прыказках, прымаўках... Не давалі ёй месца ў палацах, яна ішла над саламянымі і чаротавымі стрэхі, гукала ў полі, у лесе, у лузе...

Паклонімся ж нізка, да самай зямлі, свайму народу, які збірае адзін з найдарожэйшых, найкаштоўнейшых скарбаў сваіх, перадаў яго нам у надзеі, што мы перададзім яго сваім дзецям, унукам, праўнукам...

З «ПРАМОВЫ МЯЛЕШКІ»:
«Кажучи правду, не так вивонат король, як тые радные баламуты, што при ним сидят да крутят. Много тутако таких ест, што хоть наша костка, однак собачим мясом обросла и воняет! Тые, што нас дерут, губяць радные! А за их баламутнями нашинец выживитися не может». Речи

(Працяг. Пачатак на стар. 3).

не вылазім. Ногі прэюць. А каровы? Глядзіш на іх і сэрца заходзіцца... Колькі мы паплакалі... І хто дадумаўся да такога здэку з самай дарагой чалавеку жывёліны? Карміцелька наша...» — сумна ківала галавой старая.

Даяркі расказвалі, што каровы на крацістай падлозе абломваюць сабе капыты, захворваюць на капытніцу і іх здпраўляюць на бойню. Праз шчыліны ў падлозе цягне скразняк, у кароў прастуджваюцца вымі, і яны захворваюць на месціт. Іх таксама пад нож. З гэтых прычым штогод выбракоўваецца 36 працэнтаў кароў.

Да пераводу на комплекс каровы ўтрымліваліся на подсілцы, былі здравыя, удоі перавышалі тры тысячы кілаграмаў за год. Цяпер яны знізіліся да тысячы шасцісот кілаграмаў.

Як знарок, як для супастаўлення, у гэтым жа саўгэсе ёсць і другая малочная ферма ў вёсцы Кутузэўка, кароў на дзвесце. Рацыён такі ж, як і на комплексе. Удоі перавышваюць чатыры тысячы кілаграмаў за год!

Яшчэ больш жудасную карціну мы ўбачылі на малочным комплексе саўгэса «Савецкі» Пружанскага раёна. Там выбракоўка кароў дасягала 44 працэнтаў штогод! Пачуўшы гэта,

Посполитую губят! Волянь з Подлясем пропал нам! Знаю, нам приступило, што ходим как подваренные, бо ся их боимо, правды не мовимо, еще подхльбными языками потакаемо».

БЕЛАСТОЦКАЯ «Ніва» нядаўна паведаміла, «што ў сямідзесятыя гады больш дзесяці тысяч вучняў на Беласточчыне вывучала беларускую мову. Сё-

чы яго да блізкага і знаёмага. Затым жа нават той, хто цікавіцца толькі географіяй чужых краёў, павінен уперад добра ведаць географію найбліжэйшае мясцовасці; павінен ведаць, далей, географію свае роднае стараны, дзе ён радзіўся, вырас, працуе, дзе ляжаць косці яго дзядоў, дзе жыць і працаваць будуць дзеці і ўнукі яго самога, дзе жыў той народ, з якога ён паходзіць, адным словам — ге-

Бацькаўшчыны для нас — гэта географія Беларусі».

Аркадзь Смоліч — вельмі светлая асоба, а яго «Географія Беларусі» — адна з лепшых, напісаных і выдадзеных у нашай рэспубліцы. Прачытайце яе — гэта ўзбагаціцца, навечна палюбіць той край, дзе мы жывём...

ЗДАЕЦЦА, пра сталіншчыну, пра тое, што перажыў народ у

праз шэсцьдзесят два гады яны склалі ўжо... 7 працэнтаў. Упалі і тыражы. Сёння Беларусь апошняя сярод саюзных рэспублік як па колькасці выданняў на роднай мове, так і па тыражы на душу насельніцтва. Абрэсці, перасталі размаўляць па-беларуску і перыядычныя выданні, што раней выходзілі па-беларуску, ці, прынамсі, па-беларуску і па-руску. — газета для калгаснікаў, газета для фізкультурнікаў, газета для міліцыі, «Камуніст Беларусі», «Сельская гаспадарка Беларусі» і інш.

І гэта росквіт «беларускага друкаванага слова», пра які сёй-той бессаромна яшчэ і сёння асмельваецца заяўляць у сваіх дакладах?!

ЧАСОПІС «Заклік»... Хто, нават з пісьменнікаў, можа пра яго сказаць хоць што-небудзь?.. «Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі» паведамае, што гэта быў орган аргкамітэта Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР, выдаваўся ён у Мінску ў студзені — красавіку 1983 года. Пералічваюцца аўтары часопіса, тья творы, што друкаваліся на яго старонках. І ні слова — пра гумар і сатыру, самае бадай што цікавае, што было ў гэтым часопісе і што выклікае і сёння захваленне. Уявіце толькі — тады ўжо многія беларускія пісьменнікі сядзелі ў турмах, дзяўблі кайлом вечную мерзлоту, дубелі, аддавалі богу душу на сібірскім холадзе, а сярод тых, хто чакаў свае чаргі, быў яшчэ на волі, знаходзіліся адчайныя галовы, не баяліся гаварыць праўду. Ды каму — тым жа ўсемагутным Л. Бэндэ і А. Кучару. Вось для прыкладу дзве эпіграмы, якія напісалі С. Дарожны і М. Лужанін:

На Л. Бэндэ
О! Ен крытык артадокс
Баявой сістэмы —
Вынімае па рабру
З кожнае паэмы.

На А. Кучара
Я думаў раз пад грозны бас
І выгляд крытыка надзямуты:
«А што, як вырасце у нас
Літаратура ліліпутаў?»

Смела выступаў супраць некаторых заганных праў у літаратурным жыцці-быцці і Т. Кляшторны:

ВОЛЬНЫ ЗАПІС ПРАМОВЫ АДНАГО ПІСЬМЕННІКА НА ПЛЕНУМЕ СП
(Пародыя)

Я, браточкі, не палітык,
Я ў памылках вырас,
Дай мне дыхту, братка
крытык!
Дай мне нашатыру!

ня стан гэты знізіўся да чатырох тысяч...»

Беласточчына знаходзіцца ў Польшчы. А што робіцца з вывучэннем беларускай мовы ў нашых школах, якая тут назіраецца тэндэнцыя? У 1930—31 навучальным годзе школ з беларускай мовай навучання было 88 працэнтаў, з рускай — 2,5 працэнта, астатнія — з яўрэйскай, польскай, татарскай і іншымі мовамі навучання. Сёння ж беларускіх сярэдніх школ няма ні ў адным беларускім горадзе, ёсць некалькі толькі ў вёсках. Няма і польскіх, яўрэйскіх, татарскіх... Браткі беларусы, куды ж мы ідзем, што робім?..

У НАШУ КУЛЬТУРУ і навуку вяртаецца яшчэ адно імя — Аркадзь Смоліч... Не спяшацца бегчы да кніжных паліц і шукаць гэтае імя ў Беларускай Савецкай Энцыклапедыі або ў іншых даведчаных выданнях — яго там няма. Не варты такога гонару Аркадзь Смоліч, не знайшоўся яму там месца. А між тым, гэта адзін з адукаванейшых людзей Беларусі пачатку нашага стагоддзя, акадэмік Акадэміі навук БССР. Самая знакамітая яго кніга, кніга, што вытрымала некалькі выданняў, — гэта «Географія Беларусі». Зайздросчу тым, хто будзе чытаць яе ўпершыню. Мала, вельмі мала было людзей, якія б так гарача любілі свой край і ведалі яго, як Аркадзь Смоліч. Ва «Уступе» да сваёй галоўнай кнігі, кнігі жыцця ён пісаў: «Чалавек, аднак, пазнае далёкае і незнаёмае, раўну-

аграфію Бацькаўшчыны. Знаючы географію свае Бацькаўшчыны, ён ужо шмат лягчэй зразумее географічныя з'явішчы якога хаця краю.

Але з паняццем Бацькаўшчыны ў нас звязваецца яшчэ нейкае цёплае, а іншы раз і вельмі гарачае пачуццё да нашае роднае стараны. Кожны чалавек любіць сваю Бацькаўшчыну, незалежна ад велічы і характава яе прыроды, ад яе багацця і славы, ад таго дабрабыту, якім яна дарыць сваіх сыноў. Браздзячы жыхар паўночнай тундры любіць сваю суровую Бацькаўшчыну не менш, чым жыхар яскравага, лоўнага жыцця і фарбаў, багатага поўдня. А гэтае замілаванне змушае нас цікавіцца роднаю стараною, яе рэкамі, гарамі, лясамі, месцамі, як цікавіцца кожным прадметам, якога любіць.

Урэшце, гатуючыся да практычнага жыцця, мы, у большасці, збіраемся правесці яго ў родным краі, ахвяруючы Бацькаўшчыне свае сілы. Адны з нас будуць працаваць на зямлі, другія — на фабрыцы, трэція — у школах ды ў навуцы; але кожны будзе грамадзянінам свайго краю і сынам свайго народу. Знаць прыроду краю ды іншыя яго асаблівасці кожнаму абавязкова патрэбна хаця б дзеля чыста практычных меркаванняў.

З гэтага мы бачым, як чалавеку патрэбна навука географія Бацькаўшчыны. Кожны ведае, што для нас, беларусаў, Бацькаўшчына ёсць Беларусь, край, дзе мы самі жывём, дзе жыве народ беларускі, да якога мы належым. Географія

тэа жажлівыя гады, гады масавага тэрору і бяспраўя, сказана шмат. Але не ўсё, далёка не ўсё... Калі Ф. Дастаеўскі гаварыў пра нявінна пралітую слязу аднаго дзіцяці, то давайце хоць на хвіліну ўявім, колькі нявінных слёз было праліта тады. І не толькі слёз, а і крыві. Рэкі, моры... Гісторыя не ведае такіх злачынстваў, якія былі зроблены ў часы сталіншчыны ў «імя светлага будучага ўсяго чалавецтва». Трагедыя ўзмацняецца яшчэ і тым, што знішчаліся не ворагі Савецкай улады, а яе прыхільнікі і нават самыя актыўныя барацьбіты, бальшавікі і рэвалюцыянеры, людзі крыштальна чыстай душы і незаплямленага сумлення, самыя лепшыя сыны і дочки народа.

Для нас, беларусаў, сталіншчына куды страшнейшая, чым для некаторых іншых народаў. У нас жа рэпрэсаваны былі не толькі людзі, але і мова наша, наша гісторыя і культура, і нават у значнай меры дзяржаўнасць... Колькі скалечана лёсаў, стаптана чалавечых душ, не народжана дзяцей, не напісана кніг, не адкрыта адкрыццяў!.. А рабства, усмоктанае з малаком маці, загнанае ў думкі і помыслы!..

Сталінізм асуджаны. А сталіншчына... Ох, як нялёгка ад яе пазбыцца...

НЯГЛЕДЗЯЧЫ на значны рост беларускага насельніцтва, колькасць выданняў на беларускай мове катастрофічна падае. Калі ў 1925 годзе выданні на беларускай мове займалі ў рэспубліцы 68,5 працэнта, то

несушыльно, і краму, нідзе няма.

— Гха-ха-ха-ха! — выбухнуў гримотны рогат Тамаша Макаравіча. — Збег старшыня...

Неазычаньня сцёкі спускаліся ў Газаўку з пачатку будаўніцтва комплексу, на працягу сямі гадоў! А па Газаўцы ў Вілію, а па Вілейска-Мінскай сістэме ў Мінскае мора... Яшчэ гады за тры да нашага прыезду ў калгас імя Чапаева райінспектар па ахове прыроды зафіксаваў, што толькі за пяць месяцаў у Газаўку было сплущана 44 тысячы кубаметраў незчышчаных сцёкаў... Рыба нязчыста атручана.

Камітэт па ахове прыроды аштрафаваў... не Пастраша, а калгас на 262 тысячы рублёў. Пастраш абскардзіў гэту пастанову. Пачалася валакіта. А сцёкі тым часам сочацца і сочацца ў няшчасную Газаўку...

Раман Якаўлевіч прапанаваў схадзіць да рэчкі, пацікавіцца вадою. Мы накіраваліся да Газаўкі. Касцючок з намі не пайшоў. Ён хадзіў наўкол будынкаў комплексу, адстойнікаў, штосці вымяраў крокамі, да чагосьці прыглядваўся і нейкія антыфакты занатоўваў у блаконт.

Падыйшлі да рэчкі. Вада як вада. Дзень быў пахмурны, і ў люстры ракі адбіваліся хмары, тама вада была колеру мутнага шкла. Тамаш Макаравіч на-

Тамаш Макаравіч, ухэпіўшыся за вушы, з крыкам: «Вар'яцтва! Не малочная фабрыка, а калцаломка! Ахварапрынашэнне богу Молаху!» — выбег з кароўніка.

Самое страшнае — зніжаецца, гіне генны патэнцыял каш-

Не парадаваў нас і агляд свінакомплексаў. Знаёмімся са свінакомплексам калгаса імя Чапаева Астравецкага раёна. Утрыманне свіней, зразумела, беспадсцілачнае, на голай бе-

— На грузавіках жа вадкі гной на поле не вывезеш. Патрэбны спецмашыны, а іх... — развёў рукамі начальнік.

— Ну, а калі б былі аўтацыстэрны, вывезлі б вы гэту вадкасць на палі летам? — паказвае на жыху ў зборніках Та-

ХВАЛЯВАННІ ДЗЯДЗЬКІ ТОМАША

тоўных парод. Пры нармальнай выбракоўцы — дванаццаць-пятнаццаць працэнтаў — для папаўнення статку кароў ёсць магчымасць выбраць на племя лепшых цялушак з лепшай прадукцыйнай спадчыннасцю. Цяпер жа гадуецца на племя ўвесь прыплод цялушчак з добрымі і дрэннымі спадчыннымі якасцямі. Няма з чаго выбраць.

Нас пераконвалі, што крацістую падлогу замяняць на бетонныя пліты. Наўрад ці папяршыць умовы ўтрымання кароў халодны бетон. Зноў жа, застанецца змыў экскурэнтаў, які, як мы бачылі, забруджвае прыроднае наваколле.

тоннай падлозе. Экскурэменты змываюцца ў гнозборнік. Па норме на змыў павінна ісці шэсцьсот кубаметраў вады ў суткі. Але адразу было відаць, што льецца яе ўдвай больш. На пытанне, колькі выдаткоўваецца вады на змыў у суткі, аператар адказаў:

— А хто ж яе вымярае? Льём колькі трэба. Гэта ж вада. Яе ж не купляць.

Адстойнікі, у якія збіраюцца сцёкі, перапоўнены. Зеленаватая смярдзючая вадкасць выцякае з іх і прасочваецца ў раку Газаўку.

— А чаму не спаражняюцца адстойнікі? — спытаў Лебядзюк начальніка комплексу.

маш Макаравіч. — Палі ж усе засеяныя...

Начальнік комплексу ў адказ паціснуў плячыма.

Мы, як толькі прыехалі на комплекс, папрасілі, каб нам паклікалі старшыню калгаса В. Пастраша. Адна з даглядачч свіней пабегла ў кантору калгаса шукаць старшыню. Але яе доўга не было. Мы паспелі аглядзець адкормачныя цэхі, кармакухню, адстойнікі, а старшыні ўсё не было і не было. Нарэшце з'явілася пасыльная.

— Машына яго стаіць ля канторы, шафёр у машыне, а старшыні няма, — задыхаючыся, паведаміла яна. — Абабегла ўсё — і брыгадны двор, і зер-

Каб не збочыць воз са следу.
Ці спусціць пад кручу —
Садамі па правай, Бяндзі!
Дай па левай, Кучар!

Часта ў думках, я, браточкі,
Ой, як быў няшчырым.
Стаць хачу ж на шлях
рабочых.

Дайце ж нашатыр!
Дазваляў сабе пажартаваць і
рэдактар часопіса А. Александровіч,
кідаў каменні ў чужыя
агароды:

Яшчэ нам шкодзіць шмат —
каля

Літаратурная трукля:
Плённай творчай працы для —
Час іх — колкім венікам
Далей ад пісьменніка.

Актыўнічалі ў жанры сатыры
і гумару К. Крапіва, Ц. Гартны,
М. Багун... Але ж палёма
першынства належала ўсё ж
С. Дарожцаму. Яго эпіграмы
сапраўды дасціпныя і вострыя,
як стрэлы:

На М. Чарота
Ці не марозна, таварыш
Чарот.
«Восым» хадзіць адзінаццаць
год.

На Л. Калюгу
(Аповесць «Нядоля Зяблоскіх»).

Нядрэннае варуў Зяблоскі
мыла
І, кажучы папраўдзе, ў твар:
— На гэтай справе ўсё ж
не зарабілі
Ні ты, «ні госьці, ні
гаспадар».

Далейшы лёс амаль усіх аўтараў
эпіграм быў незайздросны —
многія з іх былі арыштантамі,
правялі не адзін год за кратамі
і ў сталінскіх лагерах, а некаторыя
адтуль так і не вярнуліся. І тым
больш крыўдна, што іх мужнасць,
храбрасць, ды і таленавітая
праца, не толькі не адценены
па-належамаму, але нават не
заўважаны...

ІНСТЫТУТ беларускае культуры ў
1926 г. паведамляў, што «разгледжаны і
прыняты «Этнаграфічны слоўнік», уложаны
праф. А. Сержпутоўскім. Агульна-
літэратурна-апрацаваны і прыняты
слоў і тэрмінаў каля 20 000». Тады ж
Інстытут паведамляў, што атрыманы «аўто-
графі І. Насовіча», «аўтографі А. Гаруна ў
асобным сшытку», «5 здымкаў, сярод
якіх ёсць здымак А. Гаруна», «уласная
папка Ядвігіна Ш. з рознымі лістамі на
паасобных аркушах», «артыкул М. Багдановіча
«Забуты шлях» з шасцю яго вершамі і
інш.». «Забуты шлях» М. Багдановіча
наспелі надрукаваць у другім
томе яго твораў... А астатняе? Дзе
яно? Ды і не толькі гэта, а многае,
што было сабрана, зроблена вучонымі
Беларускай акадэміі навук, якія

трапілі потым, у гады рэпрэсій,
у няміласць пэўнага ўсеагутнага
ведамства? Няўжо знішчана разам з
вучонымі?..

Не хочацца нават думаць пра
такое...

«САМЫ СТРАШНЫІ, смяротны
грэх для мастака, яго канчатковае
падзенне — хлусня» (І. Сакалоў-Мікітаў).
Хіба толькі для мастака?

«БЕДА, коль пірогі начнет
печи сапожник, а сапоги тачать
пирожник...» (І. Крылоў).

Вось некалькі прыкладаў такіх
«сапожнікоў» і «пирожнікоў»,
«сапог» і «пирогов»:

Пасля таго, як у 30-я гады з
Беларускай акадэміі навук былі
выгнаны сапраўдныя вучоныя
(большасць з іх арыштантамі, пасаджаны
ў турмы і высланы за межы БССР), на
пасады дырэктара Інстытута мовы
апынуўся «пралетарскі паэт» Андрэй
Александровіч — ён, як вядома, не меў
вышэйшай адукацыі, бо пакінуў БДУ
разам з М. Зарэцкім і А. Дударам,
папярэдне напісаўшы дакумент, які ўва-
жыўся ў гісторыю беларускай літаратуры
як «Ліст трох». І адрозніваўся
новы дырэктар пачаў барацьбу за
чысціню беларускае мовы — вось яго
крэда, якое ён выказаў у прадмове да
кнігі артыкулаў «Пісьменнік і мова»,
што выйшла пад яго рэдакцыяй і з
грыфам акадэміі ў 1934 г.: «Трэба
ачысціць ад слоўнага хламу творчасць
усіх пісьменнікаў, не глядзячы на
асобы. Упартаць некаторых пісьменнікаў,
нежаданне прызнаць неабходнасць
чысткай мовы ад старасвецкага гнілля —
будзе насіць класава-варожны характар.
Гэты палітычны вынік мы робім таму,
што адной з асноўных задач нацдэмаў
было інтэнсіўнае засмечванне нашай
мовы архаізмамі і буржуазна-нацыяналі-
стычнымі «неалагізмамі». Гэта быў
прыём, метад беларускай контррэвалю-
цыі — своеасаблівай «самабытнай»
лексікай, лексікай «дыялектаў» праводзіць
барацьбу супраць сацыялістычнага
будаўніцтва...»

Узоры такой ачышчонай ад «самабытнай»
лексікі і лексікі «дыялектаў» А. Александровіч
падаваў не толькі ў сваіх вершах,
паэмах і артыкулах, але і ў «Руска-
беларускім слоўніку», які выдала ў
1937 г. пад яго рэдакцыяй Акадэмія
навук БССР. У прадмове да гэтага
слоўніка «вучоны» пісаў: «Беларускія
буржуазныя нацыяналісты, контррэвалю-
цыйныя нацдэмы ў сваіх інтэрвенцый-
ных мэтах, стараючыся адарваць
БССР ад магутнага Савецкага Саюза,
праводзілі шкодніцкую работу на ўсім
фронце сацыялістычнага будаўніцтва. У
сваіх азыяраўных формах барацьбы ў
галіне мовазнаўства нацдэмы перакрылі
апрычнікаў часоў жудаснай царскай
рэакцыі. Паланізуючы мову, нацдэмы
засмечвалі яе архаізмамі, мёртвымі
словамі, словамі, штучна створанымі
па нацыяналістычнаму тыпу. Нацдэмы
вялі барацьбу за адрыв мовы ад жыцця,
ад гаворак рабочага класа, працоўнага
сялянства, рашуча выганялі з мовы эле-
менты пралетарскага інтэрнацыяналізму,
вялі барацьбу супраць слоў, народжаных
рэвалюцыяй, супраць слоў, аднародных
з рускай мовай, стараючыся зрабіць
беларускую мову незразумелай, затры-
маць беларускі народ у цемры, каб
прадаць яго на рабства раз'юшанаму
фашызму. Беларускі народ пад баявым
кіраўніцтвам ЦК КП(б)Б выявіў за-
клятых ворагаў. Бязлітасна разграміў
іх на мовазнаўчым участку, як і на ўсім
фронце сацыялістычнага будаўніцтва...
Шлях росту і росквіту беларускай
мовы расчышчаны ад ворагаў народа.
Але барацьба яшчэ не закончана...»

Так, барацьба не была яшчэ
закончана... Многія, у тым ліку і сам
А. Александровіч, сталі ахвярамі гэтай
барацьбы. Ды і ў беларускай мове, як
выявілася, знайшлося яшчэ шмат таго,
ад чаго не паспеў яе ачысціць, хоць і
намагаўся, шчыраваў А. Александровіч.
Гэтае далейшае ачышчэнне праводзілася
ўжо без яго, і іншы раз нават па
тэлефонных званках. Так, напрыклад,
па тэлефонных званках сакратара
Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР
Панкова і сакратара ЦК КП(б)Б
Грэкавай Менск пачаў пісаць «Мінск»,
яднаіцца — «еднаіцца», вобласць —
«обласць» і г. д. Чаму? Вельмі проста —
навошта пісаць па-беларуску Менск,
а па-руску Мінск? Лепш напісаць ад-
нолькава і па-руску, і па-беларуску.
У слове яднаіцца «сапожнікам» і
«пирожнікам» чуўся «яд», у слове
вобласць «вобла». Не так даўно тая
сама Грэкава паведала, што пасля
прыезду П. К. Панамарэнкі ў сталіцу
нашай рэспублікі і абрання яго Першым
сакратаром ЦК КП(б)Б Беларусі Янка
Купала і Якуб Колас не толькі былі
выратаваны ад рэпрэсій, але і «на-
граджаны ордэнамі Леніна, палучылі
званне народных поэтов Белоруссии»
(падкрэслена мною — Б. С.). «Сапожнікі» і «пирож-

нікі» з рэдакцыі часопіса «Полі-
тычэскі сабеседнік» (№ 7, 1988) «нічо-
жэ сумняшся» пусцілі гэтак чарговае
неуцыва Грэкавай у друк, тым са-
мым паказаўшы, што самі не ведаюць
таго, што ведае кожны вучань сямігодкі...

ДВУХМОУЕ, білінгвізм... З
якой мовы пачынаць вучыць дзяцей
ў школе? Наогул, ці патрэбна яна,
родная мова, калі амаль усе беларусы
ведаюць рускую мову — «великий,
могучий, правдивый и свободный
русский язык»?..

Пытанні, што ўзнікаюць цяпер
ў Беларусі, у свой час узнікнулі ў
Расіі. Вось некалькі цытат з «Дзён-
ніка пісьменніка» Ф. Дастаеўскага.

«На вышэйшае жыццё, на глыбіню
думкі запазычанай чужой мовы не
хопіць, менавіта таму, што яна нам
усё ж будзе аставацца чужой; дзеля
гэтага патрэбна мова родная, з
якой, так сказаць, нараджаюцца...
Толькі засвоіўшы ў магчымай
дасканаласці першапачатковы матэрыял,
г. зн. родную мову, мы будзем
здольны ў магчымай дасканаласці
засвоіць і мову замежную, але не
раней... І вось гэтага «матэрыялу»
мы самі пазбаўляем сваіх дзяцей,
— дзеля чаго? Каб зрабіць іх
няшчаснымі, бяспрэчна. Мы пагарджаем
гэтым матэрыялам, лічым грубай і
падкапытнай мову, на якой неспры-
тна выказваць вялікасвецкае пачуццё
ці вялікасвецкую думку... Ну, дык
ведайце ж, ёсць такая таямніца
прыроды, закон яе, паводле якога
толькі той мовай можна валодаць у
дасканаласці, з якой нарадзіўся, г. зн.,
якой размаўляе той народ, да якога
належаць вы...»

Ф. Дастаеўскі, які і ва ўсіх сваіх
творах, і ў сваіх разважаннях пра мову,
усё даводзіць да лагічнага канца.
Адказваючы на ўяўнае пытанне маці,
на якой жа мове вучыцца яе дзіцяці,
трэба ці не трэба яму ведаць родную
мову, калі яно дасканала вывучыла
некалькі моваў, піша: «Ну, уявіце
сабе: ваш херувімчык вырастае ў
рэстаранах Еўропы, гуляе з маладымі
какоткамі ў кампаніі замежных
вікантаў і нашых рускіх графаў,
але ж потым... Вось ён ведае ўсе
мовы, і ўжо таму — ні адной. Не маючы
ж сваёй мовы, ён, натуральна, схопілае
ўрыўкі думак і пачуццяў усіх
нацый, разум яго, так сказаць,
замешваецца яшчэ ззамоладу ў
нейкую бурду, з яго выходзіць
міжнародны «межумок» з кароценькімі,
недакванчанымі ідэйкамі, з тупою
просталянейшаю меркаваннем.

Ен дыпламат, але для яго гісторыя
нацый складваецца некалькі па-
блазенску. Ен не бачыць, нават не
падарэе таго, чым жывуць нацыі і
народы, якія законы ў арганізме іх і
ці ёсць у гэтых законах цэлае, ці
праглядаецца агульны міжнародны
закон... Ну дык, ці павярнеце вы
ці не, калі я вам шчыра і ў вышэйшай
ступені пэўна скажу, што без ведання
натуральнай сваёй мовы, без валодання
ёю нельга нават вярнуцца сабе і
характар, асабліва калі херувімчык
добра і багата абдараны ад прыроды.
У яго пачнуць жа ў свой час
нараджацца думкі і пачуцці, шукаючы і
патрабуючы сабе выяўлення, г. зн. без
развіцця яе, без вытанчанасці, без
авалодання яе адценнямі — сын ваш
будзе заўсёды незадаволены сабою;
урыўкі думак перастануць яго
задаваць, назапашаны ў галаве і сэрцы
матэрыял будзе патрабаваць
грунтоўнага ўжо выяўлення...»

Так што не варта ламаць коп'і,
асаджаць адчыненыя дзверы ні
абаронцам роднай мовы, ні яе
праціўнікам — трэба і тым і другім
часцей і ўважлівей чытаць класікаў —
рускіх пісьменнікаў.

НА ШТО ТОЛЬКІ не спасылаюцца
некаторыя, каб не дапусціць
беларускай мовы ў дзяржаўную
ўстаноў, надаць ёй статус дзяржаўна-
сцэй-той спрабу нават пасылацца на
нераспрацаваныя асобныя рэспублі-
канскія тэрмінаў і г. д., забываючы
пры гэтым, што беларуская мова
была ўжо дзяржаўнай і ў Вялікім
кітаеве Літоўскім, ды і ў 20 — 30
гады ў Савецкай Беларусі... Вядома,
які ў кожнай мове, і ў беларускай
ёсць што ўдасканальваць, развіваць.
Але рабіць гэта трэба на падставе
сваіх традыцый, дзеля чаго ў самы
бліжэйшы час варта перавадаць
многае з таго, што было ўжо
дасягнута і ў справядлівасці, і ў
развіцці палітычнай, эканамічнай,
юрыдычнай думкі, ды і ў ва ўсім
астатнім...

Яўрэям, якія арганізавалі дзяржаў-
ную Ізраілі і займелі сваю дзяржаў-
ную мову іўрыт, было куды цяжэй —
захавацца ж на гэтай мове толькі
Біблія! А ў нас... Жадання, імперу
таму хіба не хапае. Ды шырыні,
глыбіні погляду... І адказнасці
перад сваім народам, перад усім
чалавецтвам, будучыняй...

Нягледзячы ні на што, Беларусь
жыла, жыве і будзе жыць!

гнуўся і шырокімі далонямі,
складзенымі коўшыкам, зачэрп-
нуў вады, паднёс яе да носа і
зморшчыўся.

— Цыфу! — гідліва плюнуў
ён і не выліў, а нека адштурх-
нуў ваду ад сябе. — Свінарні-
кам смярдзіць!

Мы з Лебедзьком таксама
панюхалі ваду...

Тамаш Макаравіч трымаў уз-
нятыя рукі, аглядаючыся, дзе б
іх спаласнуць.

— Дзядзька Тамаш, туды
ідзіце, уверх па плыні, — пара-
іў Раман Якаўлевіч і пакрочыў
берагам. Мы пайшлі за ім.

Сцежкаю ад вёскі да ракі
ішоў дзед з пустой бочкай
на плячах. Ен выйшаў на бераг,
паставіў бочачку на траву і,
калі мы падыйшлі, пакланіўся
нам і спытаў:

— А ці можа вы конплікс той
закрываць прыехалі?

— Калі б мы мелі такое пра-
ва, мы б яго і не будавалі, —
адказаў Гляк.

— Усю рэчку нам спганіў.
Рыбы колькі было! Ай-ай! —
уражліва ківаў дзед сівай гала-
вай. — Уся пугам дагары... Бы-
валачы з вудкай у святочны
дзень пасядзіш, як усё роўна
ў раі пабываеш. А дзедцам якое
раздолье! Цяпер рэчка наша
гніе. Гэтыя конпліксы, як нары-
вы на зямлі...

Тамаш Макаравіч памыў ру-
кі, выцер іх насоўкай, моўчкі
абняў старога за плечы і, су-
тулячыся, пакрочыў да машы-
ны.

— Ну што, Васіль? Бачыў, як
атручваюць прыроду гэтыя па-
чварныя гіганты? — спытаў ён
Касцючка.

— Дзядзька Тамаш, усё гэта
лёгка паправіць. Зтое тэхна-
логія прагрэсіўная! — энергіч-
на выгукнуў Васіль Кузьміч.

— Прагрэсіўная? — уставіўся
на яго Тамаш Макаравіч. — За-
ган-а-я тэхналогія! — злосна
выпаліў ён.

Васіль Кузьміч разгубіўся. Ен
нават падаўся назад, здзіўлена
гледзячы на Тамаша Макараві-
ча. Такое сказаць, калі з усіх
кіраўнічых трыбун бясконца гаво-
рыцца аб прагрэсіўнай тэхна-
логіі на буйных комплексах,
як аб казырнай карце на кары-
сць іх будаўніцтва. А тут...
Як пракляцце...

— Паехалі! — скамандаваў
Гляк, угнуўся і паціснуўся праз
вузенькія дзверцы сваёй ма-
гутнай фігурай у машыну.

Давялося нам пабываць яшчэ
там-сям і пераканана, што сцё-
кі са свінакомплексу саўгаса-
камбіната Арэхаўна Ушацкага

раёна дасягаюць ракі Ушачы,
якая аддае іх са сваёй плыніню
Заходняй Дзвіне. З такога ж
комплексу калгаса імя ХХІ з'ез-
да КПСС Мсціслаўскага раёна
гноевыя сцёкі прабіваюцца ў
раку Малатоўку, а з яе водамі
— у Сож. З комплексу адкор-
му буйной рагатай жывёлы саў-
гаса «Чырвонабярэжны» Жло-
бінскага раёна змывы прасоч-
ваюцца ў раку Добасну і плы-
вуць прамым ходам у Дняпро.
А сцёкі са свінакомплексу кал-
гаса імя Леніна Ашмянскага ра-
ёна дасягаюць ракі Гальшанкі
і коцяцца з яе водамі праз За-
ходнюю Бярэзіну ў Нёман. Нё-
ману «шанцуе». Яго воды атру-
чваюцца сцёкамі з комплек-
саў саўгасаў Путчына і Дзямі-
давічы Дзяржынскага раёна,
якія скідаюцца ў раку Усу,
прыток Нёмана. А саўгас Хо-
тава Стаўбінскага раёна без ні-
якіх рэк-пасрэдкаў злівае сцё-
кі з комплексу прамыя ў Нёман.
Калгас «Чырвоны партызан»
Клецкага раёна дзеліцца сцёкамі
з ракой Лачы, якая беспадзельна
ўлівае іх у марудную плыню
паўнаводнай Прыпяці. Воды
Прыпяці таксама замуцваюцца
сцёкамі комплексу калгаса імя
Кірава Слуцкага раёна, якія
спускаюцца ў раку Случ. Саўгас
«Вяліцкі» і калгас «Чырвоны
Кастрычнік» Крупскага раёна,
які згаварыўшыся, скіроўваюць
гноевыя сцёкі ў раку Нечу, якую
злучае з Бярэзінай рака Бобр.
Сцёкі

комплексаў саўгаса «Вязьня»,
Льянскага саўгаса-тэхнікума і
калгаса «Большавік» Вілейскага
раёна часта трапляюць у раку
Ілія, а далей, з магутнай плы-
ніню Віліі, у Вілейска-Мінскую
водную сістэму, якая жывіць
Мінск пітной водай. «Узбэ-
гае» Мінскае мора «духмяны-
мі» сцёкамі з ферм праз раку
Ратамку і саўгас імя Ульянава
Мінскага раёна. Не адстае ад
яго і яго сусед, Кіршанскі саў-
гас, гноевыя сцёкі якога забла-
чваюцца пойма Свіслачы і,
вядома, ніяк не могуць мінуць
яе рэчышча. А адтуль рукой
падаць да Мінскага мора. У
гэта небяспечнае акружэнне
ўключыўся і саўгас «Вішнёў-
ка», таксама Мінскага раёна,
дарэчы, у яго пад бокам рака
Вяча, у якую бестурботна спу-
скаецца гноевая жыжка, з вы-
падках няўпраўкі з ёю. Тым жа
следам трапляюць сцёкі ў Мін-
скае мора і з ферм саўгаса
«Большавік».

Возера Баторына ў Мядзель-
скім раёне крышталёна чыстае
на вока. Мы стаім на беразе і
сваімі прыміўнымі прыбора-
мі — прыгаршчы і нос — да-
следзем чысціню вады. Вада
празрыстая і нічым не пахне.
У нас ёсць і больш дасканалы
прыбор — язык, які мог бы па-
казаць найбольш праўдзівае,
чыстая вада ці не, але мы не
адважваемся каштаваць. І ў нас
да такой асцярогі ёсць падста-
вы — акт раённага інспектара

па ахове прыроды, у якім за-
фіксаваны спуск сцёкаў з фер-
мы калгаса «Ленінскі шлях», за
што загадчык фермы Т. Сяка-
дзінскі аштрафаваны на 50 руб-
лёў. Штраф, праўда, не бог ве-
дае які, але ж не за кошт кал-
гаса а са сваёй уласнай кіш-
ні. А такіх штрафы (штраф
асобы), як вядома, абмежаваны
дробнымі сумамі, якія не
заўсёды адпавядаюць наро-
бленай шкодзе.

Возера Баторына пратокай
звязана з возерам Мастра,
якое, у сваю чаргу, злучаецца
з Нараччу. Ад мясцовых улад
і жыхароў мы даведаліся, што
славуць азебры Мядзельска-
ны — Нарач, Мастра, Мядзель,
Баторына і іншыя — забрудж-
ваюцца не толькі гноевай жыж-
кай, якая сцякае з палёў, куды
ўносіцца вадкі гной, але і змы-
вам мінеральных угнявнняў
пестыцыдаў. А што да Нарачы,
то тут рэкорд трымаюць без-
гаспадарча пабудаваныя і без-
гаспадарча ўтрымліваемыя са-
наторыі, дэмы адпачынку, да-
чы. Адносіны да возера Нарач
кіраўніцтва, знізу і аж да сяміх
высокіх рэспубліканскіх
сфер, як да закінутай зямлі.
Ідзе стыхійнае будаўніцтва са-
наторыяў, прэфілакторыяў, да-
моў адпачынку, а генеэальна-
га плана развіцця курортнага
будаўніцтва на Нарачы дагэтуль
няма.

(Працяг будзе).

Сёлета Францыя адзначае не проста дзень Бастыліі, а 200-годдзе Вялікай Французскай рэвалюцыі. Ідзіце, лозунгі — Свабода, Роўнасць, Братэрства — сёння не пакідаюць нас аб'яжавымі. Юбілей Французскай рэвалюцыі адзначаецца ўрачыста ў многіх краінах свету. Многія мастакі Францыі падрыхтавалі свая падарункі. Сярод іх і вялікі стыліст моды, славеты мадэльер П'ер Кардэн. Вясной гэтага года ў Парыжы ён паказаў сваю новую калекцыю, якую прысвяціў 200-годдзю Французскай рэвалюцыі, а ў канцы чэрвеня з часткай гэтай калекцыі змаглі пазнаёміцца маскішчы і мінчане.

Сімфонія фарбаў і ліній

П'ер Кардэн у Мінску

Інтэрв'ю ў П'ера Кардэна.

БЕЗУМОУНА. невялікая дэманстрацыйная зала Беларускага цэнтра моды не магла змясціць усіх жадаючых. Паказы ішлі толькі 2 дні. Ды і рэкламы ніякай не было... Толькі нешматлікія шчасліўчыкі, дакладней, шчасліўцы (мода ж цікавіць у першую чаргу жанчын) змаглі ўбачыць сваімі вачыма калекцыю славетнага «Кудюр'е». Пад крыху экзатычную музыку хадзілі па памосце беларускія манекеншчыцы, і тое, што было на іх апранута, немагчыма назваць проста сукенкамі, спадніцамі, курткімі... Гэта была сапраўдная сімфонія фарбаў, ліній, крою; сімфонія, створаная шчодрой фантазіяй мастака, яго душы і сэрца.

Я не прафесіянал у модзе, але і я разумею, чаму П. Кардэна называюць вялікім мадэльерам. Ён прыдумвае не проста новы фасон рушчак і валанаў, хоць

і існуе ў свеце шмат чаго, што прыдумаў П'ер Кардэн — напрыклад, сумкі цераз плячо, асобны крой рукава... Але гэта не галоўнае... Галоўнае тое, што П. Кардэн прыдумвае новы кірунак моды. Ён — адзін з самых вялікіх стылістаў моды XX стагоддзя.

Прапаную ўвазе чытачоў «ЛіМа» невялікае інтэрв'ю з вядомым заканадаўцам мод.

— **Месьце Кардэн, першая рэспубліка, якую вы наведалі пасля Масквы і Ленінграда, — гэта Беларусь. Якія вашы ўражанні ад Мінска? Ці спадабаўся вам наш горад?**

— Ваш горад незвычайны! Я ніяк не чакаў убачыць яго такім сучасным і... актыўным... Ён мне нагадаў горад Бразілія. Я заўсёды лічыў, што Бразілія — адзін з самых сучасных гарадоў у свеце, у той час, як гораду Мінску прыйшлося спазнаць горыч вайны, прыйшлося зноў адбудовацца... Па-

мойму, ваш горад вельмі ўдала спланаваны, вельмі зручны для жыцця і адпачынку... Мне здаецца, што жыхары Мінска жыццядасныя, усмешлівыя людзі...
— **Месьце Кардэн, гэта ваша паездка і ў прыватнасці, ваш прыезд у Мінск, носіць камерцыйны характар?**
— Пакуль я не ведаю дакладна, якімі будуць вынікі таго, што я тут... Але думаю, што сам факт прыезду П'ера Кардэна ў Мінск можа мець рэкламны характар, як гавораць журналісты, для вялікай краіны, можа выклікаць жаданне ў іншаземцаў, якія не знаёмы з рускімі таварамі, убачыць вашу прадукцыю, зразумела, штосьці купіць...
— **Тут я хачу выказаць уласнае захапленне наогул таго, што вы ёсць. Калі сёння раніцай я тэлефанавала сваёй сяброўцы і сказала, што П'ер Кардэн у Мінску, яна не паверыла...**
— Так, многія ўжо мярку-

юць, што П'ера Кардэна не існуе, што ён даўно-даўно памёр... (Смяецца).

— **Цікава, гадоў дзевяць назад вы маглі прадугадаць, што вось так будзеце паказваць сваю калекцыю ў Мінску?**

— Не... Але я заўсёды марыў, жадаў гэтага... Ужо на працягу 26 год я бываю ў СССР, гэта ўжо 12-ы прыезд ў Маскву. І заўсёды я марыў аб паказе сваіх мадэлей у вашай краіне. Бо я паказваў свае калекцыі ва ўсім свеце, толькі за выключэннем Расіі. І я вельмі шчаслівы, што мне, нарэшце, гэта ўдалося зрабіць. Я вельмі ўдзячны пану Гарбачову, што ваша краіна зараз адкрыта для ўсіх сяброў, а мода з'яўляецца цудоўным пасрэднікам. Я перакананы, што дзякуючы прэсе і модзе можна пераадолець усе межы...
— **Хачу пажадаць сабе, каб хутчэй і ў нас у Мінску адчыніўся магазін, у якім можна было б свабодна купіць сукенку «ад Кардэна»...**

— Спадзяюся, што пры наяўнасці такіх вялікіх прадпрыемстваў, якія ў вас, у Беларусі, ёсць, гэта хутка стане магчымым. У мяне вельмі добрыя ўражанні ад таго, што я пабачыў. Я бачыў калекцыю беларускіх мадэльераў, я наведаў адну фабрыку і перакананы, што якасць вашай прадукцыі вельмі добрая.

Хачу вас запэўніць, што ў многіх краінах свету, напрыклад, у ЗША, якасць прадукцыі не зусім дакладна адпавядае мадэлі — паверце, я гавару гэта шчыра...
Вось так сказаў кіраўнік фірмы П'ер Кардэн, і нават калі ён, з чыста французскай галантнасцю, нас крыху пахваліў, усё роўна чуць такое вельмі прыемна.
Як казалі суправаджаючыя шанонаўнага гасця прадстаўнікі Мінлепрама СССР, Гродзенскай фабрыка ў хутнім часе пачне шыць па лекалах парыжскага мадэльера. Наколькі ж копіі будуць адрознівацца ад арыгіналу, мернаваць нам. Хочацца спадзявацца, не намнога.

Элеанора ЯЗЕРСКАЯ.
Фота Г. МАСКАЛЕВАЙ.

Беларускія манекеншчыцы ў сукенках «ад Кардэна».

ДА 200-ГОДДЗЯ ВЯЛІКАЙ ФРАНЦУЗСКАЙ РЭВАЛЮЦЫІ

Валянцін ТАРАС

ВАНДЭЯ

І Парыж галадае, і Льеж...
Ой, парве рэвалюцыя жылы!
У Вандэ! палае мяцеж:
— Галадаеш? Хваробы паеш!
Намісараў Канвента — на вілы!

Не дамо ні паўфунта муні!
Досыць! Вёску абжэрлі дашчэнту!..

Толькі хто ж гэта вас, мужыкі,
Падбухторвае супраць Канвенту?

Ён дамогся свабоды для вас.
Даў зямлю. Павязаву феадала.
Што ж у самы адчайны час
Ты, Вандэя, мяцеж развязала?

На такім павароце крутым
З рэвалюцыяй быць у нязгодзе!

Ну чаму ты паверыла тым,
Хто маніў табе столькі стагоддзяў!

Тым, хто дбайна намывілаў пятлю,
Патрыётам Бастыліі подлым,
Іх прадажнаму, хціваму нодлу,
Тым, хто верна служыў каралю.

Як ты лёгка хіснулася зноў —
Да старых каралеўскіх парадкаў!..
І цячэ твая цёмная кроў
Праз стагоддзі —
у жылах нашчадкаў...

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

АТ 00271.
Індэкс 63856

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай думкі — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і пазіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Пры перадацы прасьба спасылка на «ЛІМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.

Галоўны рэдактар **Анатоль ВЯРЦІНСКІ.**

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОВ, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар **Андрэй ГАНЧАРОВ.**

3 17 ПА 23 ЛІПЕНЯ
17 ліпеня, 22.10

«ЗАПРАШЭННЕ»

Прэм'ера мастацкага фільма Беларускага тэлебачання. Аўтар сцэнарыя Г. Марчук. Рэжысёр У. Трацяноў.

18 ліпеня, 21.45

«ЛІРА»

Мастацка-публіцыстычная праграма прапануе сустрэчу настаўнікаў школ з супрацоўнікамі часопіса «Полымя».

19 ліпеня, 21.45

«У ТЭАТРАХ КРАІНЫ»

Н. Сайман. «Басанож па парку». Спектакль Калінінградскага абласнога драматычнага тэатра.

21 ліпеня, 19.55

«РАДЗІМІЧЫ»

Літаратурна-мастацкі часопіс. Адбудзецца знаёмства са зборнікам вершаў С. Шах, якая жыве і працуе ў Светлагорску, з творчасцю гомельскага мастака П. Лук'яненкі і з маладзёжнай студыяй Гомельскага абласнога драматычнага тэатра.

22 ліпеня, 12.20

«У ЖЫЦЦЕВЫМ РАЗВОДДЗІ»

Расказвае краязнавец-археолог са Слоніма В. Супрун.

23 ліпеня, 11.45

«МАЛАДОСЦЬ МАЯ НЕЗАБЫТНАЯ» Жыццё і грамадская дзейнасць Л. І Гарэцкай.

23 ліпеня, 15.15

«ПРЭМ'ЕРА ПЕСНІ»

У. Мулявін, вершы М. Багдановіча. «Максім і Магдаліна». Выконвае Дзяржаўны эстрадны ансамбль БССР «Песняры».

23 ліпеня, 19.25

«ПАЗІІ РАДОК ЧАРОУНЫ...»

Вершы Я. Янішчыц чытае А. Ельшэвіч.

23 ліпеня, 23.05

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

Інфармацыйна-музычная праграма.

А. АСТАШОНАК. Фарбы душы. Апаляданні, настроі, апавесць. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 50 к.

У. КАРАТКЕВІЧ. Збор твораў у васьмі тамах. Том 5. Каласы пад сярпом тваім. Раман, кніга 2. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 2 р. 00 к.

А. КАУКА. Тут мой народ: Францішак Скарына і беларуская літаратура XVI — пачатку XX стст. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 1 р. 10 к.

Р. ТАРМОЛА. Спрадвечнасць. Вершы, паэмы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 1 р. 50 к.

К. ШЭРМАН. Сны. Вершы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1989. — 50 к.

Э. ЯЛУГІН. Без эпітафіі. Мн., «Беларусь», 1 р. 30 к.

